

Landbrugets økonomi 2013

Zobbe, Henrik; Vidø, Elsebeth

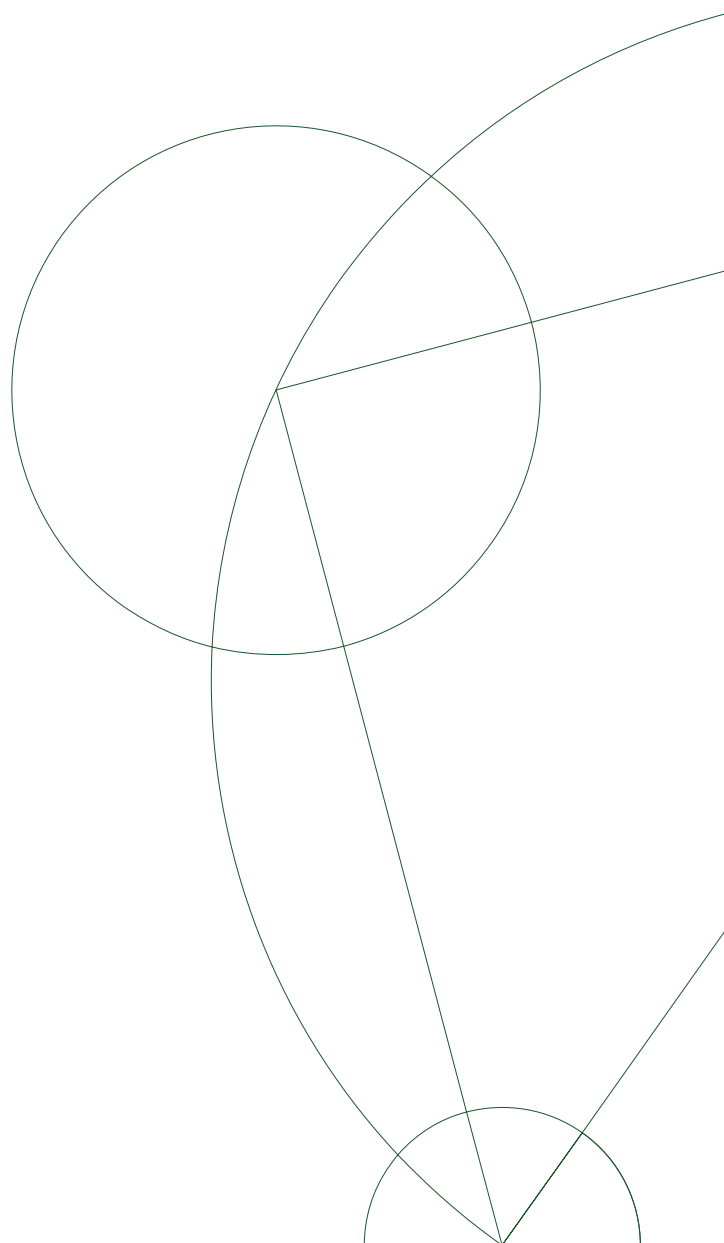
Publication date:
2013

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Zobbe, H., & Vidø, E. (red.) (2013). *Landbrugets økonomi 2013*. Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet. Landbrugets Økonomi, Nr. 2013

Landbrugets Økonomi 2013

Landbrugets økonomi 2013

Redaktion: Henrik Zobbe, Elsebeth Vidø

Forfattere:

Kapitel 1: Johnny M. Andersen

Kapitel 2: Henning Otte Hansen

Kapitel 3: Jesper Lassen, Karsten Klint Jensen, Cecilie Thorslund

Kapitel 4: Alex Dubgaard

Udarbejdet i henhold til aftalen mellem Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi og Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri om myndighedsberedskab

ISSN: 1902-0813

Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi
Københavns Universitet
Rolighedsvej 25
1958 Frederiksberg
www.ifro.ku.dk

Indholdsfortegnelse

INDHOLDSFORTEGNELSE	2
FORORD	4
SAMMENFATNING	5
Jordbrugets indtjening, produktion og faktorforbrug	5
Agro- og fødevarerindustriens konjunkturer	8
Egenkontrol - mellem bureaukrati og øget dyrevelfærd?	11
Omkostninger ved reduktion af drivhusgasudledninger på landbrugsområdet	12
1. JORDBRUGETS INDTJENING, PRODUKTION OG FAKTORFORBRUG	13
1.1. Jordbrugssektoren som helhed	14
1.2. Produktionsværdi, priser og produktion	19
1.3. Produktionsomkostninger, faktorpriser og faktorforbrug	39
1.4. Jordbruget opdelt efter driftsform og størrelsesgrupper	40
1.5. Brugerfamiliernes samlede indkomster	56
1.6. Perspektiver – på kort sigt	58
Bilagstabeller	61
Referencer	65
2. AGRO- OG FØDEVAREINDUSTRIENS KONJUNKTURER	68
2.1 Udviklingen i de enkelte sektorer	69
2.2 Aktiekursudvikling på børsnoterede agro- og fødevarer virksomheder	90
2.3 Skøn for udviklingen i 2014	91
2.4 Perspektiver for den fremtidige udvikling	94
Referencer	97
3. EGENKONTROL – MELLEM BUREAUKRATI OG ØGET DYREVELFÆRD?	98
3.1 Baggrund, erfaringer og udfordringer	99
3.2 Forskellige forståelser af dyrevelfærd	101

3.3 Landmændenes syn på egenkontrol	103
3.5 Forbrugernes syn på egenkontrol.....	105
3.6 Perspektiver for egenkontrol	109
Referencer	112
4. OMKOSTNINGER VED REDUKTION AF DRIVHUSGASUDLEDNINGER PÅ LANDBRUGSOMRÅDET	113
4.1 Baggrund.....	113
4.2 Beregningsforudsætninger	113
4.3 Samfundsøkonomiske reduktionsomkostninger.....	114
Referencer	121

Forord

Nærværende rapport indeholder en oversigt over indtjening, produktion og faktorforbrug i dansk jordbrug, samt udsigterne for det kommende år. Opgørelserne omfatter jordbrugssektoren som helhed, såvel som bedrifter inden for jordbrugets hoveddriftsformer: plantebedrifter, kvægbedrifter, svinebedrifter og gartnerivirksomheder.

Rapporten indeholder tillige en vurdering af konjunktursituationen i den danske agro- og fødevareindustri, herunder produktionsværdi, værditilvækst og overskud for sektoren som helhed, såvel som for nogle af de væsentligste delsektorer, samt virksomheders overvejelser vedr. ændringer i selskabs- og ejerform.

Desuden indeholder rapporten to kapitler, som behandler aktuelle temaer i relation til landbrugets og fødevarebranchens økonomi: Økonomiske egenkontrol – mellem bureaukrati og øget dyrevelfærd? samt Omkostninger ved reduktion af drivhusgasudledninger på landbrugsområdet.

Rapporten er udgivet elektronisk på Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi hjemmeside i december 2013.

Af instituttets medarbejdere har følgende medvirket ved udarbejdelsen af publikationen: Johnny M. Andersen (Jordbrugets produktion, indtjening og faktorforbrug), Henning Otte Hansen (Agro- og fødevareindustriens konjunkturer), Jesper Lassen, Karsten Klint Jensen og Cecilie Thorslund (Økonomiske Egenkontrol – Mellem bureaukrati og øget dyrevelfærd?) samt Alex Dubgaard (Omkostninger ved reduktion af drivhusgasudledninger på landbrugsområdet). Elsebeth Vidø og undertegende har forestået redigeringen af rapporten.

Direktør Henrik Zobbe
Institut for Fødevare – og Ressourceøkonomi
København, december 2013

Sammenfatning

Jordbrugets indtjening, produktion og faktorforbrug

Den globale økonomi er fortsat mærket af et skrøbeligt opsving i de udviklede lande og en stor vækst i udviklingslandene. Det præger efterspørgslen efter fødevarer. I de opkommende økonomier med Kina i spidsen er efterspørgslen således stigende og i større omfang rettet mod animalske fødevarer. I den vestlige verden med EU-området i bunden er efterspørgslen derimod stagnerende eller decideret faldende. Der er imidlertid tegn på bedring i 2014.

Den globale produktion af jordbrugsprodukter er fortsat præget af tørken i USA og Rusland i 2012. Den animalske produktion er således fortsat underdrejet. Det gælder især for mælkeproduktionen. Udsigten til en rekordstor global kornhøst i 2013 har imidlertid resulteret i lavere kornpriser. Herved er der fremadrettet skabt forventninger om en øget animalsk produktion stimuleret af de lavere kornpriser. Forholdet forstærkes af forventningen om en rekordstor høst af soja, som vil sætte foderpriserne under yderligere pres. Der er dermed et økonomisk grundlag for at øge den animalske produktion i 2014, og det styrkes af forventningen om en øget efterspørgsel i kraft af den forventede bedring i den økonomiske situation.

Dansk jordbrug er selvsagt præget af de globale forskydninger i udbud og efterspørgsel. Hertil kommer de specifikke forhold, som gør sig gældende for EU-området. Større tillid til den økonomiske situation i EURO-landene i 2013 har således styrket euroen og dermed kronen i kraft af fastkurspolitikken. Effekten af de hidtidige forskydninger i valutakurserne i 2013 svarer isoleret set til en reduktion i dansk jordbrugs produktpriser på 2,6 pct. Fastkurspolitikken er imidlertid også medvirkende til, at Danmark endnu er begunstiget af et lavt renteniveau.

Styrkelsen af kronen er afspejlet i priserne på de danske jordbrugsprodukter, som kun stiger med 2,0 pct. i 2013. Stigningen er dog højere på de animalske produkter (3,9 pct.), hvorimod priserne falder på de vegetabiliske produkter ($\div 1,5$ pct.). Faktorpriserne stiger imidlertid i næsten samme grad, og sektorbytteforholdet øges derfor 'kun' med 0,1 pct. Da den langsigtede tendens er et faldende sektorbytteforhold, må resultatet imidlertid betragtes som gunstigt for jordbruget. I 2014 forventes sektorbytteforholdet at stige med 1,5 pct., hvilket især er foranlediget af højere animalske produktpriser (1,3 pct.) og lavere priser på foderstoffer (9,0 pct.).

Den danske høst i 2013 skønnes at ligge over middel og være højere end i 2012. Det er medvirkende til, at produktionen i 2013 forventes at stige med 2,5 pct. Faktorforbruget forventes derimod kun at stige med 0,1 pct., hvilket indebærer, at totalfaktorproduktiviteten stiger med 2,3 pct. I 2014, som er baseret på en trendbaseret høst, forventes produktionen kun at stige med 0,8 pct., og selv om faktorforbruget forventes at falde med 0,3 pct., skønnes væksten i totalfaktorproduktiviteten kun at blive på 1,1 pct.

Den skønnede udvikling i produktionen, sektorbytteforholdet og totalfaktorproduktiviteten er de væsentligste grunde til, at nettoresultatet forventes at stige med 1,67 mia. kr. til 24,66 mia. kr. i 2013 og yderligere til 26,11 mia. kr. i 2014. Der er dog også indeholdt en beskeden nedgang i enkeltbetalingsstøtten og en stigning i ejendomsskatterne.

Nettorenteudgifterne og forpagtningsafgiften er anslået til at være i omegnen af 11,35 mia. kr. i 2013 og 11,75 mia. kr. i 2014 baseret på en lille stigning i gælden samt et lidt lavere renteniveau i 2013 og et marginalt højere renteniveau i 2014. Det er her forudsat, at der ikke vil optræde realiserede tab fra finansielle instrumenter. Herved forventes restbeløbet til at aflønne brugerfamilien og forrente egenkapitalen at lande på 13,31 mia. kr. i 2013 og 14,36 mia. kr. i 2014. Restbeløbet vil være tilstrækkelig til at dække brugerfamiliens arbejdsindsats for jordbrugssektoren som helhed. Der vil endog være et stigende overskud på 5,36 og 6,77 mia. kr. i hhv. 2013 og 2014 til at forrente egenkapitalen.

Store plantebrug

Planteavlerne er især mærket af lavere korn- og rapspriser i 2013, som forventes at falde yderligere i 2014. De store plantebrug har derfor udsigt til at driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien falder fra 960 t.kr. i 2012 til 870 t.kr. i 2013, hvis der ses bort fra tab fra finansielle instrumenter. I 2014 anslås driftsresultatet at falde yderligere til 404 t.kr. Niveauet i 2014 indebærer, at der ikke vil være fuld dækning for brugerfamiliens arbejdsindsats. Det er til trods for at jordtilliggendet forventes at stige med knap 6 pct. i begge år.

Reduktionen forventes at være mindst i 2013, da reduktionen i kornprisen er mindst og høstudbyttet pr. ha er relativt højt. I 2014 vil den trendbaserede høst være mindre. Hertil kommer, at renteniveauet er skønnet lavere i 2013 og marginalt højere i 2014.

Store malkekvægbrug

De store mælkeproducenter har efter seks magre år udsigt til et markant løft i indtjeningen. Konkret forventes driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien for de konventionelle brug at stige fra ÷13 t.kr. i 2012 til 751 t.kr. i 2013 og yderligere til 1.188 t.kr. i 2014. De forventede stigninger skyldes markante forbedringer i bytteforholdet i form af især stigende mælkepriser i 2013 og faldende foderpriser i 2014. Hertil skal tilføjes en stigning i malkekobesætningen på ca. 7 pct. pr. år. Samtidig er de store mælkeproducenter også begunstiget af et lidt lavere renteniveau i 2013, som forventes at stige marginalt i 2014.

For de økologiske producenter er der et parallelt forløb. Ændringerne i mælkeprisen er dog procentuelt mindre, da det økologiske mælketillæg forventes at være uændret. Det indebærer, at driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien 'kun' stiger fra 160 t.kr. i 2012 til 572 t.kr. i 2013 og yderligere til 940 t. kr. i 2014. Altså en mindre stigning fra et højere niveau. Den skitserede udvikling i renteniveauet gælder også de økologiske producenter. Ændringerne er dog mindre, idet de økologi-

ske har en lavere gældsprocent end de konventionelle producenter. Det er til trods for et større jordtilliggende (men en mindre kobesætning).

Store svinebrug

De store svinebrug forventes også at blive begunstiget af gode prisrelationer. I 2013 anslås svinepriserne således gennemsnitligt at stige med 0,9 pct. samtidig med at foderpriserne falder med 3,7 pct. Sammen med produktivitetsvæksten og bedriftsudvidelsen giver det udsigt til at driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien vil stige fra 758 t.kr. i 2012 til 936 t. kr. i 2013. I 2014 er det anslået, at svinepriserne vil stige yderligere med 1,7 pct. samtidig med at foderpriserne falder med 11,3 pct. Det er hovedårsagen til at driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien næsten fordobles til 1.840 t.kr. i 2014. Det svagt stigende renteniveau får i den sammenhæng en sekundær rolle.

Resultatet for de store svineproducenter er også præget af den forringede indtjening i den vegetabiliske produktion. Forringelsen er størst i 2014, men det overdøves af det gunstige bytteforhold i svineproduktionen.

Store minkfarme

Det overordentlig gunstige resultat for de store minkfarme i 2012 forventes at blive endnu bedre i 2013. De hidtidige salgsauktioner tyder således på, at priserne på minkskind i 2013 vil stige gennemsnitligt med 22 pct. Og selv om foderpriserne er anslået til at stige med knap 21 pct., øges driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien fra 3.578 t.kr. i 2012 til 5.064 t.kr. i 2013. I dette resultat er der også indeholdt en stigning i avlsbesætningen på 3,5 pct. samt en forbedring i avlsresultatet på 2 pct.

I 2014 forventes driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien med stor usikkerhed at stige til 5.110 t.kr. Stigningen er knyttet til en fortsat udvidelse af avlsbesætningen og en moderat stigning i foderpriserne. Usikkerheden er især knyttet til skindpriserne, som antages at være uændret. Det er baseret på en øget global skindproduktion, som vil ligge pres på priserne. De danske skind har imidlertid en højere kvalitet, og forårets auktioner har vist, at danske skindpriser godt kan stige samtidig med at de kinesiske skindpriser falder.

Store potteplantegartnerier

Driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien for de store potteplantegartnerier forventes at falde fra 608 t.kr. i 2012 til 299 t.kr. i 2013. Det er til trods for, at væksthusharealet forventes at stige med 7 pct. Det lave niveau i 2013 indebærer, at der ikke vil være fuld dækning for brugerfamiliens arbejdsindsats. Resultatet er især knyttet til bytteforholdet, hvor potteplantepriserne forventes at falde med 3 pct. samtidig med at de væsentligste indsatsfaktorer stiger med 1,4-3,7 pct. For energiforbruget forventes der dog et prisfald, ligesom en fortsat øget arbejdsproduktivitet bidrager til lavere lønomkostninger.

I 2014 forventes driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien til at stige igen til 665 t.kr., idet potteplantepriserne forventes at stige med 3 pct. Herved vil der være fuld dækning for brugerfamiliens arbejdsindsats samt et restbeløb på 140 t.kr. til at forrente egenkapitalen.

Perspektiver på kort sigt

Jordbruget som helhed befinder sig p.t. i en gunstig situation i kraft af især et stigende sektorbytteforhold og et rekordlavt renteniveau. Ved en normalisering af sektorbytteforholdet og renteniveauet vil indtjeningen falde. Der er derfor behov for at øge væksten i totalfaktorproduktiviteten, således at jordbruget har pondus til at modstå den næstkommende lavkonjunktur.

Stigningen i totalfaktorproduktiviteten kan typisk tilvejebringes ved stordrift med heraf følgende lavere enhedsomkostninger. Det fordrer imidlertid investeringer i driftsbygninger, maskiner og inventar, som sædvanligvis indeholder et element af fremmedfinansiering. Og her er jordbruget stækket af en reduceret kreditværdighed. Det skyldes, at gældsprocenten er steget betragtelig siden prisen på jordbrugsejendomme toppede i 2008. Der er derfor et udtalt behov for, at en væsentlig del af indtjeningen for en længere årrække skal anvendes til at nedbringe den oparbejdede gæld.

Agro- og fødevarerindustriens konjunkturer

Konjunkturerne og indtjeningen i den danske agro- og fødevarerindustri er afhængig af en række faktorer i et komplekst samspil. Som eksempel indebar fødevarerkriserne i 2007-08 og i 2010-11 betydelige prisstigninger og –fald. Fødevarerkriserne medførte således en udbredt usikkerhed i agro- og fødevarerindustrien. Også landbrugsproduktionens størrelse og de internationale konjunkturer spiller i større eller mindre omfang en rolle.

Trods disse ydre påvirkninger har indtjeningen og produktionen i den danske agro- og fødevarerindustri været relativt stabil gennem de senere år trods fødevarerkriser og finanskrise.

Det skyldes for det **første**, at en stor del af industrien er andelsejet, og her vil en stor del af markedsusikkerheden og udsvingene i indtjeningen blive ført videre til andelshaverne, dvs. landmændene.

For det **andet** er efterspørgslen efter fødevarer relativt konstant og indkomstuafhængigt. Fødevarer under ét er i vid udstrækning nødvendighedsvarer, som efterspørges næsten uafhængig af indkomster og priser. Konjunkturudviklingen spiller derfor en forholdsvis lille rolle.

For det **tredje** har agro- og fødevarervirksomhederne i vid udstrækning gennemført besparelser og rationaliseringer, og investeringer er blevet udskudt. Dette har begrænset nedgangen i indtjeningen flere steder.

For det **fjerde** har sektoren øget egenkapitalen og soliditetsgraderne gennem de seneste år. Dermed er den økonomiske og finansielle robusthed styrket.

For det **femte** har der også været en betydelig både national og international konsolidering i sektoren i de senere år. Den usikre økonomiske situation har medført, at adskillige virksomheder har været nødsaget til at lade sig opkøbe af - eller fusionere med - andre virksomheder. Dermed er der skabt grundlag for en yderligere strukturudvikling, udnyttelse af stordriftsfordele og effektivisering i branchen.

De store dansk baserede mejerier har generelt haft en positiv udvikling i indtjeningen i det seneste regnskabsår. Arla Foods' omsætning og indtjening steg med hhv. 15 pct. og 25 pct. Omsætningsstigningen skyldes både fusioner og opkøb, organisk vækst og stigende markedspriser.

Fusionerne og udvidelserne i 2012 og 2013 har således ændret fundamentalt på størrelsen og strukturen i Arla. Arla ejes nu af 13.500 europæiske andelshavere i 6 lande. Arla er nu verdens 6. største mejeri, nr. 3 i Tyskland, nr. 1 i Storbritannien, og nu med et væsentligt brohoved ind i Kina. Arla forventer at nå en omsætning på 72 mia. kr. i 2013.

Danmarks næststørste mejeri, Thise Mejeri, havde en stigende omsætning og indtjening i det seneste regnskabsår.

I kødindustrien havde Danish Crown i det seneste regnskabsår en omsætning på 56,5 mia. kr., hvilket var en stigning på godt 3 pct. i forhold til året før. Tican havde samme år en omsætning på 5,1 mia. kr., hvilket var en stigning på 8 pct. i forhold til året før. Når det gælder fjerkræsslagterierne er det værd at bemærke, at Rose Poultry i 2012 fik vendt et underskud på 65 mio. kr. året før til et overskud på 21 mio. Det andet store fjerkræslagteri, Lantmännen Danpo havde i 2012 et resultat på 52 mio. kr. mod 63 mio. kr. i 2010. De senere års overskud kan dog ikke opveje en række store underskud i de foregående år.

De fleste kødindustri-virksomheder anfører, at der er en skærpet konkurrence om landbrugsråvarerne, og dermed bliver kapacitetsudnyttelsen lille.

Drikkevareindustrien domineres af bryggerierne, hvor Carlsberg er langt den største virksomhed. Carlsberg omsatte for 67,2 mia. kroner i 2012, hvilket var en stigning på knap 6 pct. i forhold til året før. Årsresultatet blev et overskud på 6,2 mia. kroner, hvilket var en stigning på næsten 10 pct. i forhold til året før. Danmarks næststørste bryggeri, Royal Unibrew, forbedrede sit resultat markant yderligere i 2012.

Harboes Bryggeri havde derimod en nedgang i både omsætning og overskud.

Brød-, mel- og kagesektoren har en meget uens udvikling og indtjening. De svenskejede Unibake og Cerealia havde store underskud, mens Schulstad og især Kelsen Group havde store overskud. Flere virksomheder påpeger stor priskonkurrence og et stigende pres fra private label-produkter.

Sukkerindustrien havde en positiv udvikling og stigende overskud – primært på grund af en gunstig prisudvikling.

De to store grovvarevirksomheder, DLG og Danish Agro, havde begge markante stigninger i både omsætning og indtjening i 2012. DLG opnåede i 2012 en rekordstor omsætning på 48,5 mia.kr, hvilket var en stigning på 7,7 mia. kr. (19 pct.) i forhold til 2011. Nettoresultatet blev på 304 mio. kr. mod 292 mio. kr. i 2011. Danish Agros omsætning steg fra 15,8 til 17,6 mia. kr., og årets overskud steg fra 237 mio. kr. til 246 mio. kr. Selskabet betegner 2012 som det bedste år nogensinde. Begge selskaber har stor fokus på at udvide deres udenlandske aktiviteter.

På markfrøområdet fik DLF-TRIFOLIUM i 2012/13 en rekordomsætning på 2,6 mia. kr. mod 2,3 mia. kr. året før. Den organiske vækst var på 11 pct. Resultatet blev 80 mio. kr. mod 140 kr. året før, hvor der var tale om et ekstraordinært stort overskud. DLF-TRIFOLIUM påpeger selv, at de er på udkig efter nye forretningsområder – også ud over kerneområderne, græs- og kløverfrø.

Fødevare- og ingrediensindustrien domineres af nogle få store og meget internationalt orienterede selskaber, herunder Novozymes, Chr. Hansen, Dupont Nutrition Bioscience og CP Kelco. Der er generelt tale om virksomheder med en høj vækst og en relativt høj indtjening.

For stivelsesindustrien, KMC og AKV Langholt, var 2012/13 det første år efter afskaffelsen af EU's støtte- og kvoteordning. Derfor er regnskabet i det første år efter liberaliseringen en indikation af virksomhedens fremtidige muligheder i et frit marked. Begge selskaber opnåede pæne overskud i 2012/13, og resultaterne blev betegnet som tilfredsstillende.

Inden for pelshandel opnåede København Fur en rekordomsætning på 13,3 mia. kr. Årets resultat har været stigende gennem de senere år, og væksten i både omsætning og indtjening skyldes i vid udstrækning de meget høje salgspriser på pelsskind, herunder især minkskind.

Udviklingen i agro- og fødevareindustrien i 2014 er meget afhængig af en række ydre faktorer, herunder råvareforsyningen, prisudviklingen, de internationale konjunkturer og konkurrenceevneudviklingen.

Agro- og fødevareindustrien består af meget forskellige virksomheder, og derfor er både fremtiden, udfordringerne og de mulige løsninger på både kort og lang sigt vidt forskellige fra branche til branche. For agro- og fødevareindustrien under ét ser udviklingen ind i 2014 ud til at være relativt

stabil. De fleste virksomheder forudser en indtjening på niveau med det foregående år - flere dog med forventninger om en marginal stigning.

Perspektiverne for den fremtidige udvikling viser, at adgang til råvarer ser ud til at være vigtige strategiske mål for flere vigtige fødevareindustri sektorer.

Flere virksomheder forsøger at stimulere den indenlandske primærproduktion via finansieringsstøtte til opstarts- og udvidelsesinvesteringer i landbruget m.v.

Et andet væsentligt træk i agro- og fødevareindustriens udvikling er det markante pres fra detailhandlen i retning af lavere priser og flere private labels. Flere virksomheder bemærker, at supermarkedskæderne har haft meget fokus på deres indkøbspriser i de årlige handelsaftaler. Når det gælder private labels, nævnes de ofte som en alvorlig trussel for flere fødevarevirksomheder. Der er således en klar tendens til, at private labels vinder frem på bekostning af fødevareindustriens mærkevarer.

Egenkontrol - mellem bureaukrati og øget dyrevelfærd?

Da folketinget i 2008 besluttede, at indføre egenkontrol med dyrevelfærd var det samtidig et opgør med årtiers centralt styrede kontrol. Dette kapitel handler om landmænds og forbrugeres modtagelse af det nye kontrolregime og diskuterer spørgsmål som: Hvordan ser landmændene på egenkontrollen og udnytter de den mulighed den giver for selv at designe deres kontrolprogram? Hvad betyder landmændenes større ansvar for velfærdskontrollen for befolkningens tillid til at danske animalske produkter produceres under forsvarlige hensyn til dyrene?

Det konkluderes, at der ikke er meget, der tyder på at landmændene er motiveret for at være aktive i forhold til at sætte deres præg på indholdet af kontrolplanen, men at der til gengæld er en vis risiko for, at de generiske kontrolprogrammer brancherne udarbejder (branchekoderne) kan blokere for, at landmanden føler ejerskab i forhold til egenkontrollen. Desuden peges der på, at der er stor forskel mellem forbrugere og producenters opfattelse af dyrevelfærd – noget, der risikerer at føre til, at individuelt udformede kontrolprogrammerne er i uoverensstemmelse mellem forbrugernes ønsker til dyrenes velfærd – og dermed rummer en latent konflikt.

Det konkluderes desuden, at implementeringen af egenkontrol ikke forventes, at have haft den store betydning for forbrugernes tillid: kun få forbrugere har overhovedet hørt om ændringerne. Denne tillid er imidlertid ikke en given ting – fremtidig oprulning af skandaler om dyrevelfærd i medierne, kan meget let blive koblet til egenkontrollens overdragelse af en større del af ansvaret til landmanden.

Endelig peger kapitlet på, at især landmændene kritiserer den – efter deres opfattelse – store bureaukratiske ekstrabyrde, der ofte omfatter dobbeltarbejde, som ikke i praksis vil betyde noget for

flertallet af danske landmænd. Det er således et åbent spørgsmål, om det er rimeligt at pålægge de mange en bureaukratisk byrde, for at løfte velfærden på de få besætninger, hvor velfærden ikke er i orden.

Omkostninger ved reduktion af drivhusgasudledninger på landbrugsområdet

Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi (IFRO) har bidraget til de økonomiske undersøgelser bag regeringens klimaplan, der blev offentliggjort i august 2013. Formålet med IFROs analyse var, at identificere tiltag inden for landbrugsområdet, der kan levere omkostningseffektive bidrag til reduktion af de danske drivhusgasudledninger.

Analysen beskriver de drifts- og samfundsøkonomiske omkostninger ved i alt 31 drivhusgasreducerende tiltag inden for landbrugsområdet. I regeringens klimaplan sammenlignes de samfundsøkonomiske reduktionsomkostninger for landbruget med andre tiltag, der kan reducere udledningen af drivhusgasser inden for transport- og boligområdet. Herefter kan de politiske beslutningstagere vælge tiltag i de forskellige sektorer, indtil samfundets reduktionsmål er realiseret.

I IFRO analyse konkluderes det, at flere af de undersøgte landbrugsrelaterede tiltag vil være forholdsvis billige set fra en samfundsøkonomisk synsvinkel. Det drejer sig især om tiltag, der kan begrænse miljøbelastningen med kvælstof og ammoniak, samtidig med at udledningen af drivhusgasser reduceres. Inden for den kategori finder man forsuring af gylle, etablering af energipil på mindre frugtbar landbrugsjord, omlægning af sandjorde og tørvejorde til ekstensive græsarealer samt skovrejsning på sandjord. Flere efterafgrøder og mellemafgrøder kan også være omkostningseffektive tiltag. Dertil kommer mere halm til brændsel i kraftvarmeproduktion samt ændret fodersammensætning til malkekøer. Produktion af biogas af husdyrgødning har noget større samfundsmæssige omkostninger end de førnævnte tiltag, men sammenlignet med omkostninger ved at reducere drivhusgasser i andre samfundssektorer ser biogas ud til at være et fornuftigt alternativ.

1. Jordbrugets indtjening, produktion og faktorforbrug

Den globale økonomi er fortsat præget af en *udvikling* i to hastigheder med et mindre opsving i de udviklede lande og en stor vækst i mange udviklingslande. For verden som helhed forventes realvæksten i BNP i 2013 at blive 2,3 pct., hvilket er på niveau med 2012 (UN, 2013). For de fleste regioner forventes der dog en styrkelse af væksten i 2. halvår af 2013 med en heraf følgende mere gunstig udsigt for 2014.

For de udviklede lande skønnes vækstraten i gennemsnit at blive 1,0 pct. i 2013, hvilket giver en beskeden ændring i efterspørgslen efter fødevarer. For EU, som er hovedaftager af den danske jordbrugsproduktion, forventes der en realvækst i BNP på nul. Det er dog en styrkelse i forhold til 2012, hvor vækstraten udgjorde -0,4 pct. Proportionalt hermed forventes vækstraten for EURO-området at stige fra meget negativt (-0,7 pct.) i 2012 til mindre negativt (-0,4 pct.) i 2013 (EUROSTAT, 2013). Disse vækstrater har også sat sine spor i efterspørgslen efter jordbrugsprodukter; forbruget af animalske produkter pr. indbygger i EU har således været faldende år efter år siden 2010. Dette billede forventes dog at vende i 2014 med en vækstrate på 1,1 og 1,4 pct. for hhv. EURO-området og EU landene som helhed.

I udviklingslandene forventes realvækst i BNP i gennemsnit at stige med 5 pct. i 2013 mod en stigning på 4,6 pct. i 2012. Der er betydelig variation, men hovedparten af landene forventes at få en vækstrate på over 2 pct. Den største vækst forventes fortsat at ske i Kina med en stigning på 7,8 pct., men i Brasilien, Rusland og Indien – de øvrige BRIK-lande – forventes væksten også at blive høj med stigninger på hhv. 3,0, 2,9 og 5,0 pct. For udviklingslandene som helhed og for BRIK-landene i særdeleshed forventes væksten at stige yderligere i 2014¹. Den øgede efterspørgsel skal derfor forventes at komme fra de opkommende økonomier.

Forsyningen med jordbrugsprodukter er præget af udsigten til en rekordstor kornhøst, som forventes at øge den globale produktion med knap 10 pct. Den øgede forsyning vil give anledning til lavere ligevægtspriser og dermed også lavere foderpriser, hvilket forstærkes af forventningen om en rekordstor sojahøst. Generelt har det dog ikke hidtil sat sine spor i de høje priser på de animalske fødevarer, som er præget af en afdæmpet vækst i den animalske produktion i 2012 som følge af tørken i USA og Rusland. Den forventede vækst i kødproduktionen i 2013 på 1,4 pct. har derfor ikke i tilstrækkelig grad kunnet opbløde den stramme forsyning, hvorved ligevægtsprisen er forblevet høj. Markedet har ligeledes været underforsynet med mælk, hvilket bl.a. skyldes tørke i New Zealand i begyndelsen af 2013. Det har ligeledes resulteret i høje mælkepriser. Fremadrettet må det derfor forventes, at de relative høje animalske priser vil stimulere en øget produktion med en heraf følgende lavere ligevægtspris. I modsat retning trækker en øget efterspørgsel i kraft af en normalisering af den globale økonomi.

---

¹ Undtagelsen er Kina, hvor vækstraten forventes at være nogenlunde uændret. I de senere år har Kina foretaget et politisk sporskifte fra en eksportbaseret vækst til en vækst baseret på indenlandsk forbrug.

Dansk jordbrugs indtjening er selvsagt præget af disse generelle forskydninger i udbud og efterspørgsel samt af de specifikke forhold, som gør sig gældende for EU-området. Danmark har således en fastkurspolitik over for euroen, og da euroen er blevet styrket, er kronen ligeledes blevet styrket. Styrkelsen af euroen skal formentlig ses i sammenhæng med, at den Europæiske Centralbank (ECB) i sensommeren 2012 annoncerede et opkøbsprogram for statsobligationer (Outright Monetary Transactions), som har reduceret rentespændet mellem de sydeuropæiske og tyske statsobligationer. Det har genskabt tilliden til euroen og øget investorernes interesse for EURO-området. Effekten af de hidtidige forskydninger i valutakurserne i 2013 svarer isoleret set til en reduktion i dansk jordbrugs produktpriser på 2,6 pct. Det betyder imidlertid også, at det importerede foder er blevet tilsvarende billigere.

Dansk jordbrug høster også fortsat fordel af ECBs ekspansive pengepolitik og den relativt lave danske statsgæld, som endnu gør Danmark til en relativ sikker havn for formueplaceringer. Det har reduceret den korte realkreditrente yderligere i 2013 til trods for de fortsat stigende bidragssatser. Den 30-årige realkreditrente er imidlertid steget, hvilket formentlig skyldes forventninger om pengepolitiske stramninger i takt med genopretningen af økonomien i EU. Stramningen forventes imidlertid først at begynde i 2015 (DØRS, 2013), men den fornyede interesse for euroen kan svække interessen for danske værdipapirer forinden.

De samlede konsekvenser for jordbrugets indtjening, produktion og faktorforbrug belyses nedenfor med fokus på udsigterne for 2013 og 2014. Først omtales indtjeningen i jordbrugssektoren som helhed i afsnit 1.1. Herefter redegøres for de enkelte jordbrugsprodukter, for så vidt angår udviklingen i produktionen, herunder den pris- og mængdemæssige udvikling, jf. afsnit 1.2. På tilsvarende vis redegøres for produktionsomkostningerne i afsnit 1.3. Disse tre første afsnit er primært baseret på Danmarks Statistiks opgørelse af jordbrugets bruttofaktorindkomst suppleret med oplysninger fra Danmarks Statistiks regnskabsstatistik for jordbrug (landbrug og gartneri) samt egne fremskrivninger fra 2012 til 2013 og 2014.

I afsnit 1.4 er fokus rettet mod indtjeningen mv. på de vigtigste driftsformer – plantebrug, malkekvægbrug, svinebrug, minkfarme og potteplantegartnerier med 2 helårsarbejdere og derover. Der foretages dog også for fuldstændighedens skyld en sporadisk sammenligning af driftsresultatet på størrelsesgrupper. Indkomstkilderne for indtjeningen på de respektive størrelsesgrupper varierer markant, hvilket er omdrejningspunktet i afsnit 1.5. De to afsnit er baseret på de regnskaber, der danner grundlag for Danmarks Statistiks regnskabsstatistik for jordbrug samt egne fremskrivninger. I afsnit 1.6 fokuseres der på perspektiverne i den nuværende udvikling.

1.1. Jordbrugssektoren som helhed

Nettorestindkomsten – dvs. restbeløbet til forrentningen af jordbrugskapitalen og aflønningen af brugerfamilien – forventes at stige med godt 7 pct. til 24,66 mia. kr. i 2013, jf. tabel 1. Stigningen udgør 1,66 mia. kr., og denne stigning fremkommer i hovedtræk ved en øget bruttoværditilvækst på 1,97 mia. kr., et lavere driftstilskud på 0,22 mia. kr. samt en mindre stigning i ejendomsskatterne og

lønomkostningerne. I 2014 forventes nettoresultatet at stige yderligere med 1,45 mia. kr., hvilket igen dækker over en stigning i bruttoværditilvæksten på 1,77 mia. kr., et mindre driftstilskud samt højere ejendomsskatter og lønomkostninger.

Det forventede gunstige resultat i 2013 skyldes primært en kombination af en mindre bedring i sektorbytteforholdet på 0,1 pct. og en stigning i totalfaktorproduktiviteten på 2,3 pct. Forbedringen i sektorbytteforholdet er foranlediget af en stigning i prisen på jordbrugsprodukter på 2,0 pct. og en stigning i faktorpriserne på 1,9 pct. Forbedringen i sektorbytteforholdet er væsentlig mindre end i 2012, hvor bytteforholdet steg med 3,7 pct. Denne stigning var bl.a. foranlediget af eksorbitante prisstigninger på minkskind. For 2013 (og 2014) er der med stor usikkerhed kalkuleret med uændret skindpriser. Hertil kommer, at kronen blev svækket i 2012, hvilket har en positiv effekt på afsætningspriserne. I 2013 forventes kronen derimod at blive styrket.

Tabel 1.1. Hovedtal for jordbrugssektorens indkomster, mio. kr.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
Produktionsværdi mv. ¹	69.240	63.148	67.836	77.552	85.452	89.122	88.691
Forbrug i produktionen ^{1,2}	50.641	45.650	47.088	52.539	54.672	56.373	54.172
Bruttoværditilvækst i producentpriser²	18.599	17.498	20.748	25.013	30.780	32.749	34.519
Produktionsafhængige driftstilskud	560	525	667	918	512	551	551
Produktionsafhængige skatter og afgifter	0	40	64	71	38	0	0
Bruttoværditilvækst i basispriser²	19.159	17.983	21.351	25.859	31.254	33.300	35.070
Generelle driftstilskud	7.445	7.245	6.947	6.769	7.074	6.859	6.730
Generelle skatter og afgifter	1.081	1.131	1.208	792	823	872	918
Bruttofaktorindkomst²	25.523	24.097	27.090	31.837	37.505	39.288	40.881
Afskrivninger	8.241	7.675	8.157	8.198	8.158	8.192	8.235
Lønnet arbejdskraft	5.809	6.004	6.307	6.194	6.348	6.437	6.540
Nettoresultat²	11.473	10.418	12.626	17.445	22.999	24.658	26.106
Forpagtningsafgift	3.132	2.952	3.219	3.092	3.401	3.398	3.411
Ordinære renteudgifter, netto	13.538	12.310	8.419	8.843	8.337	7.956	8.334
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	4.589	-65	3.796	1.506	776	0	0
Indkomst efter finansielle poster	-9.786	-4.779	-2.808	4.004	10.485	13.305	14.361
Nøgletal:							
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	8.730	8.619	8.467	8.104	8.130	7.948	7.592
Totalfaktorproduktivitet. Indeks. 2005 = 100	106,2	111,3	106,6	109,2	112,3	114,9	116,1
Sektorbytteforhold. Indeks. 2005 = 100	92,3	86,6	94,4	98,2	101,9	101,9	103,4
Økonomisk produktivitet. Indeks. 2005 = 100	98,0	96,4	100,7	107,3	114,4	117,1	120,1

1. Specifikation af *Produktionsværdien mv.* og *Forbrug i produktionen* fremgår af tabel 1.3.

2. Før *Direkte* og *indirekte bankomkostninger*, der i nærværende opgørelse er indeholdt i *Ordinære renteudgifter, netto*.

3. Beregnet på grundlag af arbejdstidsforbruget og overenskomstmæssig timeløn inklusiv tillæg for ansatte i landbruget.

Kilde: Danmarks Statistik (a, b, c og d) samt egne beregninger.

Den forventede stigning i totalfaktorproduktiviteten på 2,3 pct., som ligger i den høje ende, er baseret på en stigning i produktionen på 2,5 pct. og en forøget ressourceindsats på 0,1 pct. En del af stigningen i totalfaktorproduktiviteten skal tilskrives et pænt høstresultat, som ligger over middel. Den vegetabiliske produktion er således steget med 2,2 pct. fra 2012 til 2013. Det er til trods for en høj andel af vårkorn på bekostning af vinterkorn, som sædvanligvis giver anledning til et mindre hektarudbytte. Gode høstbetingelser i 2013 har samtidig haft en reducerende effekt på indsatsen ved høsten i forhold til 2012.

Boks 1.1. Sektorbytteforhold, totalfaktorproduktivitet og den økonomiske produktivitet

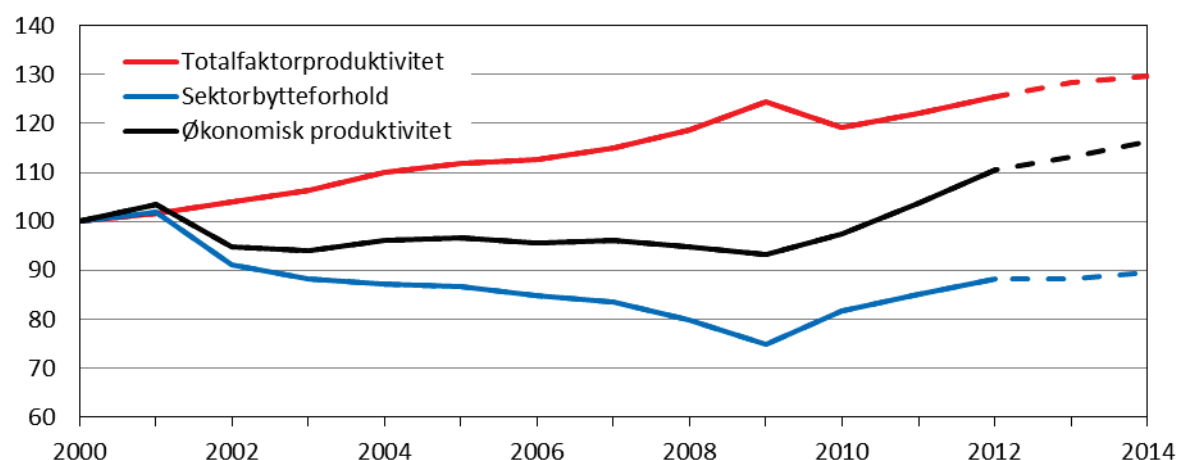
Sektorbytteforholdet er her defineret som forholdet mellem produktpriserne og prisen på indsatsfaktorer. I modsat til det traditionelle bytteforhold indgår der således også prisudviklingen på arbejdskraft og investeringsgoder. En stigning i sektorbytteforholdet, som afspejler en større stigning i produktpriserne end indsatsfaktorerne, udtrykker en øget relativ indtjening.

Totalfaktorproduktiviteten er her defineret som forholdet mellem det mængdemæssige udtryk for produktionen og det samlede faktorforbrug. Det afviger fra det traditionelle totalfaktorproduktivetsmål ved at kapitalinputtet er erstattet af afskrivninger, og udtrykket er dermed uden nettoydelsen fra kapitalindsatsen. Vækst i totalfaktorproduktiviteten afspejler et mindre ressourceforbrug til at tilvejebringe en given produktion.

Den økonomiske produktivitet er her defineret som værdien af produktionen i forhold til produktionsomkostningerne. Som sådan udgør den økonomiske produktivitet produktet af sektorbytteforholdet og totalfaktorproduktiviteten. En stigning i den økonomiske produktivitet er udtryk for en øget indtjening ved uændret input, og denne stigning kan være tilvejebragt ved en vækst i totalfaktorproduktiviteten og/eller en forbedring i sektorbytteforholdet.

Ved opgørelse af den økonomiske produktivitet er der set bort fra nettoydelsen fra jordbrugskapitalen. Input af kapital omfatter kun afskrivninger, ligesom de mængde- og prismæssige udtryk for nettoydelsen fra jordbrugskapitalen er udeladt af hhv. totalfaktorproduktiviteten og sektorbytteforholdet.

Indeks. 2000 = 100

Jordbrugsproduktionen er, som alle andre markedsbaserede produktioner, underlagt et vedvarende produktivitetspres, som over tid giver anledning til lavere produktpriser. I et længere perspektiv kan det da også konstateres, at jordbrugets bytteforhold har en faldende tendens. I dette århundrede er dansk jordbrugs bytteforhold kun faldet gennemsnitligt med 1,6 pct. pr. år (geometrisk gennemsnit), idet de senere års høje priser på jordbrugsprodukter har mindsket nedgangen. Jordbrugets anvendelse af produktivitetsforbedrende produktionsmetoder har i samme periode øget totalfaktorproduktiviteten gennemsnitligt med 1,9 pct. pr. år. Heraf følger, at jordbruget gennemsnitligt har formået at øge indtjeningsevnen (stigende økonomisk produktivitet). Det skal understreges, at denne forbed-

ring i indtjeningsevnen især skyldes de nuværende gunstige prisrelationer i jordbruget; på den lange bane vil reduktionen i sektorbytteforholdet være større, og følgelig bør væksten i totalfaktorproduktiviteten også være større.

Den forventede stigning i nettoestindkomsten i 2014 er primært forårsaget af en bedring i sektorbytteforholdet på 1,5 pct. og en vækst i totalfaktorproduktiviteten på 1,1 pct. Stigningen i sektorbytteforholdet dækker over et fald i produktpriserne (1,4 pct.) og et endnu større fald i faktorpriserne (2,8 pct.). Forløbet afspejler især et formodet fald i korn- og foderpriserne.

Totalfaktorproduktiviteten anslås at stige med 1,1 pct. i 2014. Det er grundet i en begrænset stigning i produktionen (0,8 pct.), som primært skyldes et lavere høstresultat foranlediget af en trendbaseret normalhøst. Den samlede ressourceindsats falder imidlertid samtidig med 0,3 pct. En væsentlig årsag til det lavere faktorforbrug er knyttet til en mindre arbejdsindsats fra brugerfamilien. Dette aspekt kommer imidlertid ikke til udtryk i nettoestindkomsten, som opgøres inklusiv vederlag til brugerfamilien.

Driftstilskud samt skatter og afgifter

De produktionsafhængige tilskud² anslås at forblive nogenlunde uændret, idet der ikke forventes de store ændringer i den økologiske produktion og omfanget af miljøstøtte. Niveauet skønnes dog at blive øget med 62 mio. kr. fra og med 2013 som følge af randzonenloven. Endvidere forventes handyrpræmierne, som er det eneste tilbageværende produkttilknyttede driftstilskud, at stige med 11 mio. kr. Stigningen i handyrpræmierne opvejes dog af en tilsvarende reduktion i den særlige miljøstøtte under enkeltbetalingens artikel 68. Både modtagere af handyrpræmier og den særlige miljøstøtte under enkeltbetalingens artikel 68 vil dog blive begunstiget i 2014 ved elimineringen af den almindelige og progressiv modulation, jf. senere.

De produktionsafhængige skatter og afgifter omfatter alene superafgiften, som udløses ved overskridelse af mælkekvote. Den hidtidige mælkeindvejning indikerer en kvoteudnyttelse på 101,23 pct. Det vurderes imidlertid, at kvoteudnyttelsen vil falde til 100 pct. frem mod kvoteårets udløb ved en reduceret mælkeindvejning i sidste del af kvoteåret.

De generelle driftstilskud omfatter primært den afkoblede del af enkeltbetalingsordningen, som for 2013 er mærket af budgetproblemer i EU. EU-Kommissionen har derfor i første ombæring ekstraordinært fået vedtaget, at støtteudbetalinger ud over 2.000 € skal beskæres med 4 pct. I anden ombæring er beskæringen reduceret til 2,45 pct. på grundlag af et opdateret budget. Sidstnævnte reduktion, som er lagt til grund for fremskrivningen af den afkoblede enkeltbetaling, medfører en nedgang i den afkoblede støtte på omkring 170 mio. kr.

---

² De produktionsafhængige driftstilskud omfatter de egentlige produkttilknyttede driftstilskud (tilskud til protein- og energiafgrøder, stivelseskartofler, handyr- og moderpræmier) og de driftstilknyttede tilskud (miljøstøtte og tilskud til økologisk produktion).

Enkeltbetalingsordningen i sin nuværende form fortsætter i 2014, idet den nye EU-reform først forventes at træde i kraft 1. januar 2015. Enkeltbetalingsordningen i 2014 vil dog være præget af at være en overgangsordning til den nye EU-reform. Den konkrete udformning er endnu ikke fastlagt, men på grundlag af de hidtidige forslag vurderes det, at den nuværende basisstøtte og tillægsstøtte vil blive reduceret med 12 pct. samtidig med at den almindelige og progressive modulation bortfalder³. Ændringen medfører, at den afkoblede enkeltbetalingsstøtte vil falde yderligere med 74 mio. kr. Samtidig vil det give anledning til forskydninger. Bedrifter med enkeltbetalingsstøtte på indtil 5.000 € vil således få støtten beskåret med 12 pct., hvorimod den procentuelle reduktion på bedrifter med støtte på over 5.000 € vil aftage gradvis i takt med støttegrundlagets størrelse. For modtagere af handyrpræmier og særlig støtte under enkeltbetalingens artikel 68 kan der endog opstå en gevinst ved bortfaldet af modulationen, idet støttesatserne til disse ordninger ikke reduceres.

De generelle skatter og afgifter omfatter primært ejendomsskatter. Da reguleringsprocentsatsen er fastsat til 7 pct. for 2013 og 6,3 pct. for 2014, forventes ejendomsskatterne at stige tilsvarende.

Finansielle poster

Nettorenteudgifterne forventes at falde fra 9,11 mia. kr. i 2012 til 7,96 mia. kr. i 2013. En del af reduktionen skyldes dog et realiseret nettotab fra finansielle instrumenter på 0,78 mia. kr., som der ikke er kalkuleret med i 2013 og 2014. Betragtes alene de ordinære nettorenteudgifter, udgør reduktionen 0,38 mia. kr. Reduktionen, som alene er knyttet til renteudgifterne, idet indlånsrenteniveauet og de finansielle aktiver skønnes at være uændret, er foranlediget af to modsatrettede effekter: En forventet stigning i gælden på 1,2 pct. trækker således niveauet op, men effekten af stigningen overdøves af en anslået reduktion i udlånsrenteniveauet på 0,2 pct. point. På grundlag af jordbrugets sammensætning af lån er det således skønnet, at udlånsrenteniveauet inklusivt administrationsbidrag gennemsnitligt vil falde fra 3,2 pct. i 2012 til 3,0 pct. i 2013.

I 2014 er de ordinære nettorenteudgifter skønnet at stige med 0,38 mia. kr. En lille del af stigningen skyldes, at gælden forventes at stige yderligere med 1,1 pct. Den begrænsede stigning i gælden i både 2013 og 2014 skal ses i sammenhæng med et lavt investeringsniveau samt en lav omsætning af landbrugsejendomme, herunder en begrænset ændring i belåningsgraden ved ejerskifte. Hovedparten af stigningen i nettorenteudgifterne skal imidlertid tilskrives en skønnet gennemsnitlig stigning i udlånsrenteniveauet til 3,1 pct. Der er i den sammenhæng kalkuleret med et uændret lånemiks. Skift fra etårige rentetilpasningslån til flerårige rentetilpasningslån eller fastforrentede lån mhp. rentesikring vil således øge renteniveauet.

---

³ Som et led i EU's sundhedstjek fra 2008 reduceres støtten under enkeltbetalingsordningen ved almindelig og progressiv modulation. Konkret indebærer sundhedstjekket fra og med 2012, at de enkelte bedrifters støtte ud over 5.000 € beskæres med 10 pct. (almindelig modulation) og støtte ud over 300.000 € reduceres med yderligere 4 pct. (progressiv modulation). I reduktionsgrundlaget indgår ligeledes handyrpræmier og særlig miljøstøtte under enkeltbetalingens artikel 68.

Indkomst efter finansielle poster

Restbeløbet til at forrente jordbrugenes egenkapital og aflønne brugerfamilierne for arbejdsindsatsen på bedriften – indkomsten efter finansielle poster – forventes herved at blive i omegnen af 13,31 mia. kr. i 2013 og 14,36 mia. kr. i 2014. Det er dog under forudsætning af, at der ikke vil optræde realiserede tab fra finansielle instrumenter i prognoseårene.

I 2012 var indkomsten efter finansielle poster tilstrækkelig til at dække arbejdsvederlaget til brugerfamilien. Der var endog et restbeløb på 2,36 mia. kr. til at forrente egenkapitalen. Dette restbeløb er skønnet til at stige til 5,36 mia. kr. i 2013 og 6,77 mia. kr. i 2014. Dette er imidlertid en gennemsnitsbetragtning. Ved vurdering af resultatet skal det tages i betragtning, at sektoropgørelsen er baseret på samtlige jordbrug, herunder de mindre brug, som mere har karakter af at være en ramme om boligen. For disse brug kan der hverken forventes fuld dækning af arbejdsindsatsen eller en rimelig forrentning af egenkapitalen. Som sådan kan ovenstående restbeløb til at forrente egenkapitalen betragtes som et underkantskøn for produktionsjordbruget.

Den fortsatte inflation udhuler jordbrugets gæld, hvilket giver en potentiel forbrugsmulighed. Inflationen udhuler dog også jordbrugets tilgodehavender, men da gælden er væsentlig større end fordringerne, giver inflationen anledning til en nettogevinst, jf. tabel 1.2, hvilket også skal tages i betragtning ved vurderingen af resultatet.

Tabel 1.2. Jordbrugssektorens inflationsbetingede debitorgevinster, mio. kr.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
Inflationsbetinget debitorgevinster, netto	4.429	3.884	6.463	6.137	3.848	1.254	2.070

Anm. For en nærmere beskrivelse af de inflationsbetingede debitorgevinster henvises til Hansen (2001).

Kilde: Danmarks Statistik (a, b og c) samt egne beregninger.

Udviklingen i de inflationsbetingede debitorgevinster afspejler primært ændringen i gælden og inflationsraten. Da det er skønnet, at gælden kun stiger med 1,2 og 1,1 pct. i hhv. 2013 og 2014, skyldes forskydningen i debitorgevinsterne fra 2012 til 2014 hovedsageligt en forventet reduktion i inflationen til fra 2,5 til 0,8 pct. i 2013 og en stigning til 1,3 pct. i 2014.

1.2. Produktionsværdi, priser og produktion

Den væsentligste del af udviklingen i jordbrugets nettoresultat er et resultat af forskydninger i produktionsniveau og faktorforbrug samt af ændringer i produkt- og faktorpriser. Resultatet af den hidtidige og prognosticerede udvikling i produktionsværdien og de tilhørende produktionsomkostninger fremgår af tabel 1.3.

Tabel 1.3. Produktionsværdi og produktionsomkostninger, mio. kr.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
Produktionsværdi mv.¹	69.240	63.148	67.836	77.552	85.452	89.122	88.691
Vegetabiliske produkter i alt	26.456	22.112	22.440	26.616	29.425	29.339	26.978
Korn	12.222	8.398	8.799	11.969	14.111	13.236	11.259
Frø til udsæd	693	521	492	671	867	924	711
Industrifrø (raps)	1.734	1.310	1.552	1.311	1.250	1.667	1.455
Sukkerroer	662	786	741	796	896	938	954
Kartofler	1.092	867	869	1.092	1.216	1.163	1.183
Grovfoder	3.840	4.231	4.288	4.505	4.638	4.859	4.831
Andre jordbrugsafgrøder	1.573	1.673	1.612	1.934	2.046	2.186	2.090
Potteplanter	2.234	2.019	1.999	1.996	2.060	1.998	2.058
Frugt og grønsager	1.665	1.699	1.592	1.778	1.775	1.802	1.856
Andre gartneriprodukter	741	608	496	564	567	566	582
Animalske produkter i alt	39.575	37.592	41.682	47.384	52.401	56.058	57.887
Mælk	12.954	10.189	12.172	12.894	13.190	14.894	15.430
Kvæg	2.519	2.241	2.476	2.721	3.135	3.129	3.028
Svin	18.821	18.394	19.111	21.606	23.692	24.466	25.371
Æg til konsum	737	590	608	633	724	773	759
Fjerkræ	1.527	1.356	1.453	1.678	1.752	2.006	1.886
Pelsdyr	2.716	4.590	5.553	7.522	9.563	10.442	11.063
Andre animalske produkter	301	232	309	330	345	348	350
Landbrugsmæssige tjenester mv.	3.209	3.444	3.714	3.552	3.626	3.725	3.826
Produktionsomkostninger i alt²	73.421	67.948	70.019	75.035	77.308	78.950	76.539
Udsæd mv.	2.357	2.261	2.227	2.706	2.550	2.707	2.713
Foderstoffer	24.474	20.366	21.412	25.021	26.784	28.075	25.771
Energi	3.532	3.060	3.243	3.568	3.690	3.583	3.603
Handelsgødning	2.729	2.293	1.695	2.331	2.407	2.395	1.960
Bekæmpelsesmidler	1.748	1.652	1.660	1.713	1.753	1.847	2.045
Dyrlæge og medicin	1.191	1.398	1.310	1.271	1.271	1.276	1.282
Reparation og vedligeholdelse	4.116	4.193	4.465	4.726	4.748	4.843	4.976
Landbrugsmæssige tjenester	3.725	3.676	3.656	3.798	3.817	3.861	3.903
Tjenesteydelser fra andre erhverv	6.769	6.751	7.420	7.405	7.652	7.785	7.918
Afskrivninger	8.241	7.675	8.157	8.198	8.158	8.192	8.235
Lønnet arbejdskraft	5.809	6.004	6.307	6.194	6.348	6.437	6.540
Arbejdsvederlag til brugerfamilien	8.730	8.619	8.467	8.104	8.130	7.948	7.592

1. Inklusiv værdien af de mængdemæssige besætnings- og lagerforskydninger. Eksklusiv prisbetingede ændringer (konjunkturgevinst) på beholdninger af korn.

2. Inklusivt arbejdsvederlag til brugerfamilien.

Kilde: Danmarks Statistik (a, b, c og d) samt egne beregninger.

I tabel 1.4 er der oversigtsmæssigt gjort rede for ændringerne i priserne på de respektive produkter og indsatsfaktorer, og i tabel 1.5 er der på tilsvarende måde vist mængdeforskydninger i produktionen og faktorforbruget.

Tabel 1.4. *Prisindeks for jordbrugets produktions og faktorforbrug. Indeks. 2005 = 100*

	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
Produkter mv.¹	117,2	103,0	113,9	128,8	139,3	142,1	140,1
Vegetabiliske produkter i alt	135,8	107,9	119,2	139,5	147,1	144,8	134,6
Korn	179,2	112,5	134,3	182,9	201,2	196,7	170,1
Frø til udsæd	148,4	89,7	110,8	170,5	177,1	143,6	143,0
Industrifrø (raps)	176,7	131,4	171,6	165,4	165,4	155,9	141,0
Sukkerroer	77,0	85,7	82,6	69,2	81,9	96,0	90,7
Kartofler	112,6	100,9	105,3	117,4	124,9	128,5	121,2
Grovfoder	94,9	96,4	96,7	101,2	101,1	101,1	100,3
Andre jordbrugsafgrøder	142,3	145,4	148,7	158,7	159,7	159,5	158,2
Potteplanter	102,6	100,7	106,2	108,2	107,9	104,6	107,8
Frugt og grønsager	110,0	110,7	115,8	121,4	121,5	122,0	124,5
Andre gartneriprodukter	111,7	117,3	113,8	117,2	122,9	122,9	126,3
Animalske produkter i alt	107,8	99,3	110,4	123,4	136,0	141,3	143,1
Mælk	124,3	94,3	111,0	118,4	117,1	131,6	136,0
Kvæg	107,4	97,6	105,0	123,5	140,2	142,9	139,9
Svin	106,2	99,6	105,2	116,4	131,6	132,8	135,1
Æg til konsum	130,5	116,3	116,2	115,8	130,4	132,8	130,6
Fjerkræ	129,1	110,6	133,3	153,8	160,2	172,9	159,3
Pelsdyr	63,6	105,3	125,7	157,7	193,2	193,2	193,2
Andre animalske produkter	109,7	101,0	107,8	115,8	121,3	121,3	121,3
Landbrugsmæssige tjenester mv.	115,5	118,5	124,4	128,7	131,1	133,3	135,5
Faktorforbrug i alt²	127,0	119,0	120,6	131,1	136,7	139,4	135,4
Udsæd mv.	124,2	120,8	109,6	117,5	123,4	130,3	128,3
Foderstoffer	148,9	118,6	122,6	146,8	157,5	162,9	148,2
Energi	131,7	107,9	120,9	139,2	144,9	141,2	142,5
Handelsgødning	176,7	179,8	126,1	169,9	182,1	185,9	156,2
Bekæmpelsesmidler	108,3	111,6	101,3	92,7	95,1	97,7	105,6
Dyrlæge og medicin	112,0	107,5	108,9	110,1	111,4	111,4	111,4
Reparation og vedligeholdelse	108,8	111,0	113,3	115,4	118,0	119,8	122,5
Landbrugsmæssige tjenester	118,8	122,2	129,7	134,6	137,2	140,4	143,5
Tjenesteydelser fra andre erhverv	118,9	117,7	122,2	125,0	131,0	131,0	131,0
Afskrivninger	113,1	115,5	115,7	118,4	122,0	123,7	125,6
Lønnet arbejdskraft	113,8	117,1	121,9	123,4	124,1	125,6	127,3
Arbejdsvederlag til brugerfamilien	111,9	121,5	124,2	125,6	126,6	128,1	129,9
Sektorbytteforhold	92,3	86,6	94,4	98,2	101,9	101,9	103,4

1. Eksklusiv prisbetingede ændringer (konjunkturgevinster) på beholdninger af korn.

2. Inklusivt arbejdsvederlag til brugerfamilien.

Kilde: Danmarks Statistik (a, b, c og d) samt egne beregninger.

Korn

Den globale produktion af korn eksklusiv ris i 2013 forventes at blive rekordstor med en stigning på 10 pct. i forhold til 2012. Stigningen i produktionen forventes især at komme fra Nordamerika (21 pct.), Europa (13 pct.) og Oceanien (9 pct.), hvorimod stigninger for de øvrige verdensdele forventes at være beskedne.

Den øgede forsyning har givet anledning til et betydeligt fald i kornpriserne, som var præget af tørken i USA og Rusland i 2012. Ifølge FAO's fødevareprisindeks er kornpriserne således faldet med 22 pct. fra oktober 2012, da kornpriserne var på det højeste, til oktober 2013. Det forventes at sti-

mulere forbruget. Det gælder især som input til den animalske produktion, som blev dæmpet kraftigt af tørken i 2012.

Tabel 1.5. Mængdeindeks for jordbrugets produktion og faktorforbrug. Indeks. 2005 = 100

	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
Produkter mv.¹	102,8	106,5	103,6	104,7	106,3	108,9	109,8
Vegetabiliske produkter i alt	105,9	110,7	101,6	103,2	107,5	109,9	108,7
Korn	98,4	107,7	94,0	93,6	100,4	96,4	95,0
Frø til udsæd	75,4	93,8	71,7	63,6	79,0	103,8	80,3
Industrifrø (raps)	183,8	186,7	169,4	148,5	141,6	200,4	193,3
Sukkerroer	94,8	101,1	98,9	126,9	120,6	107,7	116,0
Kartofler	109,7	97,2	93,4	105,0	110,1	102,3	110,3
Grovfoder	115,6	125,3	126,6	127,0	130,8	137,0	137,4
Andre jordbrugsafgrøder	98,7	107,1	97,9	108,2	117,3	127,9	119,6
Potteplanter	94,6	87,1	81,8	80,1	83,0	83,0	83,0
Frukt og grønsager	122,2	124,8	110,2	117,1	116,6	117,7	118,8
Andre gartneriprodukter	142,2	112,5	93,3	103,0	98,3	98,2	98,1
Animalske produkter i alt	101,4	104,5	104,3	105,9	106,1	109,0	111,0
Mælk	103,4	107,2	108,8	108,2	111,8	112,4	112,6
Kvæg	109,4	107,1	110,0	102,8	104,3	102,2	101,0
Svin	99,8	104,0	102,3	104,6	101,4	103,8	105,8
Æg til konsum	98,6	88,6	91,4	95,5	97,0	101,6	101,6
Fjerkræ	85,5	88,7	78,8	78,9	79,1	84,0	85,7
Pelsdyr	104,9	107,1	108,5	117,2	121,5	132,7	140,6
Andre animalske produkter	104,0	86,8	107,8	110,3	110,4	111,0	111,7
Landbrugsmæssige tjenester mv.	99,6	104,1	107,5	99,4	99,8	100,9	101,9
Faktorforbrug i alt²	96,8	95,6	97,1	95,8	94,6	94,8	94,5
Udsæd mv.	103,9	102,4	111,2	126,0	113,1	114,2	115,9
Foderstoffer	91,9	96,0	97,7	95,3	95,1	96,4	97,3
Energi	93,7	99,1	93,8	89,6	89,0	89,0	88,7
Handelsgødning	99,7	82,2	86,6	88,4	85,0	82,9	80,7
Bekæmpelsesmidler	122,0	111,9	123,9	139,7	139,4	142,9	146,4
Dyrlæge og medicin	97,7	119,5	110,5	106,0	104,7	105,2	105,6
Reparation og vedligeholdelse	105,5	105,4	109,9	114,2	112,2	112,8	113,3
Landbrugsmæssige tjenester	101,9	97,8	91,6	91,7	90,4	89,4	88,4
Tjenesteydelser fra andre erhverv	103,1	103,9	110,0	107,3	105,8	107,7	109,5
Afskrivninger	99,8	90,9	96,5	94,8	91,5	90,7	89,8
Lønnet arbejdskraft	109,3	109,8	110,7	107,4	109,5	109,7	109,9
Arbejdsvederlag til brugerfamilien	84,2	76,6	73,6	69,7	69,3	67,0	63,1
Totalfaktorproduktivitet	106,2	111,3	106,6	109,2	112,3	114,9	116,1

Anm. Der er anvendt implicit mængdeindeks ved manglende overensstemmelse mellem Danmarks Statistiks værdi-, pris- og mængdeindeks.

1. Inklusiv besætnings- og lagerforskydninger.

2. Inklusivt arbejdsvederlag til brugerfamilien.

Kilde: Danmarks Statistik (a, b, c og d) samt egne beregninger.

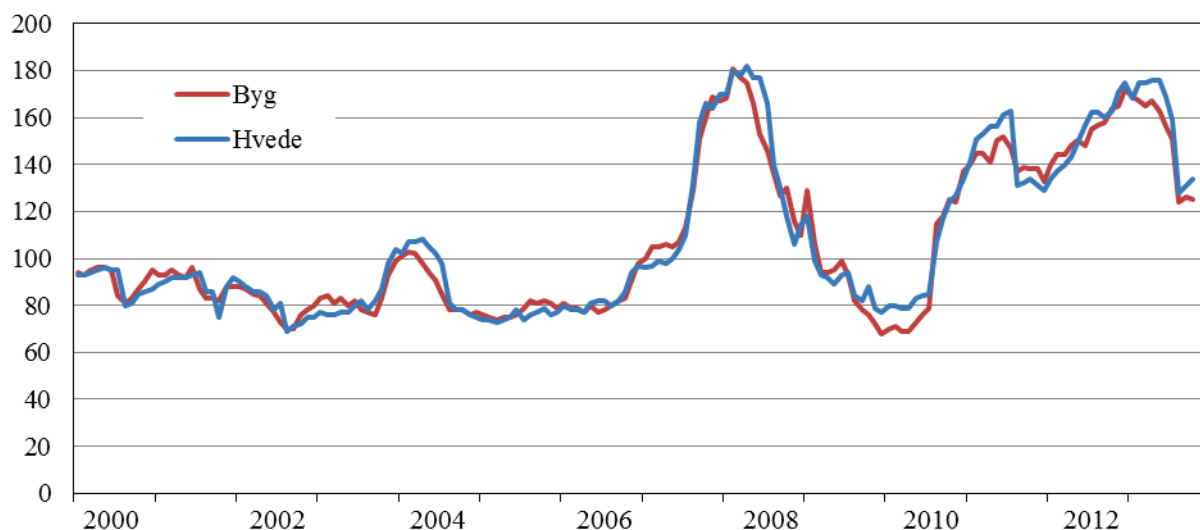
Det globale forbrug af korn eksklusiv ris i 2013 forventes at stige med 3,7 pct., hvilket især skyldes et øget forbrug til foder (5,3 pct.). Alligevel forventes lagerbeholdningen ved udgangen af 2013 at være steget med 19 pct., og forholdet mellem lagerbeholdningen af korn og forbruget forventes at stige fra 17,4 pct. i 2012 til 19,9 pct. i 2013. Der kan derfor også forventes, at det lavere prisniveau vil holde i hovedparten af 2014.

Den danske kornhøst forventes derimod at være faldet fra 9,5 mio. kg i 2012 til 9,1 mio. kg i 2013. Reduktionen på 4,0 pct. er primært foranlediget af et mindre kornareal. Udbyttet pr. ha i 2013 forventes således at være en tand større end i 2012. Det er til trods for en mindre nedgang i andelen af vinterkorn, som giver de højeste udbytter. Reduktionen i andelen af vinterkorn er foranlediget af vanskeligheder ved at etablere vinterkorn i efteråret 2012.

Den globale rekordstore kornhøst har også sat sine spor i de danske afregningspriser, jf. figur 4.4. De stigende kornpriser i 2012 er således afløst af et lige så stort fald i de første måneder af 2013. I gennemsnit er det skønnet, at de fakturerede kornpriser i 2013 i gennemsnit vil falde med 2,2 pct. i forhold til 2012. På grundlag af prisfaldet og den mindre produktion er der således udsigt til, at produktionsværdien for korn vil falde fra 14,11 mia. kr. i 2012 til 13,24 mia. kr. i 2013.

Figur 1.1. Salgspriser for byg og hvede af landmand, kr. pr. hkg

Kilde: Videncentret for Landbrug (2013a).

I 2014 forventes den danske kornhøst at falde yderligere til 8,9 mio. kg. eller 1,4 pct. mindre end i 2013. Reduktionen skyldes et marginalt mindre kornareal og et lavere hektarudbytte. Der er her kalkuleret med et trendbaseret udbytte, hvorved det gennemsnitlige udbytte falder fra 63,5 hkg pr. ha i 2013 til 62,5 hkg pr. ha i 2014.

De danske kornpriser i 2014 skønnes at være nogenlunde på linje med prisniveauet i 2. halvår af 2013 under forudsætning af, at den globale kornhøst i 2014 bliver gennemsnitlig. Denne vurdering er baseret på, at stigningen i de globale kornlagre ultimo 2013 forventes at stige med 19 pct., hvorved ultimolagreene i pct. af forbruget forventes at stige fra 17,4 pct. i 2012 til 19,9 pct. i 2013. Det er til trods for en forventet stigning i forbruget af foderkorn. Det skønnede prisniveau indebærer, at de gennemsnitlig fakturerede priser vil falde yderligere med 13,5 pct., og herved forventes produktionsværdien af korn at falde til 11,26 mia. kr. i 2014.

Frø til udsæd

Den danske frøproduktion er anslået til at stige med godt 31 pct. fra 2012 til 2013. Det er en følge af at arealet er steget fra 75,5 til 84,6 tusinde ha. Samtidig forventes hektarudbyttet at være steget gennemsnitligt med 17 pct. i forhold til det gennemsnitlige udbytte i årene 2008-12. Der er imidlertid en stor spredning i hektarudbytterne mellem de forskellige græsfrø svingende fra 6 pct. lavere udbytte i rødsvingel til 29 pct. højere udbytte i alm. rajgræs. Udbyttet for hvidkløver er anslået til at være 33 pct. højere end gennemsnittet af udbytterne i 2008-12.

Det øgede areal med frø til udsæd er formentlig motiveret af de gunstige priser for høsten i 2012. På det tidspunkt var der også fortsat udsigt til høje hvedepriser, som har gjort det mindre tillokkende at erstatte hveden med frøavl i mange af de europæiske lande, som har et mere gunstigt klima for hvedeproduktion. Hertil kommer, at både de danske og europæiske frølagre er blevet væsentlig reduceret gennem de seneste par år.

Den gode høst i 2013 har imidlertid bidraget til at genskabe frølagrene, og forbedringen i forsyningssituationen har sat frøpriserne under pres. Det er herved anslået, at frøpriserne gennemsnitligt vil blive reduceret med 19 pct. Den drastiske reduktion skal ses i sammenhæng med, at priserne blev øget med 54 pct. i 2011 og med yderligere 4 pct. i 2012. Da høsten forventes at stige mere end priserne falder, vurderes det, at produktionsværdien af frø til udsæd vil nå op på 0,92 mia. kr. i 2013, hvilket skal sammenholdes med en produktionsværdi på 0,87 mia. kr. i 2012.

De store frølagre formodes at indskrænke det danske areal med frø til udsæd. Konkret er det anslået, at arealet vil blive reduceret til 75 tusinde ha. Under forudsætning af en trendbaseret normalhøst vil hektarudbytterne samtidig falde med knap 13 pct. Herved fås en samlet reduktion i frøproduktionen på knap 23 pct. Prislejet må derimod forventes at blive nogenlunde uændret med en svagt faldende tendens, idet en normal amerikansk høst vil give anledning til overskudsproduktion, som hyppigt afsættes på det europæiske marked. På det grundlag forventes produktionsværdien af frø til udsæd at falde til 0,71 mia. kr. i 2014.

Raps

Den globale produktion af oliefrø forventes at stige for andet år i træk. I 2012 steg produktionen med 5,9 pct. Det var til trods for en tørkeramt sojaproduktion i USA, som blev mere end opvejet af en endnu større høst i Sydamerika. I 2013 forventes produktionen at stige yderligere med 4,4 pct., og igen er det Brasilien og Argentina, som tegner sig for hovedparten af stigningen. Vurderingen af den sydamerikanske produktion er dog primært baseret på det udlagte areal, og er som sådan under forudsætning af gennemsnitligt vejrforhold.

Der er imidlertid samtidig en øget efterspørgsel efter oliefrø mhp. at producere planteolie og fodermidler. Den globale import af oliefrø, herunder den afledte produktion er således steget i de senere år og forventes at ville udgøre 25,6 pct. af den samlede produktion i 2013. Det er især Kina, som har givet anledning til den øgede efterspørgsel.

Til trods for den øgede efterspørgsel forventes de globale lagre at stige. Lagrene af planteolie ultimo året forventes således at stige med 4,1 pct., men da forbruget også skønnes at stige med 4,1 pct., er forholdet mellem lagerbeholdningerne og forbruget uændret. Lagrene af oliekgager øges derimod både absolut og relativt til trods for en forventet stigning i forbruget på 3,1 pct. Slutlagrenes målt i procent af forbruget forventes således at stige fra 15,0 pct. i 2012 til 16,8 pct. i 2013. Herved vil priserne komme under pres. Priserne for oliefrø er da også faldet med 14 pct. fra oktober 2012 til oktober 2013 (hvorimod prisfaldet for oliekgager hidtil er udeblevet).

Selv om produktionen af oliefrø domineres af soja⁴, er der som følge af substitution et nogenlunde parallelt udviklingsforløb for raps. Det har også kunne mærkes på rapspriserne, som også har været faldende. Fra oktober 2012 til oktober 2013 er den danske rapspris således faldet med 16 pct. På grundlag af den hidtidige prisudvikling er det skønnet, at de gennemsnitlig fakturerede priser i 2013 vil falde med 5,8 pct. i forhold til 2012.

Den danske rapsproduktion skønnes derimod at være stige med 41,6 pct. fra 2012 til 2013. Det skyldes en eklatant stigning i rapsarealet fra 129,1 tusinde ha i 2012 til 177,1 tusinde ha i 2013, som formentlig har sin rod i de høje afregningspriser oliefrø i 2012 samt de gode såbetingelser i august 2012. Udbyttet, som forventes at være steget fra 37,5 til 38,7 hkg pr. ha, trækker samtidig produktionen op. På det grundlag skønnes produktionsværdien af raps at stige fra 1,25 mia. kr. i 2012 til 1,67 mia. kr. i 2013.

Rapshøsten i 2014 forventes at blive lidt lavere end i 2013. Det er i den sammenhæng skønnet, at arealet vil blive reduceret til 162 tusinde ha. Nedgangen i arealet opvejes imidlertid delvis ved et højere udbytte pr. ha. Der er her forudsat et trendbaseret udbyttelniveau. Rapspriserne i 2014, som er baseret på stigningen i det globale lagre af oliefrø, anslås at være nogenlunde på niveau med prisen i sidste kvartal i 2013. Ved det prisleje vil de gennemsnitligt fakturerede priser falde med godt 9 pct. fra 2013 til 2014. Det indebærer, at produktionsværdien af raps falder til 1,46 mia. kr.

Sukkerroer

Sukkerroeutbyttet i 2013 forventes at være nogenlunde på niveau med de seneste 5 år svarende til 11,8 tons polsukker pr. ha. Det kolde forår, som gav anledning til en sen såning, er således blevet opvejet af gunstige vækstbetingelser i september og oktober. Da der er udlagt 38 tusinde ha med sukkerroer, forventes det at give anledning til en samlet produktion på 448 tusinde tons polsukker. Det er væsentligt mindre end høsten i 2012, hvor produktionen er opgjort til 502 tusinde tons polsukker. Den mindre høst i 2013 skyldes både et mindre sukkerroeareal og et lavere udbytte pr. ha.

Til trods for den mindre produktion vil det forventede høstudbytte overskride det danske produktionsloft, som er på 372 tusinde tons hvidt sukker svarende til 391 tusinde tons polsukker. Overskri-

---

⁴ I 2013 forventes soja at tegne sig for 56 pct. af produktionen af oliefrø. De to næststørste – raps og bom-uldsfrø – bidrager med hhv. 13 og 7 pct. af produktionen.

delsen af kvoten, som er fastlagt i EU's sukkerordning, indebærer, at den overskydende produktion overføres som fradrag i det efterfølgende års kvote. Alternativt kan overskudsproduktionen afsættes som industrisukker, hvilket i mange år har været mindre tillokkende på grund af lave afregningspriser. De senere års høje verdensmarkedspriser på sukker har imidlertid også præget afsætningsprisen til industrisukker. Hertil kommer, at de høje verdensmarkedspriser periodevis har gjort det mindre gunstigt for tredjelande at eksportere sukker til EU. For at sikre sukkerforsyningen til EU har det derfor været nødvendigt at konvertere en del af EU's overskudssukker til kvotesukker. Det forventes derfor, at hele sukkerproduktionen i 2013 kan afsættes til samme pris som kvotesukker.

Prisen på kvotesukker er fastlagt i Brancheaftalen mellem Danske Sukkerroedyrkere og Nordic Sugar. I denne er det aftalt, at sukkerprisen stiger fra 1.569 kr. pr. tons polsukker⁵ i 2012 til 1.695 kr. pr. tons i 2013. Sædvanligvis skal prisen for det efterfølgende år også være aftalt inden 1. juli, jf. Brancheaftalen. Det er imidlertid først lykkedes at nå til enighed i sidste del af november, hvor der blev indgået en aftale om, at den hidtil gældende 2013-roepris skal forhøjes med et beløb svarende til ca. 1.650 kr. pr. ha. Roeprisen for 2014 skal derimod kun øges med ca. 500 kr. pr. ha i forhold til den hidtil gældende 2013-roepris. Baseret på et gennemsnitligt hektarudbytte og sukkerindhold vil prisen således stige til 1.839 kr. pr. tons polsukker i 2013 og falde til 1.738 kr. pr. tons polsukker i 2014. Dvs. en prisstigning på 17,2 pct. i 2013 og et prisfald på 5,5 pct. i 2014. På det grundlag forventes produktionsværdien af sukker at ville stige fra 0,90 mia. kr. i 2012 til 0,94 mia. kr. i 2013, idet reduktionen i produktionen er mindre end stigningen i sukkerprisen.

I 2014 er produktionsværdien anslået til at stige yderligere til omkring 0,95 mia. kr. Dette skøn er primært funderet på et trendbaseret udbytte på 12,7 tons polsukker pr. ha, idet roerarealet på 38 tusinde ha. forventes at være uændret. Herved fås en stigning i produktionen på 7,7 pct., som overgår prisfaldet på 5,5 pct.

Kartofler

Kartoffelhøsten i 2013 anslås at være reduceret med 7 pct. i forhold til 2012. Det er til trods for, at det udlagte areal med kartofler har været lidt større. Den mindre høst skyldes, at udbytterne pr. ha for både spise- og stivelseskartofler skønnes at være lavere end i 2012. Høstbetingelserne var derimod gunstige i kraft af det tørre vejr, hvilket afviger markant fra høsten i 2012, som var præget af dårlige og fugtige forhold under optagningen.

Stigningen i det samlede kartoffelareal er begrænset, men det dækker over et mindre fald i arealet med læggekartofler og en stigning i arealet med spise- og stivelseskartofler. Sidstnævnte stigning er til trods for omlægningen af støtten i 2011. I 2012 blev tabet af støtten opvejet af store prisstigninger som følge af de små lagre af hvede og majs, der udgør de primære råvareinput til stivelsespro-

---

⁵ Sukkerprisen, herunder en række tillæg, beregnes på grundlag af roemængden og et sukkertillæg betinget af sukkerindholdet i roerne. De anførte priser, som er baseret på et gennemsnitligt rodudbytte på 63,7 tons og et gennemsnitligt sukkerindhold på 17,9 pct., dækker således over en stor prisvariation, som forsimpelt er udtrykt i én pris pr. tons polsukker. Prisen er – i modsætning til avlernes priser – opgjort eksklusiv fragttillæg.

dukter på globalt niveau⁶. Dette fik en afsmittende effekt på avlernes afsætningspriser. I 2013 er der derimod udsigt til lavere priser, idet hvede- og majshøsten i 2013 tegner til at blive rekordstor med heraf følgende øgede råstoflagre. Afsætningen af kartoffelmel er dog p.t. fortsat gunstig. Hertil kommer, at de danske stivelsesformer i større omfang er designet til kundernes behov, hvorved prisniveauet i mindre grad følger standardprisen på kartoffelmel. Det vurderes derfor, at avlernes afsætningspriser for 2013 kun falder med 4 pct. i forhold til 2012. Det niveau forventes også at gælde for 2014. Arealet med kartofler til melproduktion forventes derimod at stige med knap 3 pct. i 2014, idet produktionsloftet blev fjernet samtidig med støtten blev omlagt. Det har fået kartoffelmelfabrikkerne til at søge nye avlere med henblik på at øge udnyttelsen af produktionskapaciteten. Da der samtidig er kalkuleret med en trendbaseret høst, forventes produktionen at stige med knap 10 pct. fra 2013 til 2014.

Produktionen af spisekartofler er anslået til at falde med godt 6 pct. fra 2012 til 2013, og den lavere produktion forventes at blive afspejlet i en højere ligevægtspris. I 2014 er det derimod anslået, at prisen vil falde igen til et niveau lidt under 2012-prisen i kraft af en lidt større produktion under forudsætning af et normalt høstudbytte.

Produktionsværdien af kartofler skønnes på det grundlag at blive reduceret fra 1,22 mia. kr. i 2012 til 1,16 mia. kr. i 2013. I 2014 forventes produktionsværdien med nogen usikkerhed at lande på 1,18 mia. kr.

Grovfoder

Grovfoderproduktionen – målt i foderenheder – skønnes at være faldet med 0,7 pct. fra 2012 til 2013. Det er til trods for et lidt større grovfoderareal. Reduktionen i udbyttet pr. ha skyldes primært et mindre græsudbytte, som dog i nogen grad opvejes af en imponerende majshøst. I 2014 forventes grovfoderhøsten at være 3,1 pct. højere end i 2013 under forudsætning af en normalhøst. Det er i den sammenhæng skønnet, at grovfoderarealet og dets sammensætning er nogenlunde uændret.

Danmarks Statistik opgør grovfoderproduktionen som et gennemsnit af det foregående og det pågældende års høstudbytte. Ved den regnemetode stiger grovfoderproduktionen med 4,8 pct. fra 2012 til 2013 og med 0,3 pct. fra 2013 til 2014. Det skal i den sammenhæng bemærkes, at værdien af grovfoderproduktionen indgår i både produktionsværdien og i produktionsomkostningerne (værdi af forbrug i produktionen) i jordbrugets bruttofaktorindkomst.

---

⁶ De små lagre skyldes tørken i USA, som gav anledning til en reduceret forsyning med majs- og hvedestivelse. Majs- og hvedestivelse tegner sig globalt for ca. 80 pct. af stivelsesmarkedet, og en reduktion i forsyningen har derfor en afsmittende priseffekt på kartoffelstivelse.

Da grovfoderproduktion primært er en intern produktion, er opgørelsen af grovfoderproduktionen baseret på interne priser. Konkret er der kalkuleret med en intern grovfoderpris på 1,13 kr. pr. FE i både 2012 og 2013 samt en pris på 1,12 kr. pr. FE i 2014⁷.

Med det givne produktions- og prisniveau er grovfoderproduktionen anslået til at stige fra 4,64 mia. kr. i 2012 til 4,86 mia. kr. i 2013 for herefter at falde til 4,83 mia. kr. i 2014.

Gartneriprodukter

Produktionen af gartneriprodukter har fået en gradvis mindre betydning i det seneste årti. I 2012 tegnede gartneriproduktionen sig således kun for 5 pct. af jordbrugets samlede produktionsværdi svarende til 4,40 mia. kr. Næsten halvdelen af denne værdi hidrører fra potteplanteproduktionen.

Gartneriproduktionen forventes i 2013 at stige med 0,4 pct. og med yderligere 0,4 pct. i 2014. For begge år dækker stigningen over en større produktion af frilandsgrøntsager (2 pct.) og en mindre produktion af afskårne blomster (2 pct.).

Afregningspriserne skønnes gennemsnitligt at falde med 1,2 pct. i 2013. Det skyldes især lavere priser på potteplanter, som gennemsnitligt er faldet med knap 3 pct. i de første 10 måneder af 2013. Priserne på frugt og bær skønnes dog også at falde med 2 pct., hvorimod priserne på frilandsgrøntsager er anslået til at stige med 2 pct.

I 2014 er det anslået at priserne stiger med 2 pct. i hovedparten af gartneriets delsektorer. For potteplanter og planteskoleprodukter skønnes stigningen dog at være 3 pct., hvorimod prisen på afskårne blomster forventes at være uændret. Herved fremkommer en gennemsnitlig prisstigning på gartneriprodukter på 2,6 pct. Det skal dog pointeres, at gartneriproduktionen spænder over en meget bred vifte af produkter, hvor stigningen i en vare kan opvejes af et fald i prisen på en anden vare. De gennemsnitlige prisskøn er derfor forbundet med stor usikkerhed.

Den anslåede ændring i produktionen og afregningspriserne forventes at reducere produktionsværdien for gartneriprodukter fra 4,40 mia. kr. i 2012 til 4,37 mia. kr. i 2013 og stige igen til 4,50 mia. kr. i 2014.

Mælk

Den globale mælkeproduktion forventes at stige med 1,9 pct. i 2013, hvoraf Asien tegner sig for 1,7 pct. point af stigningen. Væksten i produktionen kommer især fra Kina (6,2 pct.) og Indien (5,3 pct.). For begge lande gælder det, at den øgede produktion primært anvendes til hjemmemarkedet. For Indien giver stigningen dog anledning til en marginal større nettoeksport. I Kina bliver forsyningen af hjemmemarkedet derimod suppleret med en betragtelig stigning i nettoimporten, idet

---

⁷ Den interne grovfoderpris er baseret på omkostninger ved produktion af grovfoder med et arealmiks bestående af 40 pct. fodermajs, 10 pct. byghelsæd, 30 pct. slætgræs og 20 pct. slætgræs inklusiv afgræsning. Hertil adderes et mistet dækningsbidrag ved en alternativafgrøde, jf. Videncentret for Landbrug (2012 og 2013b).

egenproduktionen ingenlunde kan følge med den stigende efterspørgsel. I Sydamerika forventes mælkeproduktionen ligeledes at stige (2,9 pct.), og denne vækst anvendes også primært til hjemmemarkedet.

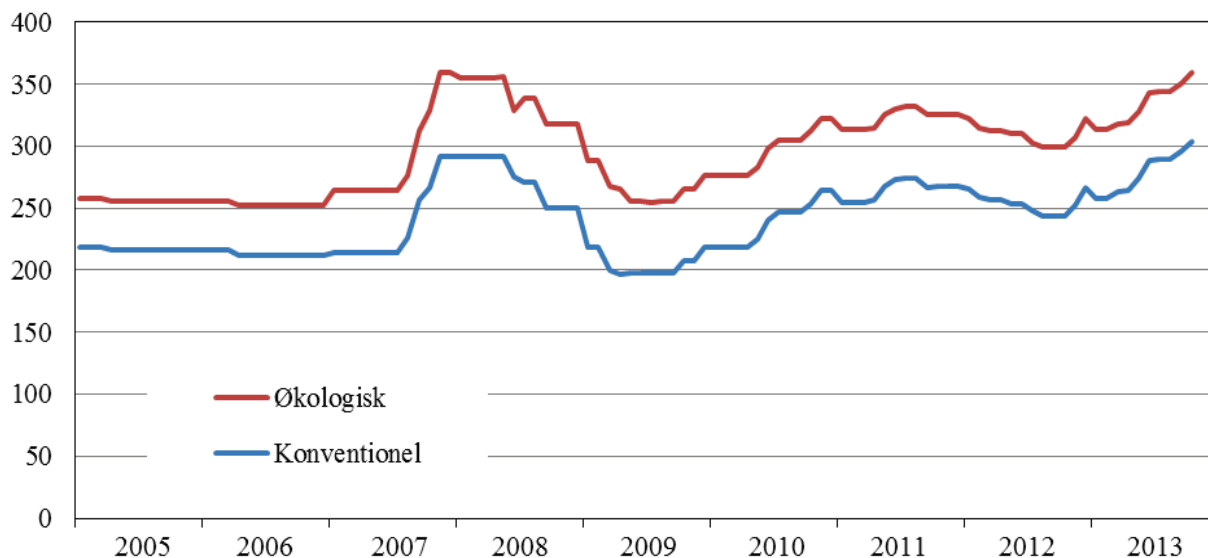
I New Zealand, som er verdens største eksportør af mejeriprodukter, forventes produktionen at være faldet med 1,9 pct., idet den ekstensive græsbaseerede mælkeproduktion var påvirket af tørke i de første måneder af 2013. I Europa forventes produktionen at falde med 0,6 pct. For EU, som er verdens anden største eksportør af mejeriprodukter, forventes produktionen dog at stige med 0,3 pct. Den begrænsede produktion i EU skyldes formentlig det kolde forår samt de høje foderpriser i første halvår af 2013, som lagde en dæmper på mælkeproduktionen. I første halvår af 2013 faldt mælkeproduktionen således med 1,9 pct.

Udviklingen i produktionen i New Zealand og EU skønnes at have givet anledning til en lavere eksport. Og selv om mælkeproduktionen i Nordamerika forventes at stige med 0,8 pct., som giver anledning til øget eksport, vil det ikke kunne opveje eksportnedgangen fra New Zealand og EU. På globalt niveau forventes eksporten af mejeriprodukter da også at falde med 2,7 pct.

Den stramme mælkeforsyning har givet anledning til stigende priser. FAO's mejeriprisindeks viser således en stigning på 25 pct. fra oktober 2012 til oktober 2013. Stigningen er større for smør (32 pct.) og mælkepulver (26-42 pct.), men mindre for ost (13 pct.).

De højere mælkepriser er også kommet de danske mælkeproducenter til gode, jf. figur 1.2. Den konventionelle og økologiske mælkenotering er således steget med 60 øre fra oktober 2012 til oktober 2013 svarende til en stigning for den konventionelle mælk på 25 pct. og 20 pct. for den økologiske mælk. Denne stigning forventes langsomt at klinge af henimod udgangen af året. Den fortsatte stigning er baseret på en stærk efterspørgsel, og den aftagende stigning er baseret på, at den globale mælkeproduktion er øget mere i andet halvår af 2013. På det grundlag skønnes det, at den konventionelle mælkepris vil lande på 2,85 kr. pr. kg inklusiv efterbetaling i 2013. Det svarer til en stigning på 12,6 pct. i forhold til 2012. For den økologiske mælk, som afregnes til en højere pris i kraft af et fast økologitillæg på 55 øre pr. kg mælk, er den tilsvarende stigning anslået til 10,7 pct.

Figur 1.2. Mælkenoteringen, øre pr. kg (4,2 pct. fedt, 3,4 pct. protein)

Kilde: Videncentret for Landbrug (2013).

Den opnåede mælkepris ved udgangen af året forventes at falde i 2014. Den lavere pris er baseret på de lavere foderomkostninger⁸, som vil stimulere en øget mælkeproduktion med heraf følgende lavere ligevægtspris. Reduktionen i prisen må dog forventes at blive begrænset, idet den kinesiske efterspørgsel fortsat er stigende samtidig med at ekspansionen i den kinesiske produktion giver anledning til faldende mælkeydelse.

Den danske mælkekvote forventes at blive udnyttet fuld ud. Kvoten udvides med 1 pct. fra kvoteåret 2012/13 til 2013/14, hvorefter kvoten holdes uændret i det sidste år før kvotesystemet falder bort. Produktionen stiger imidlertid ikke med hhv. 1 og 0 pct. Det skal ses i sammenhæng med, at kvoten i kvoteåret 2012/13 blev udnyttet 100,38 pct. med heraf følgende strafafgift. Følgelig kan det kun forventes, at mælkeproduktionen øges med 0,62 pct. fra kvoteåret 2012/13 til 2013/14⁹. Omregnet til kalenderår er det derfor vurderet, at mælkeproduktionen stiger med 0,5 pct. fra 2012 til 2013 og med yderligere 0,2 pct. i 2014. På det grundlag er det skønnet, at produktionsværdien af mælk øges fra 13,19 mia. kr. i 2012 til 14,89 mia. kr. i 2013 for skønsmæssigt at lande på 15,43 mia. kr. i 2014.

⁸ De lavere foderomkostninger har ingen effekt på mælkeproduktionen i New Zealand, da denne er baseret på ekstensiv græsning. Det er imidlertid lidet sandsynligt, at New Zealand vil blive ramt af tørke to år i træk.

⁹ Indvejningen af mælk i indeværende kvoteår til og med oktober indikerer, at mælkekvoten vil blive udnyttet 101,23 pct. Overskridelser kan imidlertid minimeres ved køb af mælkekvote, og den øgede interesse for køb af kvote blev også synlig på kvotebørsen i november, som resulterede i en ligevægtspris på 1,20 kr. pr. kg mælkekvote. Overskridelsen af landkvoten kan derimod kun minimeres ved en mindre indvejning i den sidste del af kvoteåret. Fx baseret på en lavere mælkeydelse ved et lavere forbrug af kraftfoder.

Slagtekvæg

Den globale oksekødsproduktion forventes at stige fra 67,4 mio. tons i 2012 til 67,5 mio. tons i 2013. Det svarer til en stigning på 0,2 pct., hvilket er nogenlunde på niveau med stigningstakten i 2012. Hovedparten af væksten kommer fra udviklingslandene, som gennemsnitlig øger produktionen med 2,0 pct., hvorimod produktionen i de udviklede lande gennemsnitlig reduceres med 2,2 pct. Det er omvendt også i udviklingslandene forbruget stiger. Forbruget i udviklingslandene forventes således at stige med 3 pct., hvorimod forbruget i de udviklede lande forventes at falde med 2,4 pct.

I Asien forventes produktionen at stige med 1,8 pct. Det er imidlertid ikke tilstrækkeligt til at dække forbruget, som forventes at stige med 4,1 pct. Mankoen fordrer derfor en større import. Det er især Kina, som bidrager til den ulige stigning i produktionen og forbruget. I Kina forventes oksekødsproduktionen således kun at stige med 0,9 pct., hvorimod forbruget forventes at øges med 6,4 pct. I Indien, som er verdens anden største oksekødseksportør, stiger forbruget også, men her er den forventede stigning i produktionen på 5,0 pct. mere end tilstrækkelig til at dække det øgede forbrug. Eksporten af oksekød (bøff elkød) fra Indien forventes derfor at stige. Indien er dog fortsat afskåret fra de mere lukrative eksportmarkeder på grund af frygt for mund- og klovsyge. I Korea er stigningen i produktion procentuelt endnu større (7,6 pct.), men denne stigning, som alene anvendes til hjemmemarkedet, skal ses i sammenhæng med en genopbygning af produktionen efter udbruddet af mund- og klovsyge i 2011.

I Oceanien, som er domineret af Australien, der er verdens tredjestørste eksportør af oksekød, forventes produktionen at stige med 2,5 pct., hvilket er motiveret af de lave foderomkostninger. Samtidig forventes forbruget at falde med 4,6 pct., hvilket tilsammen bevirker, at eksporten øges med 6,9 pct.

I Sydamerika forventes produktionen øget med 2,7 pct. i 2013, hvoraf de 2,5 pct. point er foranlediget af øget produktion i Argentina og Brasilien. Stigningen i Argentina forventes primært anvendt til at forsyne hjemmemarkedet. Tilsvarende gælder Brasilien, som er verdens største oksekødseksportør og anden største producent af oksekød, men her giver produktionen også anledning til en øget eksport bistået af en kraftig devaluering af den brasilianske real.

I Nordamerika er produktionen fortsat præget af tørken i 2012, hvor manglen på foder resulterede i et stort antal slagtninger. Denne situation gælder både USA og Canada. I USA, som er verdens største producent af oksekød, forventes produktionen således at falde med 4,0 pct. Denne reduktion i produktionen afspejles i et tilsvarende lavere forbrug. Eksporten forventes således at være uændret.

I Europa skønnes produktionen at ville falde med 1,5 pct. i 2013, hvilket overvejende dækker over en stigning i Rusland på 1,0 pct. og et fald i EU på 2,1 pct. I Rusland forventes der samtidig et lavere forbrug (2,0 pct.), hvilket bevirker, at nettoimporten kan reduceres. I EU forventes forbruget også at falde (1,7 pct.), men da denne reduktion er mindre end nedgangen i produktionen, forventes nettoimporten at stige moderat.

Produktionen af oksekød i Danmark er anslået til at falde med 2,1 pct. i forhold til 2012. Det er baseret på en reduktion i kobestanden, en øget eksport af spædkalve og en lidt lavere gennemsnitlig slagtevægt. Reduktionen i kobestanden skyldes primært nedgang i malkekobestanden, idet den begrænsede stigning i mælkekvoten kan tilvejebringes ved færre malkekøer i kraft af en stigende mælkeydelse. Eksporten af spædkalve forventes at stige fra 37 til 44 tusinde stk.¹⁰, idet der fortsat må forventes at være en nedgang i produktionen blandt de mindst lønsomme producenter i takt med at produktionsapparatet nedslides¹¹. Til sammen giver det en reduktion i produktionen på 1,8 pct., men da slagtevægten generelt har været lavere i den hidtidige produktion i 2013, skønnes produktionen at falde med 2,1 pct. i forhold til 2012.

Tørken i USA og Rusland i 2012 resulterede i høje foderomkostninger, som lagde en dæmper på den animalske produktion med heraf følgende højere priser. Det var derfor også forventet, at udsigten til en rekordstor høst i 2013 ville resultere i faldende oksekødspriser. Det har hidtil ikke gjort sig gældende. Verdensmarkedspriserne på oksekød frem til oktober er således kun faldet marginalt. Den begrænsede prisreduktion skyldes en stram forsyningssituation foranlediget af, at den globale produktion kun forventes at stige med 0,2 pct. og forbruget skønnes at stige med 0,7 pct. Den vigeende produktion skyldes især USA, hvor tørken i 2012 gav anledning til slagtning af en del af produktionsgrundlaget, men den mindre produktion i Europa har ligeledes bidraget. Den større produktion i Indien, Brasilien og Australien har ikke kunnet rette op på det forhold. De lavere foderpriser forventes også at stimulere produktionen i 2014 med heraf følgende prisfald, men samtidig må det forventes, at den generelle forbedring i økonomien vil give anledning til en øget efterspørgsel. I EU forventes forbruget af oksekød pr. indbygger således at stige i 2014 efter flere års successive nedgang. Det anslås derfor, at oksekødspriserne i 2014 vil forblive på et højt niveau.

De danske oksekødspriser er også mærket af den stramme forsyning. De gennemsnitlige priser for ungtyre pr. kg slagtevægt er således i 2013 frem til oktober steget med 2,6 pct. i forhold til den tilsvarende periode sidste år. For køer er prisen pr. kg slagtevægt steget noget mere (3,6 pct.). For hele året er det skønnet, at oksekødspriserne i gennemsnit vil stige med 1,9 pct. i forhold til 2012. I 2014 er det anslået et prisfald på 2,1 pct. I skønnet er det forventet, at de lavere foderomkostninger vil stimulere produktionen af oksekød og dermed presse oksekødspriserne, hvilket dog i nogen grad vil blive opvejet af en øget efterspørgsel.

Da den danske oksekødsproduktion forventes at falde med 2,1 pct. samtidig med at priserne forventes at øges med 1,9 pct., er det skønnet, at produktionsværdien af oksekød vil falde marginalt fra 3,14 mia. kr. i 2012 til 3,13 mia. kr. i 2013. I 2014 forventes produktionsværdien at falde til 3,03 mia. kr., idet det anslås, at produktionen vil falde yderligere med 1,2 pct. Reduktionen skyldes et

---

¹⁰ I de første 9 måneder af 2013 er eksporten af spædkalve nået op på knap 34 tusinde stk. (Landbrug & Fødevarer, 2013d). Der er derfor kalkuleret med, at eksporten af spædkalve vil nå op på 44 tusinde stk. ved udgangen af 2013.

¹¹ Den lavere lønsomhed skal bl.a. ses i sammenhæng med at ca. 60 pct. af handyrpræmien blev afkoblet i 2012.

fortsat fald i antallet af malkekøer, hvorimod antallet af eksporterede spædkalve anslås at være uændret på 44 tusinde stk. Sidstnævnte opbremsning er primært baseret på større handyrpræmier; dels tilføres der yderligere 11 mio. kr., dels afskaffes almindelig og progressiv modulation, hvorved støttefradraget i handyrpræmierne forsvinder.

Svin

Den globale svineproduktion forventes at stige med 1,7 pct. i 2013. Væksten forventes primært at komme fra udviklingslandene (2,7 pct.), mens forøgelsen i de udviklede lande er begrænset (0,1 pct.). Det er også udviklingslandene, som tegner sig for stigningen i forbruget (2,6 pct.), hvorimod forbruget i de udviklede lande gennemsnitligt forventes at være uændret. Den snævre sammenhæng mellem produktion og forbrug afspejles også i en reduceret samhandel. Eksporten fra EU, USA og Canada, som tegner sig for 77 pct. af den globale svineeksport, forventes således at blive reduceret med 3,7 pct.

Stigningen i produktionen forventes især at komme fra Asien (2,7 pct.). Denne vækst skyldes især Kina, som efterhånden står for halvdelen af den globale svineproduktion. Den øgede produktion, som er baseret på en stigende import af fodermidler, er dog utilstrækkelig til at dække efterspørgslen; svineproduktionen forventes derfor at blive suppleret med en stigende nettoimport på 3,0 pct. I Sydkorea forventes svineproduktionen at stige med 14 pct. Stigningen skal dog alene tilskrives genopbygningen af produktionen, som blev reduceret i 2011 på grund af mund- og klovesyge. To tredjedele af stigningen forventes derfor anvendt til at reducere importen, og den sidste tredjedel indgår i et øget forbrug.

I Brasilien, som tegner sig for hovedparten af svineproduktionen i Sydamerika, forventes produktionen at stige med 1,2 pct. Hele stigningen anslås anvendt til hjemmemarkedet. Samtidig reduceres eksporten, men Brasiliens status som verdens fjerde største eksportør af svinekød opretholdes.

I USA, som er verdens anden største eksportør af svinekød, forventes eksporten også at falde. Den reducerede eksport og en forventet stigning i produktionen på 1,1 pct. resulterer i stedet til et øget forbrug på 3,6 pct. I Canada, som er verdens tredje største eksportør af svinekød, forventes produktionen derimod at falde med 1,4 pct. med et tilsvarende lavere forbrug.

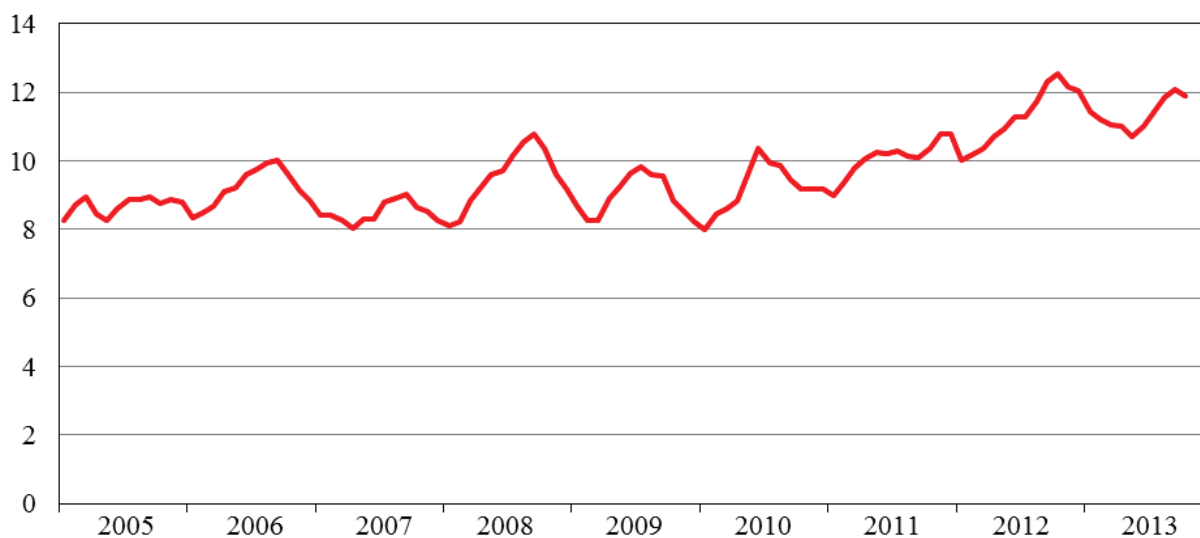
I EU er svineproduktionen skønnet til at falde med 0,7 pct. Reduktionen skal tilskrives de høje foderpriser og krav om løsgående drægtige søer, som har givet anledning til nedgang i produktionen. Den økonomiske situation i EU forventes ligeledes at give anledning til et lavere forbrug af svinekød til fordel for det mere prisbillige fjerkrækød. Reduktionen i forbruget forventes at være mindre end nedgangen i produktionen; følgelig giver forløbet anledning til en mindre eksport. Reduktionen i eksporten er dog begrænset og mindre end nedgangen i USA. EU overtager derfor førerpositionen som verdens største eksportør af svinekød med Rusland og Kina som de vægtigste eksportmarkeder.

I Danmark forventes svineproduktionen at stige med 2,4 pct. fra 2012 til 2013. Dette skøn er baseret på et næsten uændret antal søer på 1.030 tusinde stk. samt en stigning i avlsresultatet fra 28,1 til 28,8 stk. fravænnede grise pr. årsko. Herved øges produktionen af fravænnede grise med 2,5 pct. Det er imidlertid samtidig forventet, at antallet af eksporterede smågrise stiger fra 9,2 til 9,6 mio. stk.¹², idet mangelfuld opfyldelse af kravet om løsgående søer i Tyskland og Polen skønnes at have øget den tyske og polske efterspørgsel. Herved mistes en del af produktionen, men da den gennemsnitlige slagtevægt i de første 9 måneder af 2013 er steget, skønnes det, at slagtesvinproduktionen vil stige med 2,1 pct.

Den globale svineproduktion er fortsat underdrejet. Stigningen i produktionen på 1,7 pct. skal således sammenholdes med en gennemsnitlig stigning i perioden 2000-10 på 2,0 pct. En medvirkende årsag til den lave produktion var de høje foderpriser frembragt af tørken i 2012, som lagde en dæmper på produktionen. Det var derfor også forventet, at udsigten til en rekordstor høst ville stimulere produktionen og give anledning til en lavere ligevægtspris. Der kan da også spores en lavere pris i maj måned, men prisen er efterfølgende steget igen. For perioden oktober 2012 til oktober 2013 som helhed er der nærmest tale om en mindre stigning.

Et tilsvarende forløb har fundet sted i Danmark, hvilket kan aflæses i den danske slagtesvinnotering, jf. figur 1.3. Stigningen i Danmark har dog været en tand mindre, hvilket må tilskrives det kolde forår, hvor en forholdsvis mindre afsætning af svinekød blev afspejlet i noteringen.

Figur 1.3. Slagtesvinnoteringen, kr. pr. kg

Kilde: Videncentret for Landbrug (2013).

¹² I de første 9 måneder af 2013 har eksporten af smågrise nået 7,2 mio. stk. (Landbrug & Fødevarer, 2013b). Det vurderes derfor, at eksporten vil nå op på 9,6 mio. stk. ved udgangen af 2013.

På grundlag af den hidtidige udvikling i noteringen er det skønnet, at de gennemsnitlige afregningspriser for slagtesvinproduktionen inkl. efterbetaling vil stige med 0,8 pct. fra 2012 til 2013. Den udenlandske efterspørgsel efter 30 kg grise forventes at stige mere, hvilket trækker den gennemsnitlige prisstigning for svinesektoren op på 0,9 pct. På det grundlag samt den anslåede stigning i produktionen, forventes produktionsværdien af svineproduktionen at stige fra 23,69 mia. kr. i 2012 til 24,47 mia. kr. i 2013.

I 2014 forventes svinepriserne at stige yderligere grundet i en fortsat stram forsyning. Nok må det forventes, at de lavere foderomkostninger vil stimulere en øget produktion, men efterspørgslen efter svinekød må samtidig forventes at stige i kraft af bedringen i den økonomiske vækst i EU. EU-kommissionen forventer således et øget forbrug af svinekød pr. indbygger i 2014 efter fire års successive reduktion. Endvidere vil den kinesiske vækst fortsat give anledning til øget eksport, idet den kinesiske efterspørgsel fortsat ikke kan dækkes af egenproduktionen. Det er herved anslået, at svinepriserne gennemsnitligt stiger med 1,7 pct. i 2014. Afregningspriserne forventes at være lidt højere for slagtesvin, idet det kolde forårs negative effekt ikke forventes at optræde i 2014. De lavere foderomkostninger forventes samtidig at ville få en positiv afsmittende effekt på smågrisenoteringen. I modsat retning trækker en forventet efterlevelse af kravet om løsgående drægtige søer i Polen og Tyskland med udgangen af 2013, hvilket vil give anledning til en mere afdæmpet efterspørgsel.

Den danske svineproduktion er anslået til at stige med 1,9 pct. i 2014. Det er her anslået, at sobestanden stiger med 0,5 pct. Da antallet af fravænnede grise pr. årssø fortsat forventes at stige, øges det samlede omfang af producerede fravænnede grise med 2,5 pct. Eksporten af smågrise forventes imidlertid fortsat at stige i kraft af høj konkurrenceevne blandt de danske smågriseproducenter. Det er her skønsmæssigt anslået, at eksporten øges yderligere med 0,4 mio. stk. til i alt 10 mio. stk. Følgelig øges produktionen af slagtesvin kun med 1,6 pct.

Den større produktion og de højere priser indebærer, at produktionsværdien fra svinesektoren skønnes at stige yderligere fra 24,47 mia. kr. i 2013 til 25,37 mia. kr. i 2014.

Slagtekyllinger

Produktionen af fjerkrækød forventes globalt kun at stige med 1,8 pct. fra 2012 til 2013. Vækstraten er dermed fortsat med at falde for fjerde år i træk. Det skyldes, at fjerkræproduktionen fortsat er udfordret af de høje foderomkostninger. Faldende foderpriser i andet halvår af 2013 vil imidlertid stimulere produktionen af fjerkrækød, som forventes at resultere i en øget produktion i 2014. Herved vil fire års successive nedgang i vækstraten være brudt.

I modsætning til markederne for okse- og svinekød forventes der produktionsstigninger i både de vestlige lande og i de opkommende økonomier. Denne stigning skal ses i sammenhæng med den begrænsede økonomiske vækst i de vestlige lande, som får forbrugerne til at vælge det prisbillige fjerkrækød på bekostning af okse- og svinekød. Det faldende kødforbrug pr. indbygger i EU-området i de senere år gælder således ikke fjerkrækødet, som tværtimod er steget. I de opkommende økonomier er der derimod tale om et generelt skift til en mere kødholdig diæt.

Den største stigning i produktionen forventes i Asien. Det er til trods for sygdomme i den kinesiske produktion, som har givet anledning til faldende produktion. Den større produktion i Asien skyldes især Indien, som forventes at øge produktionen med 8 pct. Den større produktion afsættes til hjemmemarkedet, idet Indiens samhandel med omverdenen på fjerkræområdet er yderst begrænset. I Thailand forventes produktionen kun at stige med 0,6 pct., hvorimod eksporten forventes at stige med hele 9 pct. på bekostning af et lavere hjemmemarkedsforbrug. En del af eksporten ender i EU, idet EU siden midten af 2012 har genåbnet for import af ikke-varmebehandlet fjerkrækød.

I USA, som er verdens største producent af fjerkrækød, forventes produktionen at stige med 2 pct. Den øgede produktion går primært til hjemmemarkedet; eksporten (og importen) er således nogenlunde uændret. En del af denne stigning skal ses i sammenhæng med tørken i 2012, som både gav anledning til en mindre produktion og et mindre amerikansk forbrug.

I Brasilien, som p.t. er verdens største eksportør af fjerkrækød, forventes produktionen kun at stige med 1,0 pct. Hovedparten af denne stigning afsættes på hjemmemarkedet og resten eksporteres til Kina og Mellemøsten.

I Europa forventes produktionen at stige med 3,2 pct. i 2013. Den markante stigning skyldes Rusland, hvor produktionen anslås at stige med 4,2 pct. Den russiske stigning anvendes alene til hjemmemarkedet; eksporten forventes således at være uændret samtidig med en mindre stigning i importen. I EU skønnes produktionen kun at stige med 0,8 pct., som primært kommer fra de nye EU-lande. Forbruget forventes derimod at stige med 0,9 pct. i kraft af en lidt større befolkning og et større forbrug pr. indbygger.

Den danske produktion af fjerkrækød, som hovedsagelig består af slagtekyllinger, forventes at stige med 6,1 pct. baseret på produktionen i første halvår af 2013 sammenlignet med den tilsvarende periode i 2012. Igangværende opførsel af nye fjerkræhuse tyder endvidere på, at produktionen også vil stige i 2014. Der må imidlertid også forventes, at produktionen ophører på andre brug. Det er derfor med nogen usikkerhed antaget, at produktionen i 2014 vil nå den trendmæssige udvikling. Det svarer til en yderligere stigning på 2 pct.

De høje foderpriser, som har begrænset den globale vækst i fjerkræproduktionen, har som omtalt også givet anledning til stigende ligevægtspriser. Det gælder også for Danmark, hvor afregningspriserne for de første 8 måneder af 2013 er steget med 14 pct. i forhold til den tilsvarende periode i 2012. Fjerkræpriserne må imidlertid forventes at falde i kraft af de nuværende lavere foderpriser, som vil stimulere en øget produktion. Det er derfor anslået, at prisen på slagtekyllinger 'kun' vil stige med 8 pct. fra 2012 til 2013 for herefter at falde til 2012-niveauet i 2014. På det grundlag er det skønnet, at produktionsværdien for slagtefjerkræ vil stige fra 1,75 mia. kr. i 2012 til 2,01 mia. kr. i 2013 for herefter at falde igen til 1,89 mia. kr. i 2014.

Konsumæg

Stort set hele den danske ægproduktion afsættes til detailmarkedet, hvorimod industriens forbrug af æg er baseret på import. Omvendt er ægproduktionen til detailmarkedet kun i begrænset omfang påvirket af import. Hidtil har der alene i nogle få år været importeret æg fra Sverige direkte til de danske supermarkeder, og denne import på omkring 3 mio. kg er nu forsvundet. Muligheden for import af skalæg er desuden blevet stækket, idet Danmark (i lighed med Sverige og Finland) har fået særstatus i EU og kan dermed afvise æg med salmonella ved grænsen.

Produktionen er derfor i vidt omfang tilpasset det danske forbrug. Produktionen forventes derfor at stige fra 67 til 70 mio. kg. æg fra 2012 til 2013, hvilket modsvarer reduktionen i importen fra Sverige. Denne stigning matcher også stigningen i den danske produktion i første halvår af 2013 sammenlignet med første halvår af 2012. Efter denne tilpasning forventes produktionen i 2014 derimod at være uændret.

Ægproduktionen har også været påvirket af de høje foderpriser, hvilket har givet anledning til stigende ægpriser. I de første 7 måneder af 2013 er æg fra burhøns således steget med 6,7 pct. i forhold til den tilsvarende periode i 2012. For de økologiske æg udgør den tilsvarende stigning 4,2 pct. Da foderpriserne efterfølgende er faldet, må det forventes, at ægpriserne også vil komme under pres. Skønsmæssigt er det anslået, at afsætningspriserne vil stige gennemsnitligt med 1,8 pct. fra 2012 til 2013 og falde gennemsnitligt med 1,7 pct. fra 2013 til 2014. På det grundlag skønnes det, at produktionsværdien af konsumæg vil stige fra 0,72 mia. kr. i 2012 til 0,77 mia. kr. i 2013 for herefter at falde marginalt til 0,76 mia. kr.

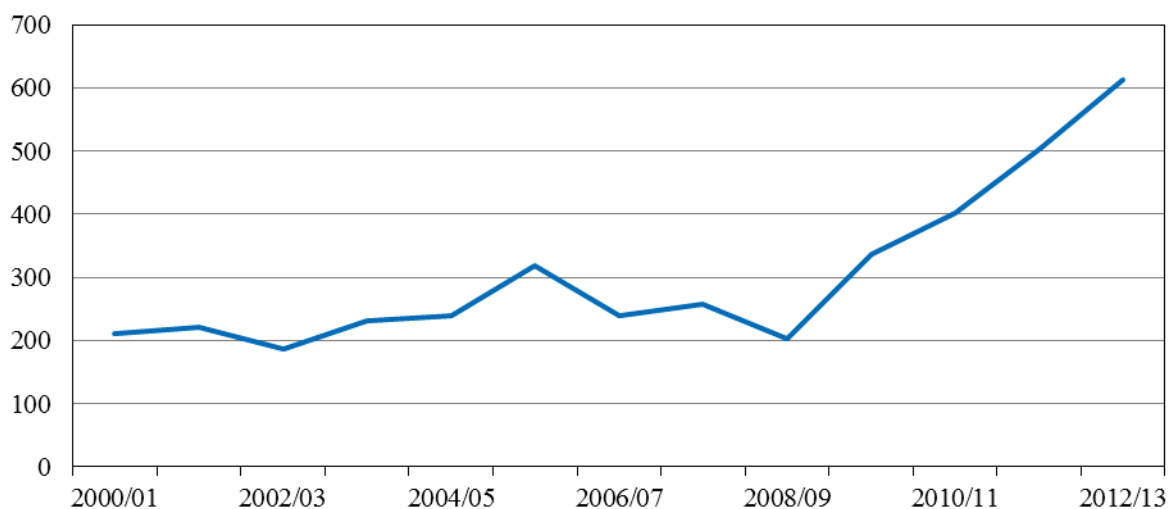
Pelsdyr

De rekordhøje aktionspriser i 2011/12 på dansk producerede minkskind blev afløst af nye rekorder i 2012/13¹³. Konkret blev et gennemsnitligt dansk produceret minkskind solgt til 612 kr. i 2012/13 mod en gennemsnitlig pris på 503 kr. i 2011/12. Det svarer til en stigning på 22 pct. Eller kun lidt mindre en forrige års stigning på 25 pct. Den markante udvikling er hermed fortsat, jf. figur 1.4.

---

¹³ Værdien af skindproduktionen for et givet kalenderår opgøres af Danmarks Statistik på grundlag af årets produktion og de priser, hvortil den pågældende produktion afsættes, hvilket sædvanligvis sker på december-auktionen i det pågældende år samt på februar-, april-, juni- og september-auktionerne i det efterfølgende år.

Figur 1.4. Gennemsnitlig årlig auktionspris for danske minkskind, kr. pr. skind

Kilde: København Fur (2013a).

Prisudviklingen er et udtryk for, at produktionen af kvalitetsskind er for lille i forhold til efterspørgslen. En stigning i den globale produktion af minkskind på 9 pct. fra 2011 til 2012 har således ikke ændret på det forhold (København Fur, 2013b). Det er fortsat den voksende middelklasse i Kina, som trækker efterspørgslen, men de traditionelle pelsmarkeder – Rusland, USA og Europa – bidrager ligeledes.

Den danske produktion af minkskind nåede op på 15,6 mio. stk. i 2012. Hertil kommer et mindre antal chinchilla- og ræveskind¹⁴. Med de givne salgspriser nåede produktionsværdien herved op på 9,56 mia. kr. efter fradrag af salgsgebyr.

Produktionen af minkskind forventes at stige til godt 17,0 mio. i 2013. Denne vurdering er baseret på, at antallet af avlstæver er øget fra 2,94 mio. i 2012 til 3,14 mio. i 2013 (Clausen, 2013), samt det forhold, at avlsresultatet, som har været uændret i en årrække, er forbedret fra 5,5 hvalpe i 2012 til 5,6 hvalpe pr. avlstæve i 2013 (Østergaard, 2013).

Den øgede bestand af avlstæver skyldes hovedsagelig en større besætning pr. farm, men antallet af farme har dog også været stigende siden 2010. Denne stigningstakt i antallet af farme og besætningsstørrelsen forventes også at gælde 2014 grundet i de rekordhøje priser. Herved når produktionen op på godt 18 mio. minkskind. Der er her kalkuleret med et uændret antal hvalpe pr. avlstæve i forhold til 2013.

Det må forventes, at de høje priser vil give anledning til en yderligere stigning i produktion af minkskind, som vil lægge en dæmper på prisudviklingen. Der har da også siden foråret kunnet konstate-

¹⁴ Avlsdyrbestanden af ræve og chinchilla udgjorde hhv. 1.382 og 15.172 stk. i 2012 (Clausen, 2013).

res faldende priser på kinesiske skind (Kopenhagen Fur, 2013a). De danske skindpriser er derimod fortsat med at stige. Prisforskellen, som er øget i den forgangne sæson, skyldes en væsentlig større dansk andel af ensartede høj kvalitetsskind. Hertil kommer, at det i de senere år via avlsarbejdet er lykkedes at imødekomme den større efterspørgsel efter korthårede minkskind, som kan sælges til en merpris i forhold til skind med normal hårlængde (Kopenhagen Fur, 2013b). Det vurderes derfor, at selv om skindpriserne kommer under pres ved en øget global produktion, vil de danske skindpriser for produktionen i 2013 og 2014 kunne fastholdes på 612 kr. pr. skind. Herved vil produktionsværdien af pelsskind stige til 10,44 mia. kr. i 2013 og til 11,06 mia. kr. i 2014.

Det er her væsentligt at understrege, at der er betydelig usikkerhed på de fremtidige danske skindpriser. Dels er minkskind en luksusvare, hvor efterspørgslen vil ændre sig markant ved skift i moden. Op imod 70 pct. af de kinesiske pelskøbere angiver således mode og eksklusivitet som væsentlige købsfaktorer (Kopenhagen Fur, 2013b). Dels har en væsentlig del af de danske minkskind i kraft af kvalitet, størrelse og hårlængde særstatus som højværdivarer, og denne særstatus skal til stadighed udvikles for at opretholde prisforskellen. Disse forhold sammen med en forventet stigning i den globale skindproduktion gør det overordentlig vanskeligt at vurdere den fremtidige pris på de danske minkskind.

1.3. Produktionsomkostninger, faktorpriser og faktorforbrug

Produktionsomkostninger ved jordbrugsproduktionen er skønnet til at stige fra 77,30 mia. kr. i 2012 til 78,95 mia. kr. i 2013, jf. tabel 1.3. Heri er medregnet et arbejdsvederlag til brugerfamilien. Stigningen er overvejende forårsaget af højere priser. Prisen på indsatsfaktorerne forventes således gennemsnitligt at stige med 1,9 pct., hvorimod det samlede faktorforbrug kun skønnes at stige med 0,1 pct.

De forventede større produktionsomkostninger i 2013 skyldes først og fremmest større foderomkostninger, som er anslået til at stige fra 26,78 mia. kr. i 2012 til 28,08 mia. kr. i 2013. De højere foderomkostninger er især knyttet til en forventet stigningen på sojaskrå (15,0 pct.). Denne prisforøgelse er primært drevet af frygten for en stram global forsyningssituation; dels som en reminiscens fra tørken i USA i 2012, dels en følge af en væsentlig stigning i den kinesiske import. De seneste prognoser tyder imidlertid på en rekordstor produktion af oliefrø, som er i stand til at dække både et større forbrug og en forøgelse af lageret ultimo 2013/14. Der er imidlertid betydelig usikkerhed omkring den sydamerikanske produktion, ligesom størrelsen af den kinesiske import kan være undervurderet. Det skønnes imidlertid, at der herved er udsigt til et prisfald i andet halvår af 2014.

Omkring foderomkostningerne skal det i øvrigt bemærkes, at foderomkostningerne opgøres inklusiv forbrug af eget produceret korn og grovfoder, ligesom produktionsværdien modsat også omfatter høsten af internt omsat korn og grovfoder.

Omkostningerne til udsæd og bekæmpelsesmidler forventes også at stige, hvilket primært skyldes højere priser. Energiomkostningerne forventes derimod at blive reduceret især som følge af lavere priser, men også ved et lidt lavere forbrug.

De samlede arbejdsomkostninger inklusiv vederlag til brugerfamilien forventes at falde marginalt fra 2012 til 2013. Det skal oven i købet ses i sammenhæng med, at timeprisen på arbejdskraft er skønnet til at stige med 1,2 pct. for både den lønnede arbejdskraft og brugerfamilien. De lavere arbejdsomkostninger skyldes den fortsatte udvikling i arbejdsproduktiviteten. Den øgede arbejdsproduktivitet skønnes dog fortsat at være underdrejet som følge af opbremsningen i strukturudviklingen og det lavere investeringsniveau.

I 2014 forventes produktionsomkostningerne at falde med 2,41 mia. kr. i forhold til 2013. Reduktionen i produktionsomkostningerne er overvejende prisrelateret; faktorforbruget forventes således kun at falde med 0,3 pct., hvorimod faktorpriserne forventes at falde gennemsnitligt med 2,8 pct.

Den største ændring er knyttet til foderomkostningerne, som forventes at falde med 2,30 mia. kr. Reduktionen er til trods for et øget foderforbrug på 0,9 pct., idet den animalske produktion skønnes at stige med 1,9 pct. De lavere foderomkostninger skal især ses i sammenhæng med noget lavere kornpriser (14,9 pct.), men der forventes samtidig et prisfald på sojaskrå (8,6 pct.).

Arbejdsomkostningerne forventes at falde med 0,25 mia. kr. Det dækker over et forventet fald i forbruget af arbejdskraft på 2,9 pct. og en stigning i prisen på arbejdskraft på 1,4 pct. Sidstnævnte er baseret på den aftalte timeløn i overenskomsten mellem Gartneri-, Land- og Skovbrugets Arbejdsgivere og Fagligt Fælles Forbund.

1.4. Jordbruget opdelt efter driftsform og størrelsesgrupper

Skift i udviklingen i de forskellige produkt- og faktorpriser, som har fundet sted de senere år og som også forudses at gøre sig gældende i 2013 og 2014, påvirker indtjeningen i de forskellige jordbrugstyper meget forskelligt. På den baggrund redegøres i dette afsnit for indtjeningen i udvalgte driftsformer, som primært baseres på de regnskaber, der danner grundlag for Danmarks Statistiks jordbrugsregnskabsstatistik i årene 2008-2012 samt egne fremskrivninger til 2013 og 2014.

Om de anvendte regnskabsoplysninger skal det bemærkes, at alle produktionsafhængige driftstilskud, som består af såvel de egentlige produkttilknyttede tilskud (tilskud til protein- og energiafgrøder, stivelseskartofler, handyr- og moderfårpræmier) og de driftstilknyttede tilskud (miljøstøtte og tilskud til økologisk produktion), indgår i resultatet af primær drift. Generelle driftstilskud, der primært består af den afkoblede enkeltbetaling, anses derimod for finansielle indtægter, hvorfor de alene indgår i driftsresultatet.

Når det gælder jordbrugsbedriftenes indtjening – i modsætning til brugerfamiliens indkomstforhold – er det især interessant at se på de store landbrug, da disse bedrifter er tilrettelagt efter at jordbruget skal sikre hovedindtjeningen for familien. Antallet af mellemstore jordbrug falder kraftigt fra år til år, da de ikke er tilstrækkelig store til at udnytte de størrelsesøkonomiske fordele, der er skabt af den teknologiske og økonomiske udvikling. Antallet af deltidsjordbrug er – i modsætning til antallet af mellemstore brug – forblevet nogenlunde uændret gennem en årrække. Deltidsbrugene, der således ser ud til at kunne overleve bl.a. som fritidslandbrug, tegner sig imidlertid kun for en meget lille

del af jordbrugsproduktionen. På den baggrund er der i det følgende valgt at fokusere på plantebrug, malkekvægbrug, svinebrug, minkfarme og potteplantegartnerier med 2 helårsarbejdere og derover. For fuldstændighedens skyld er driftsresultatet for de respektive størrelsesgrupper dog også vist sidst i afsnittet.

Den opgjorte indtjening er baseret på gennemsnittet for de pågældende brugstyper og størrelsesgrupper. Inden for de respektive grupper er der imidlertid en betydelig spredning. For at afdække spredningen er der i bilagstabellerne gjort rede for jordbrugsbedriftenes indtjening for den bedste og dårligste tredjedel af brugene (øvre og nedre tertil). Inddelingen i øvre og nedre tertil er baseret på forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje. På grund af den anvendte fremskrivningsmetode belyses spredningen kun for de historiske år.

Plantebrug

Resultatet af den primære drift for de store plantebrug forventes at falde fra 1.600 t.kr. pr. bedrift i 2012 til 1.532 t.kr. i 2013, jf. tabel 1.6. Reduktionen er til trods for, at det gennemsnitlige areal forventes at stige fra 391 til 413 ha svarende til 5,8 pct. Nedgangen skyldes især det forventede fald i priserne på korn og andre salgsafgrøder, som vil medvirke til, at produktionsværdien kun vil stige med 4,1 pct.

Tabel 1.6. Hovedtal for plantebrug med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	4.470	4.418	4.545	5.644	6.361	6.624	6.451
Produktionsafhængige driftstilskud	78	71	57	113	24	25	25
Driftsomkostninger ²	3.641	3.743	4.050	4.522	4.785	5.117	5.341
Resultat af primær drift	908	746	552	1.236	1.600	1.532	1.136
Generelle driftstilskud	754	782	884	812	955	984	1.044
Forpagtningsafgift	628	670	825	726	837	886	942
Ordinære renteudgifter, netto	1.103	937	602	838	759	760	834
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	376	-111	380	243	102	-	-
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	-445	32	-372	241	858	870	404
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	428	444	394	409	397	403	409
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-872	-413	-766	-168	460	468	-5
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	1,7	0,7	0,4	1,8	2,6	2,4	1,5
- Øvre tertil	4,6	2,9	2,0	4,1	5,1		
- Nedre tertil	-2,2	-1,8	-1,9	-0,4	0,3		
Antal bedrifter	1.158	1.031	846	900	984	930	883
Jordbrugsareal, ultimo, ha	327	347	407	368	391	413	437
Heraf i selveje, ha	185	209	227	212	226	238	251
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,47	3,59	3,62	3,50	3,57	3,63	3,70

1. Produktionsværdien omfatter ikke nominelle kapitalgevinster (konjunkturgevinster) på lagerbeholdninger og besætninger.

2. Produktionsværdien og Driftsomkostningerne er inklusiv bedriftens interne forbrug af korn og grovfoder.

3. Beregnet på grundlag af arbejdstidsforbruget og overenskomstmæssig timeløn inklusiv tillæg for ansatte i landbruget.

Kilde: Egne beregninger baseret på Danmarks Statistik (a, b og c).

Driftsomkostningerne forventes at stige med knap 7 pct., hvilket primært skal ses i sammenhæng med den skønnede stigning i jordbrugsarealet på 5,8 pct. Den disproporcionale stigning i driftsom-

kostningerne skyldes, at prisstigningerne på indsatsfaktorerne har overdøvet produktivetsgevinsterne. Priserne på udsæd, handelsgødning og bekæmpelsesmidler forventes således at stige med 2,1-5,6 pct. Omvendt forventes prisen på dieselolie at falde med 2,6 pct.

I 2014 forventes resultatet af den primære drift at falde yderligere til 404 t.kr. under forudsætning af en trendbaseret normalhøst. Det er til trods for, at jordbrugsarealet forventes at stige yderligere til 437 ha. Igen skal hovedårsagen findes i faldende priser på især korn, men også andre salgsafgrøder, som resulterer i et fald i produktionsværdien. Stigningen i driftsomkostningerne er derimod mere i tråd med udviklingen i jordbrugsarealet, idet prisstigninger på indsatsfaktorerne generelt forventes at være moderate.

De generelle driftstilskud forventes at stige i prognoseårene, hvilket skyldes det større produktionsareal. Målt pr. ha falder tilskuddet i 2013 og er nogenlunde uændret i 2014. Reduktionen i 2013 skyldes finansiell disciplin, som for de store plantebrug betød en yderligere reduktion i støtten på godt 2 pct. I 2014 forventes støtteniveauet pr. ha derimod kun at være lidt mindre, idet reduktionen i støttesatserne næsten opvejes af ophævelsen af fradraget i støtten (finansiell disciplin samt almindelig og progressiv modulation).

Forpagtningsafgiften forventes at stige i kraft af et større tilforpagtet areal, som er antaget at stige proportionalt med jordtilliggendet. De ordinære nettorenteudgifterne forventes derimod at være uændret i 2013; den øgede gældsætning i forbindelsen med bedriftsudvidelsen opvejes således af et lavere renteniveau. I 2014 stigere renteniveauet imidlertid marginalt, hvorved nettorenteudgifterne stiger både i kraft af en øget gældsætning og et højere renteniveau.

I 2012 var der imidlertid også et realiseret nettotab på finansielle instrumenter på 102 t.kr., som ikke forventes at optræde i prognoseårene. Driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien forventes derfor i 2013 at være nogenlunde uændret, hvorimod niveauet falder til 404 t.kr. i 2014. Såfremt brugerfamilien skulle aflønnes til en overenskomstmæssig timeløn, ville den samlede arbejdsindsats kunne aflønnes i 2013, og der vil fortsat være et restbeløb til at forrente egenkapitalen. I 2014 vil der derimod ikke være fuld dækning for arbejdsindsatsen.

Ovenstående resultat gælder for de store planteavlsbrug som helhed. Der er imidlertid betydelig spredning. Opdeles de store planteavlsbrug i 2012 i tre lige store grupper (tertiler) efter forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje, har den øvre tertil en forrentning på 5,1 pct. og den nedre tertil en forrentning på 0,3 pct. Grunden til de divergerende forrentningsprocenter er primært knyttet til forskelle i den økonomiske produktivitet¹⁵, som udgør 1,24 i gennemsnit, 1,46 for den øvre tertil og 1,03 for den nedre tertil. Der er flere grunde til disse forskelle, men det er karakteristisk, at jordtil-

---

¹⁵ Den økonomiske produktivitet udtrykker forholdet mellem produktionsværdien og de samlede produktionsomkostninger, herunder arbejdsvederlag til brugerfamilien. Er forholdet større end 1, er der således et overskud, hvorimod der ikke er dækning for omkostningerne, hvis forholdet er mindre end 1.

liggendet og produktionsværdien pr. helårsarbejder er størst på den bedste tredjedel af bedrifterne, hvilket indikerer forskelle i de anvendte produktionsmetoder.

De finansielle omkostninger er derimod størst på den bedste tredjedel af bedrifterne og mindst på den dårligste tredjedel af bedrifterne, hvilket bidrager til, at driftsresultatet *efter* aflønning af brugerfamilien divergerer mindre. Der er imidlertid fortsat en betragtelig forskel i driftsresultatet. Der henvises til tabel B1.1 i bilagstabellerne for en mere detaljeret opgørelse.

Malkekvægbrug – konventionelle og økologiske

For de konventionelle mælkeproducenter med 2 helårsarbejdere og derover forventes resultatet af den primære drift at stige markant fra 632 t.kr. pr. bedrift i 2012 til 1.304 t.kr. i 2013, jf. tabel 1.7. Denne stigning er overvejende knyttet til en skønnet stigning i mælkeprisen på godt 12 pct. Hertil kommer en udvidelse af besætningen fra 203 til 217 malkekøer. Driftsomkostningerne stiger imidlertid også med 8,8 pct., hvilket er mere end stigningen i besætningen. Denne uforholdsmæssige større stigning skyldes først og fremmest, at den gennemsnitlige pris på kraftfoder anslås at stige med 6,1 pct. Effekten af stigningen i mælkeprisen er imidlertid størst, og resultatet af den primære drift bliver hermed mere end fordoblet.

Tabel 1.7. Hovedtal for konventionelle malkekvægbedrifter med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	5.493	5.057	5.786	6.338	6.885	8.110	8.923
Produktionsafhængige driftstilskud	20	21	24	21	10	11	12
Driftsomkostninger ²	4.763	5.063	5.288	5.707	6.263	6.816	7.103
Resultat af primær drift	749	15	521	652	632	1.304	1.832
Generelle driftstilskud	540	580	573	522	586	606	644
Forpagtningsafgift	202	207	223	201	253	272	295
Ordinære renteudgifter, netto	1.080	1.144	801	847	874	888	994
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	475	6	409	119	105	-	-
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	-468	-761	-339	7	-13	751	1.188
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	489	505	503	494	525	532	540
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-958	-1.266	-842	-486	-538	219	648
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	2,5	-0,3	1	1,4	1,3	3,3	4,6
- Øvre tertil	5,0	1,3	2,8	3,3	3,1		
- Nedre tertil	-0,6	-2,5	-1,0	-0,5	-1,0		
Antal bedrifter	2.706	2.431	2.362	2.133	2.329	2.188	2.038
Jordbrugsareal, ultimo, ha	151	168	170	150	169	179	191
Heraf i selveje, ha	112	125	123	111	120	127	135
Antal malkekøer, ultimo	159	180	183	182	203	217	233
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,34	3,56	3,52	3,44	3,73	3,85	3,98

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

I 2014 forventes resultatet af den primære drift at stige yderligere til 1.832 t.kr. Denne stigning er hovedsagelig baseret på en yderligere stigning i mælkepriserne og væsentligt lavere driftsomkostninger. Produktionsværdien vokser med 10,0 pct., som primært er foranlediget af en yderligere stigning i besætningen på 7,2 pct. og en anslået stigning i mælkeprisen på 3,4 pct. Driftsomkostninger-

ne stiger derimod kun med 4,2 pct., og den væsentligste årsag er, at den gennemsnitlige pris på kraftfoder forventes at falde med 10,5 pct., hvorimod den forventede reduktion i grovfoderprisen på 0,9 pct. er mere moderat. Der er imidlertid andre indsatsfaktorer, som trækker i den modsatte retning; timelønsomkostningerne forventes eksempelvis at stige med 1,4 pct.

De generelle tilskud stiger i kraft af bedriftsudvidelserne, men målt pr. ha er der et fald i 2013 som følge af den supplerende reduktion på godt 2 pct. (finansiell disciplin). I 2014 er tilskuddet pr. ha derimod kun lidt mindre, idet effekten af de reducerede støttesatser næsten opvejes af bortfaldet af støttefradragene.

Forpagtningsafgiften stiger ligeledes nogenlunde proportionalt med bedriftsudvidelsen, idet der alene er kalkuleret med en beskeden reduktion i forpagtningsafgiften i 2013 til at afspejle det lavere støtteniveau. De ordinære renteudgifter forventes at stige marginalt i 2013. Stigningen er foranlediget af en lidt større gæld til at finansiere bedriftsudvidelsen, som næsten opvejes af det lavere renteniveau. I 2014, hvor såvel renteniveauet som gældsætningen forventes at stige marginalt, er stigningen i nettorenteudgifterne derimod væsentlig større.

På den baggrund forventes driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien at stige fra ÷13 t.kr. i 2012 til 751 t.kr. i 2013. Det er her forudsat, at der ikke vil optræde realiserede tab fra finansielle instrumenter i prognoseårene. Herved vil der for første gang i mange år være tilstrækkelig indtjening til at dække brugerfamiliens arbejdsindsats. Der vil endog være 219 t.kr. tilbage til at forrente egenkapitalen. I 2014 forventes driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien at stige yderligere til 1.188 t.kr. Ved en fuld dækning af brugerfamiliens arbejdsindsats, vil der herved være et restbeløb på 648 t.kr. til at forrente egenkapitalen.

Der er også stor variation blandt de store konventionelle malkekvægbrug. Den bedste tredjedel af brugene i 2012 kunne således forrente jordbrugskapitalen i selveje med 3,1 pct., hvilket skal holdes op imod et gennemsnit på 1,3 pct. For den dårligste tredjedel var forrentningen derimod negativ (÷1,0 pct.). Parallelt hermed udgjorde den økonomiske produktivitet 1,02 i gennemsnit, 1,11 for den øvre tertiel og 0,91 for den nedre tertiel. Blandt de konventionelle malkekvægsbedrifter er der også karakteristiske forskelle. Den øvre tertiel har således flere malkekøer pr. brug, større produktionsværdi pr. helårsarbejder og lavere foderomkostninger pr. malkeko. Det modsatte gør sig gældende for den nedre tertiel.

De finansielle omkostninger er imidlertid også større på den bedste tredjedel af bedrifterne og mindst på den dårligste tredjedel af bedrifterne. Herved bliver forskellen i driftsresultatet *efter* aflønning af brugerfamilien mindre. Forskellene er imidlertid fortsat betragtelige, jf. tabel B1.2 i bilagstabellerne.

Resultatet af den primære drift for de store økologiske malkekvægsbedrifter følger i stor udstrækning den sammen udvikling som de tilsvarende konventionelle brug, jf. tabel 1.8. Der er imidlertid forskelle. Den procentuelle prisændring på økologisk mælk er mindre, da økologitillægget forventes

at være uændret i prognoseårene. Fodersammensætningen er afvigende med heraf følgende forskelle i prisudviklingen. Endelig er de økologiske brug mindre målt på antallet af malkekøer. Til sammen bevirker det, at de konventionelle brug får mere ud af de gunstige prisrelationer.

De økologiske brug er imidlertid større målt på jordtilliggende og omfanget af forpagtning. Følgelig er de generelle driftstilskud og forpagtningsafgiften også større på de økologiske brug. Netto-renteudgifterne er derimod mindre end på de konventionelle brug til trods for at de økologiske brug har et større areal i selveje. Udviklingen i renteudgifterne er derimod parallel med en marginal stigning i 2013 og en større stigning i 2014.

Tabel 1.8. Hovedtal for økologiske malkekvægbedrifter med 2 helårsarbejdere og derofter, 1.000 kr. pr. bedrift

	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	5.403	4.836	5.669	6.532	6.774	7.668	8.410
Produktionsafhængige driftstilskud	150	199	201	197	217	224	232
Driftsomkostninger ²	4.747	4.815	5.147	5.823	6.222	6.775	7.079
Resultat af primær drift	806	220	722	906	769	1.117	1.562
Generelle driftstilskud	556	580	623	637	650	671	718
Forpagtningsafgift	293	303	440	391	394	423	457
Ordinære renteudgifter, netto	1.013	1.009	677	810	784	793	882
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	345	-4	310	116	81	-	-
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	-288	-508	-82	225	160	572	940
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	460	472	506	493	509	516	526
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-749	-980	-588	-267	-349	56	415
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	2,6	0,1	1,2	1,8	1,6	2,5	3,6
- Øvre tertil	4,9	1,6	2,8	3,4	3,6		
- Nedre tertil	-0,7	-2,0	-1,7	-0,1	-0,7		
Antal bedrifter	346	322	319	292	321	301	281
Jordbrugsareal, ultimo, ha	180	195	217	222	225	240	257
Heraf i selveje, ha	115	129	126	136	135	143	152
Antal malkekøer, ultimo	148	155	161	170	180	193	207
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,28	3,42	3,64	3,88	3,88	4,00	4,13

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

Forskellene i driftsresultatet har i en årrække været i de økologiske brugs favør. Prisudviklingen medfører imidlertid, at de konventionelle brug distancerer sig til de økologiske brug. Det gælder både målt på driftsresultatet og forrentningen.

Blandt de store økologiske malkekvægbedrifter er der også en betydelig variation. Den bedste tredjedel – målt på forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje – opnåede således en forrentning på 3,6 pct., hvorimod den ringeste tredjedel havde en negativ forrentning ($\div 0,7$ pct.). På tilsvarende vis udgjorde den økonomiske produktivitet 1,11 på den øvre tertil, 0,92 på den nedre tertil og 1,01 i gennemsnit. Værdierne, og dermed spredningen, er næsten identiske med de store konventionelle malkekvægsbrug, og det er også de samme karakteristika, som gælder for den bedste tredjedel af de økologiske brug: Større kobesætning, større produktionsværdi pr. helårsarbejder og lavere foderomkostninger pr. malkeko. Igen gør det modsatte sig gældende for den dårligste tredjedel af brugene.

Da brugene også er større på den bedste tredjedel af de økologiske malkekvægbrug, er de finansielle omkostninger også tilsvarende større. Det indebærer, at forskellene i resultatet af den primære drift indskrænkes målt på driftsresultatet *efter* aflønning af brugerfamilien. Forskellen på øvre og nedre tertil er dog immervæk 1.250 t.kr. For mere detaljerede information henvises til tabel B1.3 i bilagstabellerne.

Svinebrug

På svinebrugene med 2 helårsarbejdere og derover forventes resultatet af den primære drift at øges fra 1.761 t.kr. pr. bedrift i 2012 til 1.863 t.kr. pr. bedrift i 2013, jf. tabel 1.9. Det svarer til en stigning på 5,8 pct., som må karakteriseres som lille, da svinebesætningen og jordtilliggendet stiger med hhv. 5,5 og 4,2 pct. Det forventede forløb er baseret på flere modsatrettede effekter. Produktionsværdien, som stiger med 7,5 pct., er først og fremmest påvirket af et øget produktionsgrundlag. Hertil kommer en positiv effekt af en lille stigning i svinepriserne (0,9 pct.) og en negativ effekt af reduktionen i kornpriserne (2,2 pct.). Driftsomkostningerne, som stiger med 7,8 pct., er ligeledes påvirket af det større produktionsgrundlag, men hertil kommer en stigning i foderpriserne på 3,7 pct.

Tabel 1.9. Hovedtal for svinebedrifter med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. bedrift

	2008	2009	2010	2011	2012*	2013*	2014*
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	8.041	7.939	8.648	10.269	11.935	12.827	13.682
Produktionsafhængige driftstilskud	11	11	7	9	6	6	6
Driftsomkostninger ²	8.211	7.531	7.853	9.441	10.180	10.969	10.825
Resultat af primær drift	-159	419	803	837	1.761	1.863	2.863
Generelle driftstilskud	479	482	475	475	429	435	452
Forpagtningsafgift	422	415	412	394	407	424	444
Ordinære renteudgifter, netto	1.597	1.454	944	1.029	943	938	1.030
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	663	25	485	196	82	-	-
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	-2.361	-993	-563	-307	758	936	1.840
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	430	444	450	440	440	445	451
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-2.790	-1.437	-1.013	-746	318	491	1.389
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	-1,6	0,1	0,9	1,1	3,3	3,5	5,7
- Øvre tertil	1,6	2,0	3,0	3,0	6,0		
- Nedre tertil	-6,6	-2,9	-1,8	-2,0	0,5		
Antal bedrifter	2.583	2.411	2.438	2.217	2.113	2.081	2.035
Jordbrugsareal, ultimo, ha	214	220	219	217	197	205	214
Heraf i selveje, ha	144	150	153	153	140	146	152
Antal svin, ultimo	4.261	4.477	4.786	5.075	5.370	5.667	5.978
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	4,54	4,64	4,65	4,71	4,80	4,92	5,05

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

Kornproduktionen bidrager også negativt til resultatet af den primære drift i 2014, men det overdøves fuldstændig af det forbedrede bytteforhold i svineproduktionen, hvor svinepriserne skønnes at stige med 1,7 pct. samtidig med at foderpriserne falder med 8,2 pct. Sammen med den fortsatte bedriftsudvidelse øges resultatet af den primære drift således med 54 pct.

De generelle tilskud for svinebrugene er – som for planteavls- og malkekvægbrugene – præget af stigende støtte i kraft af et større areal. Det gælder ligeledes for svinebrugene, at støtten pr. ha falder med godt 2 pct. fra 2012 til 2013 og reduceres marginalt fra 2013 til 2014. På tilsvarende vis giver bedriftsudvidelsen anledning til en større forpagtningsafgift.

Svinebrugenenes ordinære nettorenteudgifter forventes at være uændret i 2013. Det lavere renteniveau opvejer således effekten af en øget gældsætning ved bedriftsudvidelsen. For 2014 forventes nettorenteudgifterne imidlertid at stige igen som følge af en skønnet stigning i renteniveauet og gældsætningen.

Forskydningerne indebærer, at driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien vokser fra 758 t.kr. i 2012 til 936 t.kr. i 2013. Da brugerfamiliens arbejdsindsats forventes at være uændret, er der således en stigende restbeløb til at forrente egenkapitalen. I 2014 forventes driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien at stige til 1.840 t.kr. Herved bliver restbeløbet til at forrente egenkapitalen næsten tredoblet.

Variationen i resultaterne blandt svinebrugene er også betragtelig. I den bedste tredjedel af brugene udgjorde forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje 6,0 pct. i 2012, hvorimod forrentningen i den dårligste tredjedel udgjorde 0,5 pct. og gennemsnittet udgjorde 3,3 pct. Det afspejles i den økonomiske produktivitet, som spænder fra 1,21 for den øvre ter til 1,02 for den nedre ter til med et gennemsnit på 1,13. Det er endvidere karakteristisk for den bedste tredjedel af brugene, at svinebesætningen og jordtilliggendet pr. bedrift er større, produktionsværdien pr. helårsarbejder er større og foderomkostningernes andel af produktionsværdien er mindre. Det modsatte gør sig gældende for den dårligste tredjedel af brugene. Ved vurdering af de pågældende karakteristika, skal det dog tages i betragtning, at der ikke er sondret mellem sobesætninger, slagtesvinbesætninger og integreret produktion.

De finansielle omkostninger er derimod større på den bedste tredjedel af brugene og mindst på den dårligste tredjedel. Herved indskrænkes forskellene i resultatet af den primære drift, men alligevel udgør differencen knap 2 mio. kr. i den øvre tertils favør. For mere detaljerede information henvises til tabel B1.4 i bilagstabellerne.

Minkfarme

På minkfarme med 2 helårsarbejdere og derover forventes produktionsværdien at stige fra 8.534 t. kr. i 2012 til 10.552 t.kr. i 2013. Stigningen, som udgør 24 pct., skyldes først og fremmest højere skindpriser (22 pct.)¹⁶. Hertil kommer en større skindproduktion baseret på en udvidelse af besætningen fra 4.067 til 4.211 avlstæver samt en forbedring i avlsresultatet på 2 pct. Driftsomkostningerne forventes imidlertid også at stige (11,7 pct.). En mindre del af denne stigning er knyttet til be-

---

¹⁶ Skindpriserne er her opgjort på grundlag af årets gennemsnitlige priser. I sektoropgørelsen er skindpriserne derimod baseret på den gennemsnitlige salgspris for årets produktion. Dvs. de skindpriser, der kunne opnås ved decemberauktionen i Glostrup og på de 4 auktioner i det efterfølgende år.

driftsudvidelsen (3,5 pct.), men langt den største del af stigningen er præget af en forventet stigning i foderpriserne på 20,8 pct. Da effekten af de højere skindpriser er større, forventes resultatet af den primære drift at stige med 39 pct., jf. tabel 1.10.

Tabel 1.10. Hovedtal for minkfarme med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. farm

	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	4.639	3.951	6.095	6.942	8.534	10.552	10.852
Produktionsafhængige driftstilskud	6	9	6	18	5	5	5
Driftsomkostninger ²	3.813	3.547	3.972	4.448	4.752	5.308	5.541
Resultat af primær drift	833	413	2.129	2.512	3.788	5.250	5.316
Generelle driftstilskud	128	131	141	181	189	192	196
Forpagtningsafgift	90	72	85	82	109	113	117
Ordinære renteudgifter, netto	485	397	285	337	267	264	286
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	127	20	107	69	23	-	-
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	259	55	1.792	2.204	3.578	5.064	5.110
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	400	439	421	444	456	461	467
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-141	-384	1.371	1.760	3.122	4.603	4.642
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	3,4	0,2	10,0	11,9	18,0	25,9	25,3
- Øvre tertil	7,9	2,8	20,3	20,8	28,9		
- Nedre tertil	-2,1	-4,2	4,3	5,7	9,2		
Antal bedrifter	447	430	602	634	655	708	741
Jordbrugsareal, ultimo, ha	54	58	61	72	79	82	86
Heraf i selveje, ha	41	47	48	55	57	59	62
Antal avlstæver, ultimo	4.011	4.023	4.074	4.367	4.067	4.211	4.363
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,68	3,55	3,58	3,76	3,82	3,79	3,76

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

I 2014 er skindpriserne med meget stor usikkerhed anslået til at være uændret. Produktionsværdien stiger derfor kun moderat til 10.852 t.kr., hvilket primært er en følge af den fortsatte udvidelse af besætningen. Det er ligeledes den væsentligste årsag til at driftsomkostningerne stiger. Stigninger i foderpriserne forventes således at være mere moderate (3,4 pct.).

Det begrænsede jordtilliggende indebærer, at de generelle driftstilskud og forpagtningsafgiften er væsentlig mindre end på de andre husdyrbrug. Udviklingstendensen er imidlertid den samme. Det lidt større jordtilliggende øger såvel driftstilskuddet som forpagtningsafgiften fra 2012 til 2013 og yderligere til 2014. De ordinære nettorenteudgifter er også væsentligt lavere end på andre husdyrbrug. Det skyldes dels et forholdsvis mindre kapitalkrav på pelsdyrfarme, dels krav om en større egenkapitalandel, idet en væsentlig mindre del af jordbrugskapitalen er bundet i jord og bygninger, som udgør sikkerhedsgrundlaget for realkreditlån.

Nettorenteudgifterne følger derimod udviklingstendensen i de øvrige store brug – et næsten uændret niveau i 2013 og en stigning i 2014. For begge år bidrager den øgede gældsætning ved bedriftsudvidelsen til en stigning i nettorenteudgifterne, hvorimod det lidt lavere renteniveau i 2013 næsten neutralisere effekten af den øgede gældsætning.

Den forventede stigning i resultat af den primære drift i 2013 indebærer, at driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien øges fra 3.578 t.kr. i 2012 til 5.064 t.kr. I 2014 er stigningen i resultatet af den primære drift mere moderat, idet der er kalkuleret med en uændret skindpris. Alligevel forventes der at være en marginal stigning i driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien til 5.110 t.kr. Der er her selvsagt ingen problemer med at aflønne brugerfamiliens arbejdsindsats. Det har der ikke været siden 2010, hvor forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje blev to-cifret.

Selv om minkfarmene adskiller sig fra de øvrige driftsformer med en markant højere forrentning af jordbrugskapitalen i selveje, så er der også en væsentlig spredning blandt minfarmene. På den bedste tredjedel af farmene udgjorde forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje i 2012 således 28,9 pct., hvorimod forrentningen 'kun' udgjorde 9,2 for den dårligste tredjedel af farmene. Der er tilsvarende en forskel i den økonomiske produktivitet, som spænder fra 1,83 for den øvre tertiel til 1,37 for den nedre tertiel med et gennemsnittet på 1,64. Det er karakteristisk for den bedste tredjedel af farmene, at de har flere avlstæver pr. farm, større produktionsværdi pr. helårsarbejder og lavere foderomkostninger pr. avlstæve. For den dårligste tredjedel af farmene gør det modsatte sig gældende.

De finansielle omkostninger er også væsentlig mindre på den bedste tredjedel af farmene, hvilket bidrager til at forskellen i driftsresultatet mellem øvre og nedre tertiel stiger. Den noget udsædvanlige situation skyldes, at jordtilliggendet i den øvre tertiel er væsentlig mindre end i den nedre tertiel. For mere detaljerede information henvises til tabel B1.5 i bilagstabellerne.

Potteplantegartnerier

Resultatet af den primære drift forventes at falde markant for de store potteplantegartnerier i 2013. Det er især en følge af et skønnet gennemsnitligt fald i potteplantepriserne på 3 pct. Når produktionsværdien alligevel stiger med knap 5 pct., skyldes det således primært en anslået stigning i væksthusharealet på 7 pct. Stigningen i væksthusharealet er ligeledes hovedårsagen til at driftsomkostningerne stiger med godt 7 pct. Prisstigninger på især frø og stiklinger, men også potter, salgsemballage, vækstmedier og arbejdskraft, bidrager dog også til de større driftsomkostninger, hvorimod lavere energipriserne forventes at reducere driftsomkostningerne. Endelig bidrager en stigning i arbejdsproduktiviteten til lavere driftsomkostninger. Forbruget af arbejdskraft forventes således kun at stige med knap 3 pct.

Tabel 1.11. Hovedtal for potteplantegartnerier med 2 helårsarbejdere og derover, 1.000 kr. pr. gartneri

	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	9.432	10.800	9.566	10.958	12.793	13.411	14.844
Produktionsafhængige driftstilskud	0	0	0	0	0	0	0
Driftsomkostninger ²	8.623	9.976	8.597	9.849	11.699	12.576	13.588
Resultat af primær drift	809	824	969	1.109	1.094	836	1.257
Generelle driftstilskud	103	82	70	77	112	121	130
Forpagtningsafgift	139	174	161	232	282	303	328
Ordinære renteudgifter, netto	378	430	291	306	329	354	395
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	28	28	79	34	-13	-	-
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	367	275	509	612	608	299	665
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	437	448	480	495	509	516	525
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-71	-173	29	118	99	-217	140
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	3,3	2,3	4,0	4,5	3,9	1,2	4,5
- Øvre tertil	9,5	7,7	9,1	10,8	10,5		
- Nedre tertil	-16,7	-13,6	-13,1	-15,7	-12,1		
Antal bedrifter	262	221	272	237	189	175	162
Væksthusareal, ultimo, ha	11.991	13.310	11.785	13.131	15.288	16.354	17.497
Heraf i selveje, ha	9.747	9.966	9.424	9.921	10.546	11.272	12.049
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	11,92	12,56	10,71	11,45	13,16	13,53	13,90

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

I 2014 forventes resultatet af den primære drift at stige igen. Det er primært foranlediget af en forventet stigning i produktionsværdien fra 13.411 t.kr. i 2013 til 14.844 t.kr. i 2014. Stigningen, som er på knap 11 pct., skyldes, at væksthusarealet skønnes at stige yderligere med 7 pct. samtidig med at potteplantepriserne øges gennemsnitligt med 3 pct. Driftsomkostningerne forventes imidlertid samtidig at stige med 8 pct. Hovedparten af stigningen skal tilskrives det større væksthusareal. Stigende priser på frø, stiklinger, potter, salgsemlage, vækstmedier og arbejdskraft bidrager imidlertid igen til øget driftsomkostninger, og igen bidrager et relativt mindre arbejdskraftforbrug til at reducere driftsomkostningerne.

De generelle driftstilskud, som primært omfatter erhvervsudviklingsstøtte samt støtte til udvikling af miljøteknologi og energibesparelser, er beskedne og forventes at stige nogenlunde proportionalt med væksthusarealet¹⁷. Forpagtningsafgiften forventes på tilsvarende vis at stige proportionalt med væksthusarealet, idet det antages, at den nuværende andel af væksthusarealet i selveje (70 pct.) opretholdes.

De ordinære nettorenteudgifter forventes at stige i både 2013 og 2014 som følge af øget gældsættelse i forbindelse med arealudvidelsen. Stigningen er mindst i 2013, idet der her er forventet et lavere renteniveau. Når potteplantegartnerierne i modsætning til de andre driftsformer ikke i samme grad

¹⁷ Støtten stammer primært fra Landdistriktsmidlerne. Andelen af støtte fra Enkeltbetalingsordningen udgør mindre end 10 t.kr. Støtten til potteplantegartnerierne er derfor kun i begrænset omfang påvirket af ændringer i Enkeltbetalingsordningen.

nyder godt af det lavere renteniveau på de variabelt forrentede lån, så skyldes det et anderledes lånemiks¹⁸.

Det skønnede forløb indebærer, at driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien falder fra 608 t.kr. i 2012 til 299 t.kr. i 2013. Denne reduktion betyder, at der ikke er fuld dækning for brugerfamiliens arbejdsindsats ved aflønning til en overenskomstmæssig timeløn. I 2014 forventes driftsresultatet *før* aflønning af brugerfamilien at stige igen til 665 t.kr. Herved opnås der igen et restbeløb til at forrente egenkapitalen.

Variationen blandt de store potteplantegartnerier er også betydelig. Den bedste tredjedel af gartnerierne havde således en forrentning af jordbrugskapitalen i selveje på 10,5 pct. i 2012, hvorimod forrentningen udgjorde ÷12,1 pct. på den dårligste tredjedel. Forskellen er også afspejlet i den økonomiske produktivitet, som udgjorde 1,10 i den øvre tertil og 0,88 på den nedre tertil, hvorimod gennemsnittet udgjorde 1,05. Den bedste tredjedel af gartnerierne er karakteriseret ved at have et meget større væksthuseareal samt en større produktionsværdi pr. helårsarbejdere. For den dårligste tredjedel gælder det modsatte.

Nettorenteudgifterne er imidlertid også væsentlig større på den bedste tredjedel af potteplantegartnerierne. Herved indsnævres forskellen mellem den øvre og nedre tertil, men der er immervæk en difference i driftsresultatet *efter* aflønning af brugerfamilien på 1.951 t.kr. For mere detaljerede information henvises til tabel B1.6 i bilagstabellerne.

Størrelsesgrupper

Driftsresultat *efter* aflønning af brugerfamilien for den gennemsnitlige jordbrugsbedrift forventes at stige fra ÷41 t.kr. pr. bedrift i 2012 til 83 t.kr. i 2013, jf. tabel 1.12. Forbedringen på 120 t.kr. stammer overvejende fra den primære drift, som forbedres med 102 t.kr. i kraft af en stigning i produktionsværdien på 249 t.kr. og en stigning i driftsomkostningerne på 147 t.kr. Den væsentligste årsag til stigningerne er knyttet ændringen i den økonomiske produktivitet (2,3 pct.). Stigningen i den økonomiske produktivitet skyldes især en skønnet vækst i totalfaktorproduktiviteten på 2,2 pct., hvorimod ændringerne i sektorbytteforholdet anslås at have spillet en mere beskeden rolle (0,1 pct.). Endelig har bedriftsudvidelsen (3,8 pct.) i mindre omfang bidraget til bedring af resultatet.

---

¹⁸ Potteplantegartnerierne har færre variabelt forrentede realkreditlån i forhold til det gennemsnitlige jordbrug. Desuden har potteplantegartnerier en større andel af varegæld, pantebrevsgæld og privat gæld. Renteniveauet på de sidstnævnte typer er lav, men det er anslået, at renten er fast.

Tabel 1.12. Hovedtal for jordbrug fordelt på størrelsesgrupper, 1.000 kr. pr. bedrift

	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
Alle brug							
Antal bedrifter	35.954	33.596	33.486	32.482	32.510	31.340	30.212
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	1.935	1.815	2.038	2.327	2.576	2.825	2.930
Produktionsafhængige driftstilskud	17	18	16	22	13	12	12
Driftsomkostninger ²	1.829	1.806	1.881	2.096	2.198	2.344	2.369
Generelle driftstilskud	200	203	201	199	208	209	213
Forpagtningsafgift	100	102	105	101	111	114	119
Ordinære renteudgifter, netto	377	368	251	272	256	254	276
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	128	-2	113	46	24	-	-
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	243	257	253	250	250	251	253
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-525	-495	-349	-217	-41	83	138
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	-0,2	-0,8	0,1	0,7	1,7	2,5	2,9
- Øvre tertil	2,5	0,8	2,0	2,6	4,1		
- Nedre tertil	-6,5	-6,0	-5,8	-5,3	-5,3		
Deltidsbrug (under 1 helårsarbejder)							
Antal bedrifter	21.236	19.858	20.175	19.939	20.075	19.604	19.098
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	300	250	306	367	408	418	394
Produktionsafhængige driftstilskud	7	7	7	11	8	8	8
Driftsomkostninger ²	335	361	385	412	420	442	455
Generelle driftstilskud	75	73	77	82	85	86	84
Forpagtningsafgift	15	14	14	17	19	19	20
Ordinære renteudgifter, netto	92	91	74	79	71	72	78
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	11	-1	26	8	2	-	-
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	129	141	140	140	138	140	143
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-201	-275	-249	-196	-150	-162	-210
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	-2,2	-3,0	-2,4	-1,8	-1,3	-1,6	-2,2
- Øvre tertil	0,3	-0,9	-0,3	0,5	1,3		
- Nedre tertil	-7,4	-7,1	-6,7	-6,2	-6,6		
Mellemstore brug (1-2 helårsarbejder)							
Antal bedrifter	6.466	6.182	5.718	5.290	5.060	4.604	4.235
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	1.734	1.576	1.790	2.250	2.369	2.513	2.433
Produktionsafhængige driftstilskud	21	23	24	30	14	14	14
Driftsomkostninger ²	1.589	1.534	1.627	1.952	1.887	1.933	1.869
Generelle driftstilskud	231	236	241	254	239	235	236
Forpagtningsafgift	90	96	108	109	102	102	103
Ordinære renteudgifter, netto	329	366	240	270	251	241	254
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	82	-8	70	47	29	-	-
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	350	373	379	376	378	380	382
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-454	-526	-368	-221	-26	107	75
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	-0,4	-1,0	-0,4	0,6	1,7	2,4	2,2
- Øvre tertil	2,5	1	1,9	3,1	5,5		
- Nedre tertil	-5,1	-4,9	-3,8	-2,9	-3,2		
Store brug (mindst 2 helårsarbejdere)							
Antal bedrifter	8.252	7.556	7.593	7.254	7.375	7.132	6.878
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	6.298	6.124	6.823	7.769	8.621	9.640	10.277
Produktionsafhængige driftstilskud	39	42	34	47	24	24	24
Driftsomkostninger ²	5.862	5.826	6.048	6.829	7.250	7.838	7.993
Generelle driftstilskud	499	517	501	483	524	532	555
Forpagtningsafgift	327	338	345	326	366	384	406
Ordinære renteudgifter, netto	1.148	1.100	730	806	764	763	839
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	463	1	377	151	80	-	-
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	451	465	457	457	467	472	478
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-1.414	-1.046	-600	-270	242	739	1.141
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	0,7	0,1	1,4	1,9	3,1	4,3	5,4
- Øvre tertil	4,7	2,2	4,5	5,3	7,3		
- Nedre tertil	-3,9	-2,9	-1,6	-1,1	-0,7		

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

En reduktion i de finansielle omkostninger skønnes at have bidraget til at forbedre driftsresultatet *efter* aflønning af brugerfamilien med 23 t.kr. Denne reduktion er primært knyttet til et fald i netto-renteudgifterne på 26 t.kr., hvoraf de 24 t.kr. skyldes realiserede tab fra finansielle instrumenter i 2012, som ikke forventes at optræde i prognoseårene. Dvs. at de ordinære nettorenteudgifter forventes at falde med de resterende 2 t.kr. Denne reduktion er baseret på et anslået lavere renteniveau, hvor effekten heraf dog indskrænkes ved en beskeden stigning i gælden som følge af bedriftsudvidelsen.

De generelle tilskud forventes også at bidrage positivt (1 t.kr.) i kraft af et større bedriftsareal. Målt pr. ha er der dog tale om et lidt lavere støtteniveau som følge af finansiell disciplin. Endelig skønnes forpagtningsafgiften at bidrage negativt (4 t.kr.) i kraft af et større tilforpagtet areal.

I 2014 forventes driftsresultat *efter* aflønning af brugerfamilien for den gennemsnitlige bedrift at stige yderligere med 55 t.kr. under forudsætning af et trendbaseret høstudbytte. Det lidt større driftsresultat er primært baseret på en forbedring i resultatet af den primære drift på 80 t.kr. og en stigning i de finansielle omkostninger på 23 t.kr. Det forventede øgede resultat af den primære drift er igen knyttet til en øget vækst i den økonomiske produktivitet, hvor væksten i totalfaktorproduktiviteten og bedringen i sektorbytteforholdet har bidraget med hhv. 1,2 og 1,5 pct. Hertil kommer effekten af en bedriftsudvidelse på 3,4 pct.

Stigningen i de finansielle omkostninger skyldes primært øget nettorenteudgifter (22 t.kr.) foranlediget af et lidt højere renteniveau samt en lidt større gældsætning til den fortsatte bedriftsudvidelse. Desuden forventes forpagtningsafgifterne at stige med 5 t.kr. i kraft af et øget tilforpagtet areal. Endelig vil en skønnet stigning i det generelle driftstilskud på 4. t.kr., som alene skyldes et større jordtilliggende, tage toppen af stigningen i de finansielle omkostninger.

Resultatet af den primære drift på det gennemsnitlige deltidsbrug, de mellemstore og store brug er i vidt omfang bestemt af forskelle i produktionsvolumen og produktionssammensætningen. Stigende eller faldende mælke-, svine- og kornpriser påvirker således principielt alle størrelsesgrupper, ligesom stigende eller faldende priser på brændstof, foder, handelsgødning, arbejdskraft osv. berører alle grupper. Der vil dog være en tendens til, at de store brug i kraft af produktionsvolumen i større omfang kan opnå bedre afregningspriser og lavere indkøbspriser. Endvidere vil enhedsomkostningerne sædvanligvis falde med bedriftsstørrelsen som følge af de størrelsesøkonomiske fordele.

Resultatet af den primære drift for deltidsbrugene er primært bestemt af indtjeningsforholdene for korn, idet de tegner sig for en forsvindende del af den animalske produktion. Og da kornudbyttet i 2013 er skønnet nogenlunde på niveau med 2012, men solgt til en lidt lavere pris, forventes resultat af den primære drift at blive en tand mindre. I 2014, hvor der er kalkuleret med en trendbaseret normal høst, reduceres kornudbytteprisen pr. ha med 1,4 pct. og kornpriserne skønnes at falde med 13,5 pct. Det indebærer, at resultatet af den primære drift falder yderligere. Resultatet af den primære drift er i øvrigt negativt i alle de belyste år i kraft af høje enhedsomkostninger.

De mellemstore brug, dvs. brug med en produktion svarende til 1-2 fuldtidsbeskæftigede, beslaglagde 18 pct. af jordbrugsarealet i 2012 og stod for 10 pct. af malkekobestanden og 9 pct. af svinebestanden. Resultatet af den primære drift på de mellemstore brug er derfor fortsat domineret af kornproduktionen, men er i forhold til deltidsbrugene i større omfang præget af den animalske produktions prisforhold. I 2013 har de gunstige prisrelationer i den animalske produktion den største vægt, idet den skønnede prisreduktion for korn (2,2 pct.) er begrænset. I 2014 vil det gunstige bytteforhold i den animalske produktion imidlertid ikke opveje effekten af det anslåede fald i kornpriserne på 13,5 pct. Følgelig falder resultatet af den primære drift i 2014. Resultatet af den primære drift er i øvrigt positivt i alle de belyste år, idet enhedsomkostningerne er lavere end på deltidsbrugene.

De store brug tegnede sig i 2012 for 90 pct. af malkekobestanden, 90 pct. af svinebestanden og 55 pct. af landbrugsarealet. Resultatet af den primære drift er derfor i stort omfang bestemt af prisforholdene for mælke- og svineproduktionen. Prisforholdene i planteproduktionen er dog ikke uvæsentlige; især som følge af samspillet mellem afgrødepriser og foderpriser. I 2013 indebærer det, at mælke- og svineproduktionen bidrager til, at resultatet af den primære drift stiger, hvorimod den vegetabiliske produktion trækker niveauet lidt ned. I 2014 gør det sammen sig gældende; stigningen i bytterforholdet for den animalske produktion mere end opvejer nedgangen i bytteforholdet for kornproduktionen. Stigningen i resultatet af den primære drift i 2014 er derfor større end i 2013. Det gælder også for de store brug, at resultatet af den primære drift er positiv i alle de belyste år, idet de har de laveste enhedsomkostninger.

For samtlige brugsstørrelser gælder, at de generelle tilskud afspejler jordtilliggendets størrelse. Det skyldes, at hovedparten af de generelle tilskud er ydet via enkeltbetalingsordningen. Det generelle driftstilskud er derfor større på de store brug. Den såkaldte finansielle disciplin i 2013 ændrer ikke på det forhold. Overgangsordningen til den nye EU-reform vil derimod i større grad medføre, at enkeltbetalingsordningen stiger proportionalt med arealet, idet eliminering af almindelig og progressiv modulation samtidig fjerner bundgrænsen for fradraget i støtten. Overgangsordningen vil derfor i større omfang reducere støtten på de små bedrifter.

Det gælder ligeledes generelt, at forpagtningsafgiften stiger med omfanget af tilforpagtet jord, og da det tilforpagtede areal vokser med brugsstørrelsen, vil forpagtningsafgiften være højere på de store brug. Stigningen i det tilforpagtede areal skyldes ikke alene de store bedrifters større jordtilliggen- de; andelen af tilforpagtet jord stiger således fra 14 pct. på deltidsbrugene til 33 pct. på de store brug, hvorimod gennemsnittet, som er på niveau med de mellemstore brug, ligger på 27 pct.

Generelt er samtlige brugsstørrelser også præget af et lidt lavere renteniveau inkl. administrationsbidrag i 2013 og et marginalt højere renteniveau i 2014. Denne karakteristik gælder for et gennemsnitligt jordbrug. Brug med en højere andel af fast forrentede lån vil således ikke i sammen omfang nyde godt af det skønnede lavere renteniveau i 2013, og omvendt for brug med en relativ høj andel af variabelt forrentede lån. Alle grupperinger af brug vil derimod som gennemsnit udvide bedrif-

ten¹⁹, hvilket i de fleste tilfælde øger gældsætningen. Stigningen er imidlertid begrænset på deltidsbrugene og størst på de store brug, idet bedriftsudvidelsen især finder sted på de store brug.

For alle brugsstørrelser er det forventet, at driftsresultatet *efter* aflønning af brugerfamilien vil stige fra 2012 til 2013. Dels som følge af en øget produktivitet og bedre prisrelationer, dels som følge af lavere finansielle omkostninger i kraft af et lavere renteniveau, idet der her er set bort fra det realiserede tab på finansielle instrumenter. Deltidsbrugene afviger fra det mønster i kraft af en relativ stor kornproduktion, hvor bytteforholdet forventes at være forringet.

Fra 2013 til 2014 forventes driftsresultatet *efter* aflønning af brugerfamilien at være mere divergerende. De mellemstore brug og især deltidsbrugene vil være præget af det forventede fald i kornpriserne. Hertil kommer effekten af stigningen i renteniveauet. Driftsresultatet *efter* aflønning af brugerfamilien vil derfor falde. For de store brug vil de lavere kornpriser og det højere renteniveau blot give anledning til, at driftsresultatet *efter* aflønning af brugerfamilien stiger i mindre omfang. Den mindre stigning er endog påvirket af, at der ikke er kalkuleret med prisstigninger på minkskind i 2014. Det understreger, at de gunstige prisrelationer for den animalske produktion vil være det udslagsgivende.

For samtlige størrelsesgrupper gælder det også, at der er betydelige forskelle i både forrentningsprocenten og driftsresultatet *efter* aflønning af brugerfamilien på hhv. den bedste og dårligste tredjedel af brugene, jf. sammenligningen for 2012 i tabel B1.7 i bilagstabellerne. Da de respektive størrelsesgrupper dækker vidt forskellige produktioner, skal sammenligninger dog tages med forbehold. Det gælder imidlertid uden undtagelser, at den økonomiske produktivitet i den øvre tertiel – målt på forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje – er væsentligt større end i den nedre tertiel. Det gælder ligeledes uden undtagelser, at arealet og produktionsværdien pr. helårsarbejder er størst i den øvre tertiel.

Antallet af malkekøer, svin og minktæver samt væksthusharealet er også som hovedregel større på den bedste tredjedel af brugene. Men kun som hovedregel. Det skyldes, at forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje for den *ringeste* tredjedel af minkfarmene er højere end forrentningsprocentsatsen på den *bedste* tredjedel af de øvrige driftstyper. Følgelig vil minkfarmene altid blive placeret i den øvre tertiel. Det indebærer, at det gennemsnitlige antal af malkekøer og svin samt det gennemsnitlige væksthushareal kan blive lavt i den øvre tertiel, idet disse produktionsgrene sjældent kombineres med pelsdyravl.

Usikkerhed

Ovenstående prognoser for indtjeningen er behæftet med betydelig usikkerhed. Det gælder især for 2014. Men det gælder også for 2013, hvilket bl.a. skyldes, at den beskrevne udvikling i priserne på

---

¹⁹ Bedriftsudvidelsen tilsløres imidlertid af den øgede arbejdsproduktivitet, idet denne giver anledning til forskydninger mellem størrelsesgrupperne.

landbrugsprodukter, foderstoffer, gødning og energi ikke er endelig opgjort. Hertil kommer, at en del landmænd indgår kontrakter om fremtidigt salg af planteprodukter og fremtidigt køb af foderstoffer mv., hvorfor prisændringer på disse produkter og produktionsmidler først slår fuldt igennem efter kortere eller længere tid. I fremskrivningerne er der forsøgt taget højde for dette forhold, men grundlaget herfor er usikkert. Endelig bygger prognoserne for 2014 på forudsætninger om et trend-baseret normalt høstudbytte, hvorfor afvigelser herfra vil påvirke den faktiske indtjening i forhold til den forventede i større eller mindre grad.

For at give en pejling på usikkerheden er effekten på indtjeningen beregnet ved en ændring i priserne på 5 pct. Der er her fokuseret på alle produkter og fodermidler. Dog er prisen på sukkerroer holdt uændret, idet prisen er kontraktmæssigt fastsat. Endvidere er effekten på indtjeningen beregnet ved en ændring i renten på gælden på 0,5 pct. point. Resultatet, som fremgår af tabel 1.13, viser, at indtjeningen er forholdsvis følsom selv over for relativt begrænsede afvigelser fra det forventede pris- og renteniveau.

Tabel 1.13. Forventet driftsresultat før aflønning af brugerfamilien i 2014 ved en ændring i de anvendte priser på produkter og fodermidler på 5 pct. samt ved en ændring i renten på gælden på 0,5 pct. point, 1.000 kr. pr. bedrift

	Priser og rente som forventet	Resultat efter finansielle poster under forudsætning af			
		5 pct. lavere priser	5 pct. højere priser	0,5 pct. point højere rente	0,5 pct. point lavere rente
Alle brug	391	299	483	343	439
Deltidsbrug	-66	-80	-52	-81	-51
Mellemstore brug	457	380	535	413	501
Store brug	1.619	1.299	1.939	1.475	1.762
- Plantebrug	404	170	638	251	557
- Konventionelle malkekvægbrug	1.188	911	1.465	1.023	1.353
- Økologiske malkekvægbrug	940	693	1.188	793	1.088
- Svinebrug	1.840	1.467	2.213	1.666	2.015
- Minkfarme	5.110	4.708	5.511	5.054	5.165
- Potteplantegartnerier	665	-52	1.382	594	735

Kilde: Egne beregninger.

1.5. Brugerfamiliernes samlede indkomster

I de fleste jordbrug afhænger brugerfamiliens økonomiske forhold af indtjeningen fra både bedriften og fra indkomster fra andre kilder. Der er her en betragtelig variation alt afhængig af brugsstørrelse. De mindre brug er eksempelvis kendetegnet ved at have en undergennemsnitlig indtjening fra jordbruget, idet de ikke er i stand til at udnytte de størrelsesøkonomiske fordele. Det betyder ikke nødvendigvis en lavere forbrugsmulighed fra brugerfamilierne, idet indtjeningen fra jordbruget helt eller delvis kan suppleres med indkomst fra andre kilder. Brugerfamiliens samlede indtjening fordelt på kilder og brugsstørrelse er belyst i tabel 1.14.

Husstandsindkomsten på deltidsbrugene, som omfatter en stigende andel af samtlige jordbrug, har ligget på et forholdsvis stabilt niveau i omegnen af 400 t.kr. i årene 2008 til 2010. I de efterfølgende år er husstandsindkomsten imidlertid øget med omkring 100 t.kr., hvilket er forårsaget af såvel et mindre underskud fra jordbruget som en øget lønindtægt. For hele perioden gælder imidlertid, at

lønindtægten for brugerfamilien i alle årene har udgjort mindst 75 pct. af den samlede indkomst, hvorimod jordbruget, som har været tabsgivende i hele den belyste periode, har udgjort et fradrag i den løbende indkomst på 2 pct. i det bedste år. Heraf følger, at brugerfamiliens indkomst på deltidsbrugene er betinget af anden indtjening. Da indtjeningen fra jordbruget har en begrænset effekt på husstandsindkomsten, vil det omvendt gælde, at deltidsbrugene er rimelig upåvirket af forskydninger i jordbrugets prisrelationer.

På de mellemstore jordbrug, som omfatter en faldende andel af samtlige jordbrug, er den løbende husstandsindkomst i højere grad påvirket af udsving i indkomsten fra landbruget. Det skyldes, at den større arbejdsindsats på de mellemstore brug ikke giver samme mulighed for lønarbejde. Hermed mistes lønindtægternes stabiliserende effekt på husstandsindkomsten. Ved gunstige prisrelationer i jordbruget vil husstandsindkomsten derfor være høj og omvendt.

Tabel 1.14. Brugerfamiliens samlede indkomst, 1.000 kr. pr. bedrift

	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
Alle jordbrug							
Driftsresultat fra jordbrug før brugeraflønning	-280	-236	-100	29	203	324	374
Driftsresultat fra andre erhverv	34	39	30	37	34	42	42
Overskud af brugerbolig ¹	49	63	58	44	45	45	45
Private nettorenteudgifter	33	30	32	29	28	25	25
Lønindtægt	266	290	297	338	321	333	345
Pension, dagpenge og børnetilskud	64	65	68	67	81	85	88
Løbende indkomst i alt	100	190	321	485	656	803	868
Deltidsbrug (under 1 helårsarbejder)							
Driftsresultat fra jordbrug før brugeraflønning	-72	-134	-109	-57	-9	-18	-63
Driftsresultat fra andre erhverv	46	45	31	43	22	25	24
Overskud af brugerbolig ¹	49	60	53	39	39	39	39
Private nettorenteudgifter	23	22	24	22	20	19	19
Lønindtægt	335	361	366	430	399	411	424
Pension, dagpenge og børnetilskud	79	83	86	83	99	103	107
Løbende indkomst i alt	414	392	402	516	530	541	510
Mellemstore brug (1-2 helårsarbejdere)							
Driftsresultat fra jordbrug før brugeraflønning	-100	-148	19	160	351	488	456
Driftsresultat fra andre erhverv	30	30	44	40	50	61	67
Overskud af brugerbolig ¹	46	58	62	48	50	51	52
Private nettorenteudgifter	32	31	31	30	38	29	29
Lønindtægt	171	199	201	210	223	237	252
Pension, dagpenge og børnetilskud	44	37	42	46	58	60	62
Løbende indkomst i alt	159	145	338	473	695	868	859
Store brug (mindst 2 helårsarbejdere)							
Driftsresultat fra jordbrug før brugeraflønning	-1.013	-603	-169	184	724	1.240	1.644
Driftsresultat fra andre erhverv	6	31	14	17	58	78	82
Overskud af brugerbolig ¹	51	74	71	54	58	58	59
Private nettorenteudgifter	63	51	54	49	46	40	41
Lønindtægt	153	163	172	165	162	165	168
Pension, dagpenge og børnetilskud	39	37	39	34	45	47	48
Løbende indkomst i alt	-828	-350	74	404	1.000	1.548	1.960

Anm. Opgørelsen omfatter kun enkeltmandsejede jordbrug med oplyst privatøkonomi.

1. Overskud af brugerbolig er opgjort som huslejeværdi fratrasket vedligeholdelse, forsikringer mv. De tilhørende renteudgifter er indeholdt under Private nettorenteudgifter.

Kilde: Egne beregninger baseret på Danmarks Statistik (a, b og c).

De mellemstore brug adskiller sig fra deltidsbrugene ved, at de i større grad kan udnytte stordriftsfordelene og dermed kan producere med lavere enhedsomkostninger. Af samme grund er driftsre-

sultatet fra jordbruget før aflønning af brugerfamilien ej heller negativt i alle årene på de mellemstore brug. I de senere år med gunstigt sektorbytteforhold er det endog lykkedes at opnå en højere husstandsindkomst end deltidsbrugene. De størrelsesøkonomiske aspekter vil dog på den lange bane give anledning til en lønningsevne, som ligger under gennemsnittet. Den ugunstige situation gør, at det især er de mellemstore brug, som ophører i den løbende strukturudvikling. Enten ved udsætning af husdyr, bortforpagtning af jord og/eller frasalg af jord med henblik på at blive deltidsbrug eller ved at ekspandere med henblik på at udnytte de størrelsesøkonomiske fordele.

På de store brug, som omfatter godt en femtedel af samtlige jordbrug, slår svingninger i indtjeningen fra jordbruget kraftigt igennem på den løbende husstandsindkomst. Det lave/negative driftsresultat for jordbruget i årene 2008-10 afspejles således i en lav/negativ husstandsindkomst. Og omvendt ved en stigende indtjening fra jordbruget; jordbrugets andel af den løbende indkomst forventes således at vokse fra 45 pct. i 2011 til 82 pct. i 2014 for de store brug. Det er her væsentligt at understrege, at den markante stigning i indtjeningen for de store brug i forhold til deltidsbrugene og de mellemstore brug ikke alene skyldes produktionsvolumen, men er også et resultat af de lavere enhedsomkostninger i kraft af de størrelsesøkonomiske fordele.

1.6. Perspektiver – på kort sigt

Jordbrugets kreditværdighed er blevet reduceret i de senere år, idet finansieringsinstitutterne frygter manglende sikkerhed for udlånet. Det skyldes, at gældsprocenten er steget gennemsnitligt fra 54 pct. i 2008 til 64 pct. i 2012²⁰. Det er en følge af, at gælden er steget år for år samtidig med at prisen på jordbrugsejendomme er faldet. Fremadrettet forventes priserne på jordbrugsejendomme også at blive presset i takt med normaliseringen af renteniveauet og sænkningen af støtteniveau i kraft af EU-reformen. Kreditgivningen er derfor behæftet med restriktioner på mange brug, da finansieringsinstitutterne har et stærkt ønske om at få nedbragt gælden på de mest forgældede brug med henblik på at frigøre hensættelser til tab. På tilsvarende vis er det en nødvendigt for de mest forgældede af jordbrugerne at nedbringe gælden mhp. at genopbygge robustheden til at modstå den næstkommende lavkonjunktur.

Jordbrugernes gæld opgjort til kontantværdi udgjorde godt 350 mia. kr. ultimo 2012²¹. Anslås det, at gældsprocenten gennemsnitligt skal nedbringes 10 pct. point for at genskabe jordbrugernes kreditværdighed, skal gælden – alt andet lige – reduceres med omkring 55 mia. kr. For at indikere proportionerne skal det nævnes, at restbeløbet til forrentningen af jordbrugets egenkapital er anslået til

---

²⁰ Det gælder for en gennemsnitlig jordbruger, og der er i udtrykket ikke taget hensyn til hensatte forpligtigelser. Gældsprocenten er væsentligt højere for gruppen af store brug og i særdeleshed for de unge jordbrugere.

²¹ Det skal understreges, at den opgjorte gæld er brugerfamiliens gæld. Dvs. at gælden foruden jordbrugets gæld også omfatter den resterende gæld i stuehus, sommerhus, bil mv.

5,4 mia. kr. for 2013. Proportionerne, som alene har til formål at anskueliggøre problemstillingen, viser, at det har lange udsigter før finansieringssituationen normaliseres.

Herved stækkes den fortsatte udvikling af indtjeningsevnen for en længere periode. Jordbrugets nuværende gunstige situation er således især foranlediget af et stigende sektorbytteforhold (og et rekordlavt renteniveau). Denne situation er af forbigående karakter. På den lange bane er sektorbytteforholdet således faldende. I dette århundrede er sektorbytteforholdet gennemsnitligt reduceret med 1,6 pct. om året, og denne reduktion er præget af de høje afsætningspriser i de senere år. Betragtes alene udviklingen frem til krisen, faldt sektorbytteforholdet gennemsnitligt med 2,8 pct. om året. Dette niveau formodes dog omvendt også at ligge i den høje ende²².

I det lys har væksten i totalfaktorproduktiviteten været for lille, idet det faldende sektorbytteforhold alene kan neutraliseres ved en modsvarende vækst i totalfaktorproduktiviteten. I dette århundrede er totalfaktorproduktiviteten gennemsnitligt steget med 1,9 pct. om året, hvilket har været tilstrækkeligt til at opveje det faldende sektorbytteforhold, men det er alene i kraft af de gunstige prisrelationer i de senere år. Der er derfor behov for en større stigning i totalfaktorproduktiviteten, således at jordbrugene får den fornødne indtjeningsmæssige pondus til at modstå et højere renteniveau og ugunstige prisrelationer.

Potentialet for en højere totalfaktorproduktivitet – og dermed en større indtjening – er overordentlig stort, hvilket er anskueliggjort ved den store spredning, der er på indtjeningen inden for de respektive specialiserede grupper, jf. bilagstabellerne. Da grupperne er rimeligt homogene, er forskellene i indtjeningen hovedsagelig knyttet til divergerende økonomisk produktivitet. Og da prisrelationerne må forventes at være nogenlunde ens inden for de respektive grupper, kan forskellene i den økonomiske produktivitet i noget omfang tolkes som forskelle i totalfaktorproduktivitet. Sammenholdes de økonomiske produktiviteter for hhv. den bedste og dårligste tredjedel af brugene inden for hhv. de store planteavlbrug, malkekvægbrug, svinebrug, minkfarme og potteplantegartnerier, er den økonomiske produktivitet 19-42 pct. højere på den bedste tredjedel af brugene i forhold til den dårligste tredjedel. Det indikerer, at der er et betydeligt produktivitetspotentiale med den eksisterende viden ved at hæve niveauet for den dårligste tredjedel af brugene.

Sammenligninger mellem den bedste og dårligste tredjedel af brugene viser også, at brugene i den øvre tertiel har et større jordtilliggende og/eller en større besætning, hvorigennem det er muligt at nedbringe enhedsomkostningerne. Udnyttelsen af disse stordriftsfordele fordrer imidlertid investeringer i bl.a. bygninger, maskiner og inventar, som sædvanligvis også indeholder et element af

---

²² Der foreligger ingen lange tidsserier for udviklingen i sektorbytteforholdet i dansk jordbrug, hvor der tages hensyn til prisudviklingen i det samlede input. USDA estimerer derimod løbende totalfaktorproduktiviteten i det amerikanske jordbrug via implicite mængdeindeks. Via det bagvedliggende datasæt (USDA, 2013) kan det estimeres, at sektorbytteforholdet i amerikansk jordbrug er faldet gennemsnitligt med 1,7 pct. om året i perioden 1948-2011. I dette estimat indgår jord imidlertid også som input, og da arealet i perioden er reduceret med 0,5 pct. om året, er den reelle reduktion i sektorbytteforholdet større.

fremmedfinansiering. Da en væsentlig del af den nuværende gunstige indtjening primært skal anvendes til at nedbringe gælden, må det derfor forventes, at væksten i totalfaktorproduktiviteten bliver moderat i en længere årrække. Konsekvenserne er en mangelfuld udvikling af indtjeningsevnen, som vil bidrage til at svække konkurrenceevnen.

Bilagstabeller

I de nedenstående bilagstabeller er bedriftstyperne inddelt efter hhv. den bedste og dårligste tredjedel (øvre og nedre tertil) baseret på forrentningen af jordbrugskapitalen i selveje.

Tabel B1.1. Hovedtal for planteavlsbrug med 2 helårsarbejdere og derover for 2012, 1.000 kr. pr. bedrift

	Alle	Øvre tertil	Nedre tertil
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	6.361	7.953	4.975
Produktionsafhængige driftstilskud	24	30	23
Driftsomkostninger ²	4.785	5.137	4.516
Resultat af primær drift	1.600	2.847	483
Generelle driftstilskud	955	1.104	833
Forpagtningsafgift	837	1.105	773
Ordinære renteudgifter, netto	759	842	618
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	102	152	25
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	858	1.850	-101
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	397	398	384
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	460	1.452	-485
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	2,6	5,1	0,3
Antal bedrifter	984	328	328
Jordbrugsareal, ultimo, ha	391	431	357
Heraf i selveje, ha	226	213	209
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,57	3,89	3,38

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

Tabel B1.2. Hovedtal for konventionelle malkekvægsbedrifter med 2 helårsarbejdere og derover for 2012, 1.000 kr. pr. bedrift

	Alle	Øvre tertil	Nedre tertil
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	6.885	9.156	5.120
Produktionsafhængige driftstilskud	10	16	7
Driftsomkostninger ²	6.263	7.790	5.105
Resultat af primær drift	632	1.381	22
Generelle driftstilskud	586	690	490
Forpagtningsafgift	253	333	225
Ordinære renteudgifter, netto	874	968	758
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	105	153	76
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	-13	617	-547
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	525	502	545
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-538	115	-1.092
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	1,3	3,1	-1,0
Antal bedrifter	2.329	776	776
Jordbrugsareal, ultimo, ha	169	202	142
Heraf i selveje, ha	120	142	95
Antal malkekøer, ultimo	203	260	160
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,73	4,42	3,29

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

Tabel B1.3. Hovedtal for økologiske malkekvægsbedrifter med 2 helårsarbejdere og derover for 2012, 1.000 kr. pr. bedrift

	Alle	Øvre tertil	Nedre tertil
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	6.774	7.788	6.183
Produktionsafhængige driftstilskud	217	270	195
Driftsomkostninger ²	6.222	6.532	6.241
Resultat af primær drift	769	1.525	136
Generelle driftstilskud	650	735	575
Forpagtningsafgift	394	466	377
Ordinære renteudgifter, netto	784	900	697
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	81	107	73
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	160	787	-437
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	509	498	524
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-349	289	-961
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	1,6	3,6	-0,7
Antal bedrifter	321	107	107
Jordbrugsareal, ultimo, ha	225	257	203
Heraf i selveje, ha	135	150	115
Antal malkekøer, ultimo	180	197	168
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,88	3,99	3,87

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

Tabel B1.4. Hovedtal for svinebedrifter med 2 helårsarbejdere og derover for 2012, 1.000 kr. pr. bedrift

	Alle	Øvre tertil	Nedre tertil
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	11.935	14.920	8.886
Produktionsafhængige driftstilskud	6	7	8
Driftsomkostninger ²	10.180	11.963	8.319
Resultat af primær drift	1.761	2.964	574
Generelle driftstilskud	429	410	365
Forpagtningsafgift	407	532	328
Ordinære renteudgifter, netto	943	983	773
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	82	113	43
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	758	1.746	-206
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	440	416	447
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	318	1.331	-653
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	3,3	6,0	0,5
Antal bedrifter	2.113	704	704
Jordbrugsareal, ultimo, ha	197	188	172
Heraf i selveje, ha	140	125	124
Antal svin, ultimo	5.370	6.821	4.142
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	4,80	5,92	3,92

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

Tabel B1.5. Hovedtal for minkfarme med 2 helårsarbejdere og derover for 2012, 1.000 kr. pr. farm

	Alle	Øvre tertil	Nedre tertil
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	8.534	10.964	7.124
Produktionsafhængige driftstilskud	5	4	10
Driftsomkostninger ²	4.752	5.567	4.756
Resultat af primær drift	3.788	5.401	2.378
Generelle driftstilskud	189	138	237
Forpagtningsafgift	109	80	106
Ordinære renteudgifter, netto	267	181	378
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	23	20	35
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	3.578	5.258	2.096
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	456	441	466
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	3.122	4.817	1.630
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	18,0	28,9	9,2
Antal bedrifter	655	218	218
Jordbrugsareal, ultimo, ha	79	57	98
Heraf i selveje, ha	57	39	76
Antal avlstæver, ultimo	4.067	5.934	3.189
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	3,82	4,50	3,66

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

Tabel B1.6. Hovedtal for potteplantegartnerier med 2 helårsarbejdere og derover for 2012, 1.000 kr. pr. gartneri

	Alle	Øvre tertil	Nedre tertil
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	12.793	23.905	4.422
Produktionsafhængige driftstilskud	0	0	0
Driftsomkostninger ²	11.699	21.209	4.550
Resultat af primær drift	1.094	2.696	-128
Generelle driftstilskud	112	219	45
Forpagtningsafgift	282	666	94
Ordinære renteudgifter, netto	329	593	150
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	-13	16	3
Driftsresultat før aflønning af brugerfamilien	608	1.640	-331
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	509	493	473
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	99	1.147	-804
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	3,9	10,5	-12,1
Antal bedrifter	189	63	63
Væksthusareal, ultimo, m ²	15.288	24.395	7.634
Heraf i selveje, m ²	10.546	14.559	5.736
Antal helårsarbejdere pr. bedrift	13,16	22,81	6,11

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

Tabel B1.7. Hovedtal for jordbrug fordelt på størrelsesgrupper for 2012, 1.000 kr. pr. bedrift

	Alle	Øvre tertil	Nedre tertil
Alle brug			
Antal bedrifter	32.510	10.837	10.837
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	2.576	5.629	594
Produktionsafhængige driftstilskud	13	17	8
Driftsomkostninger ²	2.198	4.422	717
Generelle driftstilskud	208	364	78
Forpagtningsafgift	111	225	35
Ordinære renteudgifter, netto	256	488	76
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	24	49	5
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	250	344	180
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-41	483	-333
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	1,7	4,1	-5,3
Deltidsbrug (under 1 helårsarbejder)			
Antal bedrifter	20.075	6.692	6.692
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	408	638	260
Produktionsafhængige driftstilskud	8	10	5
Driftsomkostninger ²	420	483	394
Generelle driftstilskud	85	117	53
Forpagtningsafgift	19	31	10
Ordinære renteudgifter, netto	71	102	43
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	2	2	5
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	138	148	141
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-150	0	-275
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	-1,3	1,3	-6,6
Mellemstore brug (1-2 helårsarbejder)			
Antal bedrifter	5.060	1.687	1.687
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	2.369	3.393	1.342
Produktionsafhængige driftstilskud	14	8	19
Driftsomkostninger ²	1.887	2.177	1.412
Generelle driftstilskud	239	260	182
Forpagtningsafgift	102	119	72
Ordinære renteudgifter, netto	251	290	169
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	29	18	12
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	378	388	374
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	-26	669	-495
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	1,7	5,5	-3,2
Store brug (mindst 2 helårsarbejdere)			
Antal bedrifter	7.375	2.458	2.458
Produktionsværdi mv. ^{1,2}	8.621	11.355	5.776
Produktionsafhængige driftstilskud	24	23	25
Driftsomkostninger ²	7.250	8.513	5.643
Generelle driftstilskud	524	495	454
Forpagtningsafgift	366	465	289
Ordinære renteudgifter, netto	764	712	670
Realiseret nettotab fra finansielle instrumenter	80	87	47
Arbejdsvederlag til brugerfamilien ³	467	436	498
Driftsresultat efter aflønning af brugerfamilien	242	1.661	-892
Forrentning af jordbrugskapital i selveje, pct.	3,1	7,3	-0,7

Anm. Noter og kilde, se tabel 1.6.

Referencer

- Brancheudvalget for Frø (2013): Beretning 2012 (http://www.seedcouncil.dk/Brancheudvalget_for_Froe/Aarsberetning.aspx).
- Clausen, Jesper (2013): Avlsdyrtælling 2013, Tidsskrift for Dansk Pelsdyravl nr. 5, 2013.
- Danmarks Statistik (a): Regnskabsstatistik for landbrug for årene 2008 og 2009 samt de bagvedliggende landbrugsregnskaber.
- Danmarks Statistik (b): Regnskabsstatistik for gartneri for årene 2008 og 2009 samt de bagvedliggende gartneriregnskaber.
- Danmarks Statistik (c): Regnskabsstatistik for jordbrug 2010, 2011 og 2012 samt de bagvedliggende jordbrugsregnskaber.
- Danmarks Statistik (d): Statistikbanken.
- Danmarks Statistik (2013a): Afgrøder i dansk landbrug 2013, Erhvervslivets sektorer, Nyt fra Danmarks Statistik, Nr. 397 (<http://www.dst.dk/pukora/epub/Nyt/2013/NR397.pdf>).
- Danmarks Statistik (2013b): Jordbrugets prisforhold 2012 (<http://www.dst.dk/da/Statistik/Publikationer/VisPub.aspx?cid=16714>).
- Danmarks Statistik (2013c): Jordbrugets investeringer 2012, Erhvervslivets sektorer, Nyt fra Danmarks Statistik nr. 559 (<http://www.dst.dk/da/Statistik/Publikationer/VisPub.aspx?cid=16714>).
- Danmarks Statistik (2013d): Jordbrugets renter og gæld 2012, Erhvervslivets sektorer, Nyt fra Danmarks Statistik nr. 560 (<http://www.dst.dk/pukora/epub/Nyt/2013/NR560.pdf>).
- Danmarks Statistik (2013e): Høsten af korn, raps og bælgssæd 2013, Erhvervslivets sektorer, Nyt fra Danmarks Statistik, Nr. 635 (<http://www.dst.dk/pukora/epub/Nyt/2013/NR635.pdf>).
- De Økonomiske Råd (2013): Dansk Økonomi, Efterår 2013 (http://www.dors.dk/graphics/Synkron-Library/Publikationer/Rapporter/Efteraar_2013/Trykt_rapport/Hele%20pub.pdf).
- European Commission (2013): Short Term Outlook for arable crop, meat and dairy markets, September 2013 (http://ec.europa.eu/agriculture/markets-and-prices/short-term-outlook/pdf/2013-09_en.pdf).
- Eurostat (2013): Real GDP growth rate (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00115>), opdat. 16. nov. 2013.

- FAO (2013): Food Outlook, Global Market Analysis, November 2013 (<http://www.fao.org/docrep/019/i3473e/i3473e.pdf>).
- FAO (2013a): FAO Food Price Index (<http://www.fao.org/worldfoodsituation/FoodPrices/Index/en/>).
- Hansen, Jens (2001): Overskuds- og indkomstbegreber i regnskabsstatistikken for landbrug. Working Paper no. 9/2001, SJFI.
- Hansen, Jens (2012): Landbrugets gæld, FOI Udredning nr. 2012/3 (http://curis.ku.dk/ws/files/40740785/FOI_udredning_2012_3.pdf).
- Kopenhagen Fur (2013a): Auktionsrapporter (<http://www.kopenhagenfur.com/da/auktioner/auktionsrapporter>).
- Kopenhagen Fur (2013b): Årsberetning 2011/12 (<http://www.kopenhagenfur.com/da/om-os/publikationer>).
- Landbrug & Fødevarer (2013a): Markedsvurdering for landbrugsproduktion (https://www.landbrugsinfo.dk/Oekonomi/Oekonomiske-analyser/Driftsresultater-priser-prognoser/Sider/Markedsvurdering_landbrugsprod_oktober2013.pdf?download=true) samt bagvedliggende data.
- Landbrug & Fødevarer (2013b): Eksporten af levende svin (http://www.lf.dk/Tal_og_Analyser/Aktuelle_statistikker/Svin/Eksport_af_levende_svin.aspx).
- Landbrug & Fødevarer (2013c): Kvartalsstatistik oksekød (http://www.lf.dk/Tal_og_Analyser/Aktuelle_statistikker/Oksekoed/Kvartalsstatistik_oksekoed.aspx).
- Landbrug & Fødevarer (2013d): Eksport af kvæg (http://www.lf.dk/Tal_og_Analyser/Aktuelle_statistikker/Oksekoed.aspx).
- OECD-FAO (2013): Agricultural Outlook 2013-2022 (<http://www.oecd.org/site/oecd-faoagriculturaloutlook/highlights-2013-EN.pdf>).
- UN (2013): World Economic Situation and Prospects 2013, Update as of mid-2013 (<http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp2013/wesp13update.pdf>).
- USDA (2013): World Agricultural Supply and Demand Estimates, WASDE – 523, 8. November 2013 (<http://www.usda.gov/oce/commodity/wasde/latest.pdf>).
- USDA (2013a): Livestock and Poultry: World Markets and Trade, November 2013 (http://www.fas.usda.gov/psdonline/circulars/livestock_poultry.pdf).

- USDA (2013c): Oilseeds: World Markets and Trade, FOP 11-13, November 2013 (<http://usda01.library.cornell.edu/usda/fas/oilseed-trade//2010s/2013/oilseed-trade-11-08-2013.pdf>).
- USDA (2013d): Agricultural productivity in the U.S. (<http://www.ers.usda.gov/data-products/agricultural-productivity-in-the-us.aspx#28247>)
- Videncentret for Landbrug (2012): Priser på grovfoder for 2012 og 2013 – Revideret 6. december 2012 (https://www.landbrugsinfo.dk/Oekonomi/Budgetkalkuler/Sider/vejledende-grovfoderpriser-2012-2013-revideret-pl_12_1094_b1REV.pdf?download=true).
- Videncentret for Landbrug (2013a): Farmtal Online (<http://www.farmtalonline.dk/Navigation/navigationtree.aspx?bb=farmtalonline>).
- Videncentret for Landbrug (2013b): Vejledende grovfoderpriser for 2013, 2014 og 2015 (https://www.landbrugsinfo.dk/Oekonomi/Budgetkalkuler/Sider/vejledende-grovfoder-priser-2012-2013-revideret-pl_12_1094_b1REV.pdf?download=true).
- Østergaard, Jørgen (2013): Avlsresultat 2013, Tidsskrift for Dansk Pelsdyravl nr. 6, 2013.

2. Agro- og fødevareindustriens konjunkturer

Konjunkturerne og indtjeningen i den danske agro- og fødevareindustri er afhængig af en række faktorer i et komplekst samspil. Som eksempel indebar fødevarekrisen i 2007-08 og den mindre efterfølgende fødevarekrise i 2010-11 betydelige prisstigninger og –fald. Fødevarekriserne medførte således en udbredt usikkerhed i agro- og fødevareindustrien. Også landbrugsproduktionens størrelse og de internationale konjunkturer spiller i større eller mindre omfang en rolle.

Trods disse ydre påvirkninger har indtjeningen og produktionen i den danske agro- og fødevareindustri været relativt stabil gennem de senere år trods fødevarekriser og finanskriser.

Det skyldes for det **første**, at en stor del af industrien er andelsejet, og her vil en stor del af markedsusikkerheden og udsvingene i indtjeningen blive ført videre til andelshaverne, dvs. landmændene. På den måde bliver andelsselskabernes indtjening relativt konstant fra år til år. I sektorer, hvor andelsejet dominerer, vil man derfor forvente en relativt stabil udvikling i indtjeningen – alt andet lige.

For det **andet** er efterspørgslen efter fødevarer relativt konstant og indkomstuafhængigt. Fødevarer under ét er i vid udstrækning nødvendighedsvarer, som efterspørges næsten uafhængig af indkomster og priser. Konjunkturudviklingen spiller derfor en forholdsvis lille rolle.

For det **tredje** har agro- og fødevarevirksomhederne i vid udstrækning gennemført besparelser og rationaliseringer, og investeringer er blevet udskudt. Dette har begrænset nedgangen i indtjeningen flere steder.

For det **fjerde** har sektoren øget egenkapitalen og soliditetsgraderne gennem de seneste år. Dermed er den økonomiske og finansielle robusthed styrket.

For det **femte** har der også været en betydelig både national og international konsolidering i sektoren efter finanskrisens start. Den usikre økonomiske situation har medført, at adskillige virksomheder har været nødsaget til at lade sig opkøbe af - eller fusionere med - andre virksomheder. Dermed er der skabt grundlag for en yderligere strukturudvikling, udnyttelse af stordriftsfordele og effektivisering i branchen

Da en stadig stigende andel af agro- og fødevareindustriens aktiviteter, omsætning og indtjening foregår uden for landets grænser, vil resultaterne fra aktiviteter på dansk grund udvikle sig mere moderat, end hvad agro- og fødevareindustriens regnskabsresultater viser.

2.1 Udviklingen i de enkelte sektorer

Dette afsnit indeholder nærmere analyser af de enkelte sektors økonomiske udvikling, konjunkturer og konkurrenceevne. Analyserne tager primært udgangspunkt i regnskabstal for udvalgte væsentlige virksomheder i sektorerne. Regnskabstallene omfatter virksomheder med betydelige aktiviteter, datterselskaber m.m. i udlandet, hvorfor en væsentlig del af omsætningen og indtjeningen ikke direkte er koblet til de danske forhold.

Mejeriindustrien

Udviklingen i omsætning og resultat for udvalgte mejerier fremgår af tabel 2.1.

Som det ses af tabellen, er Arla Foods langt det største mejeri, og målt i både omsætning og resultat er Arla Foods ca. 100 gange større end det næststørste mejeri. Arla Foods står for ca. 90 pct. af mælkeindvejen i Danmark

Tabel 2.1. Omsætning og resultat for udvalgte danske mejerier (mio. kr.)

	02/03	03/04	04/05	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Omsætning										
Arla Foods	40.647	47.608	46.351	45.491	47.742	49.469	46.230	49.030	54.893	63.114
Thise Mejeri	120	149	183	272	359	504	496	500	541	580
Nørager Mejeri A/S	203	212	196	203	242	257	204	213	243	230
Årets resultat efter skat										
Arla	1.094	1.019	801	937	939	555	971	1.268	1.399	1.895
Thise Mejeri	2	4	6	9	10	16	8	13	6	16
Nørager Mejeri A/S	7	7	6	3	2	5	1	-7	2	3

Kilde: Årsregnskaber fra selskabene

Tabellen viser, at Arlas omsætning og indtjening voksede betydeligt i 2012. Årets omsætning blev 63 mia. kr. sammenlignet med 55 mia. kr. i 2011, svarende til omsætningsvækst på ca. 15 pct. mod 12 pct. i 2011. Omsætningsvæksten i de senere år er i høj grad drevet af fusioner og opkøb. Den organiske vækst udgjorde 2,1 pct., primært drevet af vækstmarkederne Rusland (+28 pct.), Mellemøsten og Afrika (+22 pct.) og valleforretningen Arla Foods Ingredients (AFI) (+24 pct.).

Årets resultat blev på 1,9 mia. kr., hvilket var en stigning på 35 pct. i forhold til året før.

Omsætningsvæksten fortsatte ind i 2013, idet der i 1. halvår af 2013 var en omsætningsstigning på 19 pct. i forhold til samme periode i 2012, jf. tabel 2.2.

Omsætningsstigningen skyldes for det første de gennemførte fusioner i 2012. For det andet har der også været en organisk vækst på omkring 3 procent (primært på markeder uden for Europa og i Arla Foods Ingredients), og for det tredje har de stigende markedspriser også øget den samlede omsætning.

Tabel 2.2. Nøgletal for Arla Foods' seneste udvikling

	1. halvår 2008	1. halvår 2009	1. halvår 2010	1. halvår 2011	1. halvår 2012	1. halvår 2013
Omsætning, mio. kr.	24.988	22.324	23.754	26.663	29.911	35.721
Resultat, mio. kr.	481	263	697	612	513	1.048
Balance, mio. kr.	31.569	30.193	30.603	32.569	38.319	44.678
Soliditet (%)	27	28	29	29	24	25
Arla-indtjening pr. kg. andelshavermælk	2,90	2,03	2,37	2,71	2,64	2,87

Kilde: Arla Foods (2013)

Arla Foods optog i 2013 den britiske leverandørgruppe Arla Foods Milk Partnership (AFMP) som andelshavere og dermed fuldgældige ejere i Arla Foods fra 1. januar 2014. AFMP, som bestod af 1.250 mælkeproducenter med en samlet årlig leverance på 1,6 mia. kg mælk, havde gennem 5-6 år ønsket et medejerskab på niveau med andelshaverne i de øvrige lande. Prisen for AFMP-landmændene var 7,5 pence (ca. 67 øre) per liter leveret mælk over de kommende to år for medejerskab. For Arla medførte optagelsen en mere stabil råvareforsyning og dermed bedre muligheder for at skabe vækst.

Fusionerne og udvidelserne i 2012 og 2013 har således ændret fundamentalt på størrelsen og strukturen i Arla. Arla ejes nu af 13.500 europæiske andelshavere i 6 lande. Arla er nu verdens 6. største mejeri, nr. 3 i Tyskland, nr. 1 i Storbritannien, og nu med et væsentligt brohoved ind i Kina.

For at skabe en bredere finansieringsplatform udstedte Arla i maj 2013 virksomhedsobligationer for 1,5 mia. skr. med en løbetid på fem år målrettet professionelle investorer. Obligationerne blev udsolgt på få timer. Udstedelsen var en refinansiering af dele af Arlas eksisterende bankgæld.

Udstedelsen af obligationer kan også ses på baggrund af, at Arla i 2010 - efter et grundigt analysearbejde - besluttede at fastholde andelsejerskabsmodellen og dermed ikke på kort sigt ændre ejerform med henblik på at tiltrække nye eksterne investorer og aktionærer,

I 2013 lancerede Arla Strategi 2017. Et af udgangspunkterne heri er, at EU's mælkekvotesystem vil forsvinde i 2015, og Arla forventer, at deres andelshavere vil producere mindst en ekstra milliard liter mælk årligt. Arla forventer ikke at kunne afsætte denne ekstra mælk i EU, men omvendt forventes der en stigende efterspørgsel fra de voksende middelklasser på en række vækstmarkeder. Strategiens sigte er at om dirigere en del af mejerieksperten fra Europa til vækstmarkeder i Rusland, Kina, Mellemøsten og Afrika, hvor Arla vil investere i salg og marketing, lokale partnerskaber og produktionsfaciliteter.

Et andet væsentligt element i Strategi 2017 er at have fokus på omkostninger og på effektivitet. Det indebærer bl.a. kapacitetsoptimering, produktionsstyring, reduktion i forbrug af energi og vand m.m.

Alt i alt er det Arlas mål om at spare 2,5 mia. kroner inden udgangen af 2015.

Som konkrete eksempler på tiltag i sammenhæng med Strategi 2017 købte Arla i 2013 de sidste 25 procent af det joint-venture, Arla Foods Artis, hvorfra den russiske forretning styres. Med købet bliver det russiske selskab et 100 procent Arla-ejet datterselskab. Rusland er et af Arlas tre strategiske vækstmarkeder og skal levere en væsentlig del af væksten frem mod 2017. Målet lyder på en tredobling af omsætningen, der i dag på ca. 600 millioner kr.

Et andet konkret tiltag var indgåelse af det første egentlige partnerskab i Afrika. Den nye partner er etableret i Elfenbenskysten, og denne betegnes som den første i rækken af flere, som er på vej i Afrika.

Arla forventer at nå en omsætning på 72 mia. kr. i 2013, svarende til en omsætningsstigning på 16 pct. Resultatet forventes at stige med til 2,2 mia. kr., således at resultatet også i 2013 kommer til at udgøre ca. 3 pct. af omsætningen.

Danmarks næststørste mejeri, Thise Mejeri, havde en stigende omsætning i 2012. Omsætningen steg således fra 541 mio. kr. i 2011 til 580 mio. kr. i 2012, svarende til godt 7 pct. Modsat året før voksede også indtjeningen i 2012, idet resultatet endte på 16 mio. kr. mod 5,5 mio. kr. året før. Resultatet blev endog bedre end budgettet på 13,5 mio. kr.

Thise Mejeris indtjening pr. kg. mælk faldt imidlertid fra 3,11 kr. til 3,06 kr. på grund af faldende verdensmarkedspriser og svære markedsforhold. Den gennemsnitlige indtjening på den samlede danske mælkeproduktion faldt imidlertid endnu mere, og på den måde blev det negative indtjeningsspænd over for f.eks. Arla reduceret i 2012.

Thise Mejeri har positive forventninger til den nære fremtid baseret på stigende salg og aktivitet på hjemmemarkedet og forventninger om stigende salg til nære og nuværende europæiske eksportmarkeder.

Nørager Mejeri, som er ejet af Nordex Food, kunne i 2011/12 notere en nedgang i omsætningen på 13 mio. kr. til 230 mio. kr. og et resultat på 2,8 mio. kr. Året før viste bundlinjen +1,8, mens det i 2009/10 viste et minus på 7 mio. kr. Ledelsen karakteriserer årets resultat som tilfredsstillende, og der forventes et positivt resultat i det kommende år.

Kødindustrien

Danish Crown er langt den største aktør i denne sektor, idet virksomheden står for ca. 90 pct. af de danske svineslagtninger og 60 pct. af de danske kreaturslagtninger. Danish Crowns resultat har gennem en årrække været meget stabilt set i forhold til de udsving, deres ejere, svineproducenterne, har været udsat for, jf. tabel 2.3.

Tabel 2.3. Omsætning og resultat for virksomheder inden for den danske kødindustri (mio. kr.)

Omsætning	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Svineslagterier											
Danish Crown*	40.368	44.370	48.598	48.534	44.346	46.972	44.757	45.211	51.754	56.462	58.164
TiCan*	2.102	2.603	2.581	3.036	3.706	4.241	3.705	4.001	4.376	4.687	5.051
Slagteriet Brørup A/S		205	337	329	390	764	891	1.087	1.311	1.550	
Fjerkræslagterier											
Rose Poultry A/S**	1.358	1.418	1.413	1.364	1.514	1.708	1.579	1.625	1.637	1.509	
Lantmännen Danpo A/S	1.112	1.031	1.208	1.031	1.112	1.255	1.279	1.472	1.583	1.771	
Øvrig kødindustri											
Skare Meat Packers*	643	674	703	850	856	971	973	1.076	1.037	1.078	
Sthryn's 3-stjernet	238	220	238	252	260	280		625	612	574	312
Årets resultat											
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Svineslagterier											
Danish Crown	1.214	1.261	1.228	1.232	1.230	997	1.164	1.648	1.762	1.732	1.583
Tican	81	133	126	142	88	75	89	157	238	143	119
Slagteriet Brørup A/S		-10	1	7	-17	0	0	-38	-77	-30	
Fjerkræslagterier											
Rose Poultry A/S**	-29	23	17	-47	17	23	-16	13	-65	21	
Lantmännen Danpo A/S	-21	-83	-6	-258	-41	29	-35	55	63	52	
Øvrig kødindustri											
Skare Meat Packers*	11	11	9	11	8	14	17	4	-18	-16	
Sthryn's	21	16	31	34	28	19	23	22	5	5	
3-stjernet	29	21	19	23	34	25	26	28	22	18	

Kilde: Årsregnskaber fra selskaberne

Tabel 2.4 viser udviklingen i centrale økonomiske nøgletal for Danish Crown-koncernen i perioden 2005/06-2012/13.

Tabel 2.4. Centrale nøgletal for Danish Crown koncernen

	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13
Nettoomsætning, mio. kr.	48.534	44.346	46.972	44.757	45.211	51.754	56.462	58.164
Resultat af primær drift, mio. kr.	1.860	1.872	1.816	1.730	1.857	2.029	2.005	2.018
Årets resultat, mio. kr.	1.232	1.230	997	1.164	1.648	1.762	1.732	1.583
Balance, mio. kr.	21.706	21.279	23.336	21.306	22.615	23.953	25.522	24.725
Ansvarligt lån, mio. kr.	1.000	1.000	993	995	997	1.053	506	506
Egenkapital, mio. kr.	3.844	4.132	4.091	3.940	5.101	5.391	5.797	5.962
Soliditetsgrad, pct. *	22,3	24,1	21,8	23,2	27,0	26,9	24,7	26,2
Andelshaverleverancer, mio. kg.	1.645	1.606	1.559	1.402	1.377	1.450	1.373	1.324
Samlet restbetaling, mio. kr.	1.086	1.198	945	981	1.316	1.394	1.274	1.229
Antal andelshavere	15.044	13.465	12.152	10.685	9.847	9.577	9.031	8.552
Ansatte medarbejdere, ultimo	26.938	24.334	26.652	24.274	23.305	23.557	23.582	22.676

I regnskabsåret 2012/13 havde Danish Crown en omsætning på 56,5 mia. kr., hvilket var en stigning på godt 3 pct. i forhold til året før. Stigende kødpriser angives som den væsentligste årsag til den

stigende omsætning. Årets resultat blev knap 1,6 mia. kr., hvilket var en tilbagegang på godt 9 pct. i forhold til året før. Heraf blev godt 1,3 mia. kr. udbetalt som restbetaling til andelshaverne, mens de sidste knap 0,3 mia. kr. blev konsolideret og dermed tillagt selskabets egenkapital.

Danish Crowns egenkapital steg til knap 6 mia. kr., og da balancen også blev slanket, steg soliditetsgraden (incl. ansvarlig lån) til 26,2 pct. Hvis det ansvarlige lån ikke medregnes i egenkapitalen, er soliditetsgraden 24,1 pct. Som det ses af tabel 2.5, har der over en længere årrække været en stigende egenkapital og soliditetsgrad, omend soliditetsgraden stadig ligger under gennemsnittet for de væsentligste andelsselskaber i agro- og fødevarerindustrien.

Tillidsmandskollegiet i Danish Crown fremlagde i efteråret 2013 et forslag om at investere op mod 600 mio. kr. af slagterimedarbejdernes løn i produktionen af danske slagtesvin over de næste fire år. Formålet med forslaget var at vende udviklingen i antallet af arbejdspladser på de danske svineslagterier i Danish Crown gennem genetablering af produktionen af slagtesvin hos selskabets andelshavere.

Tillidsmandskollegiet havde taget initiativ til forslaget, som var forhandlet på plads sammen med ledelsen i koncernens svinekødsdivision. Fra Danish Crowns side var der tilsagn om ikke at lukke svineslagterier - under forudsætning af at forslaget virkede efter hensigten, og at det sikrede et antal slagtesvin, der medførte en kapacitetsudnyttelse. Hensigten med forslaget var at øge produktionen med op til tre millioner slagtesvin over de næste fire år. Danish Crown vurderede, at det i givet fald ville betyde, at man ikke kun sikrede danske arbejdspladser, men at der også kunne etableres nye.

Forslaget blev imidlertid forkastet, da 60 pct. af medarbejderne stemte nej til forslaget.

Danish Crown forventer, at omsætningen og resultatet i 2013/14 vil være på et uændret niveau, og at der vil være en forholdsvis stabil udvikling. Selskabet forventer en relativt konstant udvikling i råvarepriserne, hvilket kan lægge et yderligere økonomisk pres på svineproducenterne. Dermed kan selskabets råvaregrundlag blive svækket.

Danish Crown noterer også, at for at bevare arbejdspladser i Danmark, vurderes det at være af afgørende betydning, at rammevilkårene forbedres i det kommende år. På baggrund af udsigterne for de danske konkurrencevilkår forventer selskabet en fortsat forskydning af koncernens aktiviteter mod andre lande.

Tican havde i 2012/13 en omsætning på 5,1 mia. kr., hvilket var en stigning på 8 pct. i forhold til året før. Resultat blev 119 mio. kr. mod 143 mio. kr. året før. Det mindre overskud forklares med den skærpede konkurrence på slagteridrift i Danmark. Dertil kom en negativ påvirkning af resultatet pga. hestekødsskandalen i England, som især ramte Ticans færdigret-virksomhed i England. Den engelske virksomhed havde ikke selv været impliceret i skandalen, men efterspørgslen på virksom-

hedens produkter faldt med op til 40 pct. i januar/februar, da forbrugerne mistede tilliden til hele produktkategorien.

Slagtningerne for hele året gik frem med 6 pct. og lander på knap 1,9 mio. svin.

Tican betegner årets resultat som tilfredsstillende, og det noteres, at udviklingen i anden halvdel af 2012/13 har været god.

Slagteriet Brørup, som er tysk ejet, bliver en stadig vigtigere aktør på det danske marked. Med ca. 1,2 mio. slagtede svin i 2012 var aktiviteten 5 pct. højere end i året før. Omsætningen steg med 15 pct. til i alt 1,6 mia. kr. Selskabet har maksimal kapacitetsudnyttelse. Resultatet blev et underskud på godt 30 mio. kr., hvilket betegnes som utilfredsstillende og under forventningerne. Selskabet noterer sig i den sammenhæng, at adgangen til råvarer og muligheden for at honorere stigende råvarepriser er en vigtig parameter i et marked, hvor konkurrencen igen er steget.

Et af de få privatejede danske slagterier gik konkurs i 2013. Den hollandsk ejede slagterivirksomhed i Struer Jutland Meat måtte således lukke i efteråret 2013.

Jutland Meat blev startet af hollandske Meat Business Europe i 2005, da Danish Crown af konkurrencemyndighederne blev påbudt at sælge slagteriet i Struer fra i forbindelse med Danish Crowns fusion med Steff-Houlberg. Et andet krav fra konkurrencemyndighederne var bl.a., at Danish Crown skulle garantere Jutland Meat en ugentlig tilførsel af 5000 slagtesvin og betale for en række mindre miljøinvesteringer.

I 2010/11 slagtede Jutland Meat 750.000 svin, og selskabet var derfor en ikke ubetydelig aktør på det danske marked.

I de seneste to offentliggjorte årsregnskaber, i 2009/10 og 2010/11, har slagteriet haft underskud. Særligt i 2010/11 blev Jutland Meat sat under pres. Her endte resultatet med et minus på 13 mio. kr.

Selskabet anfører selv en række årsager til de økonomiske problemer og den efterfølgende konkurs: Betydelige lønstigninger, finanskrisen og dermed manglende mulighed for at investere i højere produktivitet og produktudvikling, stram likviditet samt det faldende antal slagtesvin i Danmark. Selskabet forklarede også konkursen med, at konkurrence om de resterende slagtesvin i Danmark var hård, og priserne på slagtesvin blev holdt på et kunstigt højt niveau, hvilket medførte tab. Samtidig pointeres det, at manglende kapacitetsudnyttelse i branchen er ødelæggende for selskabernes konkurrenceevne.

Som det blev vist i tabel 2.3, har svineslagterierne generelt en mere stabil udvikling i omsætning og indtjening end fjerkræslagterierne.

Rose Poultry blev i 2010 solgt til den finske koncern HK Scan. HK Scan er børsnoteret og har finske og svenske landmænd som hovedaktionærer. HK Scan er blandt Europas ti største kødselskaber. Rose Poultry fik i 2012 vendt et underskud på 65 mio. kr. året før til et overskud på 21 mio. kr. Samtidig faldt omsætningen med knap 8 pct. til 1,5 mia. kr.

De økonomiske resultater for Rose Poultry i 2012 var kraftigt påvirket af omfattende skader ved en brand i juni 2012 på et af virksomhedens anlæg. I et halvt år var det ikke muligt at slagte og forarbejde den sædvanlige volumen af kyllinger, hvilket påvirkede driften negativt.

For nogle år siden slagtede Rose Poultry omkring 80 millioner kyllinger årligt. Det tal er nu reduceret til under 65 millioner. Målt i omsætning er Rose Poultry - med de seneste års tilpasninger - ikke mere Danmarks største fjerkræslagteri.

Det andet store fjerkræslagteri er Lantmännen Danpo. Lantmännen Danpo havde i 2012 en omsætning på 1,8 mia. kr. mod 1,6 året før. Årets resultat blev på 52 mio. kr. mod 63 mio. kr. i 2010.

Danpo indførte i 2013 en såkaldt vækstpakke for deres kyllingeleverandører. Danpo yder således støtte til de landmænd, der bygger nye stalde, en syvårig indtjeningsgaranti og et særligt pristillæg på kyllinger, der leveres fra nye stalde. Oveni det tilbyder slagterikoncernen at kautionere for en større del af byggesummen. Danpo begrundet tiltagene med, at det har været særdeles vanskeligt for landmændene at få bankfinansiering til staldbyggeri. Ordningerne er således indført for at sikre deres råvareforsyninger. Det er Danpos mål med vækstpakken, at antallet af slagtninger øges med næsten 20 procent til 55 millioner i løbet af de næste tre år.

I 2013 blev Danpo, svenske Kronfågel og norske Cardinal Foods slået sammen til én stor nordisk koncern inden for fjerkræsektoren. Det nye selskab, der blev dannet af CapVest Equity Partner og Lantmännen, forventes at blive et nyt førende selskab på kyllingemarkedet. Selskabet, Scandi Standard, får en årlig omsætning på over 4,5 mia. kr.

I ly af de to store fjerkræslagterier har der været en række tiltag med henblik på at opstarte nogle nye mindre slagterier. Der er således planer om genstarte det nedlagte Gedved Fjerkræslagteri, hvor målet er slagtning af op mod syv millioner kyllinger om året fra foreløbig fem producenter.

Forsøgene på at videreføre det nu lukkede fjerkræslagteri på Bornholm, Bord Poultry, er indtil videre mislykkedes.

De øvrige virksomheder i kødindustrien har især fokus på forædling. Skare Meat Packers fik i 2011/12 et underskud på 16 mio. kr. De seneste år udvikling har dermed været utilfredsstillende for selskabet. Underskuddet i 2011/12 forklares igen ved stigende råvarepriser, som selskabet ikke i tilstrækkelig grad har kunnet overføre til salgspriserne, primært på grund af den konkurrencemæssige

situation men også på grund af kundesalgsaftaler med faste salgspriser samt store indkørsomkostninger ved nye kunder. Selskabet begrundet også underskuddet med forringet konkurrenceevne på grund af udviklingen i de danske lønomkostninger.

Også Stryhn fik et væsentligt dårligere resultat i seneste regnskabsår. Omsætningen faldt med 2 pct., mens resultatet faldt fra 21,6 mio. kr. til 5,2 mio. kr. Også her forklares udviklingen med kraftigt stigende råvarepriser og dermed tilbagegang i totalmarkederne. Stryhn A/S blev dannet ved en fusion i 2008 mellem Stryhn A/S og Graasten Salater. Stryhn A/S er et selskab i den norske AGRA-koncern.

3-stjernet, som producerer og sælger charcuterivarer, fik en omsætningsvækst på 7 pct., men en nedgang i resultatet på 18 pct. Årets resultat på 18 mio. kr. betegnes som mindre tilfredsstillende.

3-stjernet er ejet af den finske koncern, Atria Plc, via den skandinaviske division Atria Scandinavia AB. Atris Plc er et børsnoteret selskab noteret på børsen i Helsingfors.

Drikkevareindustrien

Drikkevareindustrien domineres af bryggerierne, hvor Carlsberg er langt den største virksomhed.

Tabel 2.5. Omsætning og resultat for danske bryggerivirksomheder (mio. kr.)

Netto omsætning	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Carlsberg	34.626	36.284	39.047	41.083	44.750	59.944	59.382	60.054	63.561	67.201	
Royal Unibrew	2.633	2.869	3.191	3.439	3.882	4.179	3.816	3.775	3.431	3.430	
Harboes											
Bryggeri A/S*	1.272	1.359	1.452	1.361	1.383	1.371	1.545	1.525	1.321	1.411	1.344
Resultat											
Carlsberg	1.719	1.269	1.371	2.171	2.596	3.193	4.167	5.960	5.692	6.245	
Royal Unibrew	153	194	221	228	152	484	47	278	351	373	
Harboes											
Bryggeri A/S*	33	64	86	66	57	20	26	43	51	39	3

* Driftsårsregnskab

Kilde: Årsregnskaber fra selskaberne

Carlsberg omsatte for 67,2 mia. kroner i 2012, hvilket var en stigning på knap 6 pct. i forhold til året før. Årsresultatet blev et overskud på 6,2 mia. kroner, hvilket var en stigning på næsten 10 pct. i forhold til året før. Den positive økonomiske udvikling i 2012 var et resultat af meget forskellige markedsforhold: Det vesteuropæiske marked faldt med ca. 3 pct., væksten i Rusland - som er det største marked - var nul, mens der var en fortsat betydelig vækst i Asien.

Regnskabet for de første 9 måneder af 2013 giver et primært driftsresultat på 7.522 mio. kroner, hvilket er et fald på 1,6 pct. i forhold til samme periode sidste år. Nettoomsætningen faldt med 0,4 pct., og det totale ølvolumen faldt med 1,2 pct.

Det russiske marked er en væsentlig forklaring på den faldende indtjening. Carlsberg pointerer, at det russiske ølmarked faldt ca. 7 pct. hovedsagelig som følge af salgsrestriktioner, meget dårligt vejr i september samt lavere økonomisk vækst og forbrugertillid. Som følge af disse faktorer forventer Carlsberg nu et "højt etcifret" procentvist fald på det russiske ølmarked i 2013. Trods det vanskelige marked steg Carlsbergs russiske markedsandel målt i volumen til 38,7 pct.

I slutningen af 2013 er der dog udsigt til afgiftsstigninger på spiritus, hvilket vil give øl en relativ konkurrencefordel.

I Danmark brød forhandlingerne mellem Coop og Carlsberg om samhandelsbetingelserne sammen i foråret 2013. Resultatet blev, at Coop neddrolede samarbejdet med Carlsberg, samtidig med at Coop i stedet opprioriterede samhandlen med især små, danske bryghuse, men der blev også indledt samarbejde med større danske og udenlandske bryggerier

I efteråret 2013 meddelte Carlsbergs kontrollerende hovedaktionær, Carlsbergfondet, at fondet har søgt om lov til at ændre bestemmelser, der siger, at hovedaktionæren skal eje mindst 25 procent af aktierne i Carlsberg og 51 procent af stemmerettighederne. Carlsbergfondet ønsker fortsat at sidde på hovedparten af stemmerettigheder via a-aktier, men man er klar til at nedbringe ejerandelen i aktiekapitalen. På den måde kan Carlsberg nemmere skaffe finansiering til et større opkøb, fordi adgangen til nye penge på aktiemarkedet vil være lettere. En forklaring kan være, at flere af Carlsbergs store konkurrenter er vokset relativt meget i de senere år, og derved kan Carlsberg på visse områder risikere at blive distanceret. Mens Carlsberg gennem de senere år har haft stor fokus på Rusland, er flere globale konkurrenter således gået i offensiven på flere af de store vækstmarkeder.

Tabel 2.6. Økonomiske nøgletal for Carlsberg for de første 9 mdr. 2009 - 2013 (mio. kr.)

	9 mdr. 2009	9 mdr. 2010	9 mdr. 2011	9 mdr. 2012	9 mdr. 2013
Total salgsvolumen					
Øl (mio. hl.)	98,7	106,9	108,9	109,7	108,4
Øvrige drikkevarer (mio. hl.)	17,0	17,2	16,9	16,7	16,4
Resultatopgørelse					
Nettoomsætning	45.766	46.655	48.708	50.698	50.891
Resultat af primær drift før særlige poster	7.747	9.149	7.982	7.641	7.522
Finansielle poster, netto	-2.217	-1.542	-1.528	-1.320	-1.069
Resultat før skat	5.159	7.499	7.260	7.712	6.255
Koncernresultat	3.663	5.557	5.694	5.936	4.698
Balance					
Aktiver i alt	135.067	141.633	145.069	155.651	148.219
Rentebærende gæld	38.533	31.844	32.680	31.790	31.490

Kilde: Carlsberg (flere årgange)

Danmarks næststørste bryggeri, Royal Unibrew, forbedrede sit resultat markant yderligere i 2012. Mens omsætningen var uændret, steg resultatet med godt 6 pct. Resultaterne var i overensstemmelse med forventningerne. Dermed har der været fire år i træk med stor stigning i resultatet efter det store underskud i 2008. I samme periode er omsætningen faldet med 18 pct.

Omsætningsnedgangen skyldes dog især frasalg af datterselskab i 2011, og korrigeret herfor var omsætningen i 2011 og 2012 på niveau med året før frasalget.

I de første 9 måneder af 2013 er den positive udvikling fortsat. Nettoomsætningen steg med 14 pct., mens den afsatte volumen steg med 17 pct. Målt organisk steg nettoomsætningen og den afsatte volumen med henholdsvis 10 pct. og 11 pct.

For hele 2013 forventes der nu en omsætning på 4,3-4,4 mia. kr., hvilket svarer til en stigning på næsten 30 pct. Selskabet melder også om generelt stigende markedsandele.

Efter selskabets økonomiske krise i 2008 har det fulgt en strategi som en regional bryggerivirksomhed baseret på selskabets relative styrker i forhold til de internationale konkurrenter. Baggrunden er bl.a. virksomhedens vurdering af, at markedsandelen for internationale brands på en række lokale markeder er og fortsat vil være lav.

Vækst er en del af selskabets strategi. Det vurderes dog, at mulighederne for vækst via opkøb er begrænsede på grund af den fremskredne konsolidering i branchen, og fordi mulighederne for et optimalt strategisk match ved et opkøb er små. Derfor betragter virksomheden det som væsentligt at investere i langsigtet, organisk vækst.

I lyset af dette er det interessant, at selskabet har besluttet at øge indsatsen inden for maltsektoren - hvilket er en bagudrettet vertikal integration. Selskabet forventer således betydelige investeringer i malt-segmentet i den nærmeste fremtid - også i internationalt perspektiv.

Harboes Bryggeri havde i 2012/13 en nedgang i nettoomsætningen på knap 5 pct. (1,4 mia. kr.), mens resultatet faldt fra 39 mio. kr. til 3 mio. kr. Indtjeningen blev således væsentligt lavere end i året før og også lavere end i den seneste selskabsmeddelelse, hvor forventningen var et koncernresultat på omkring 20 mio. kr. Den faldende indtjening forklares med vanskelige markedsforhold, stigende indkøbspriser, trist sommervejr og tab i forbindelse med beskadigede produkter.

Samtidig noterer selskabet, at der er en udvikling i detailhandlen på især de nordeuropæiske markeder, hvor priserne bliver stadig mere afgørende i konkurrencen, og hvor presset bliver videreført til de øvrige led i værdikæden. Selskabet forudser, at der i de kommende år vil ske en fortsat konsolidering i detailhandlen, hvorved denne prisfokusering ikke bliver mindre.

For 2013/14 forventes der en stigende omsætning og et forbedret resultat.

Brød-, mel- og kagesektoren

Lantmännen Unibake DK, der især producerer frostbrød, fast food-produkter og bake off (forhævede frosne brødprodukter), har i de senere år gennemgået betydelige strukturelle forandringer. Selskabet er delvist sammenlagt med Lantmännen Unibake Asia. Samtidig er en del af produktionen flyttet til U.K. med henblik på at øge konkurrenceevnen. I 2012 blev yderligere en fabrik lukket, og produktionen flyttet til bl.a. Tyskland.

Omsætningen i Lantmännen Unibake DK udgjorde 965 mio. kr. i 2012, hvilket var en nedgang på 339 mio. kr. året før. Nedgangen skyldes primært flytning af produktion til UK samt et presset hjemmemarked. Årets resultat blev et underskud på 21 mio. kr. mod et tilsvarende underskud på 48 mio. kr. året før. Udviklingen forklares med den fortsatte internationale afmatning, hård konkurrence og negativ markedsvækst på hjemmemarkedet.

Det noteres også, at på såvel de danske som de internationale markeder er den konkurrencemæssige situation præget af stor fokus på pris samt ønske om udvikling af private label-produkter, hvilket lægger pres på indtjeningen. Det danske marked har udviklet sig negativt, og der sker en stor forskydning fra mærkevarer til private labels.

I 2013 forventes der en fortsat øget konkurrence på både det danske og de internationale markeder samtidig med en overkapacitet på markedet. Der forventes et uændret resultatniveau i 2013.

Lantmännen Schulstad, som er en af de største producenter af frisk brød i Danmark, havde i 2012 en omsætning på 956 mio. kr., svarende til en nedgang på ca. 1 pct. Det totale marked skønnes at have haft samme nedgang.

Selskabet noterer, at en fortsat større andel af friskbrød handles i discount, og ligeledes sælges en fortsat større andel som private label. Det vurderes, at konkurrencesituationen inden for detailhandlen øger prispreset i markedet.

Årets resultat blev på 48 mio. kr., og resultatet betragtes af ledelsen som tilfredsstillende i betragtning af den øgede konkurrence og det øgede prispres i et stagnerende marked.

For 2013 forventes der en fastholdelse af markedsandelen på mærkevarer og et svagt faldende resultat.

Kohberg Brød A/S havde i 2012 en omsætningsnedgang på 32 mio. kr. svarende til knap 4 pct. Nedgangen forklares med dels faldende omsætning på markedet, dels tab af markedsandele.

Årets resultat faldt fra +3,1 mio. kr. i 2011 til -3,7 mio. kr. i 2012. Selskabet forklarer den negative resultatudvikling med den mindre omsætning, som det ikke har været muligt fuldt ud at kompensere for via tilsvarende omkostningsreduktioner. Dertil kommer, at detailhandlens ensidige fokusering på reduktion af indkøbspriserne hos leverandørerne har sat indtjeningen under voldsomt pres i de seneste to år.

Resultatet betragtes som utilfredsstillende, og der forventes en bedre indtjening i 2013.

Lantmännen Cerealia, hvis aktivitet er møllerivirksomhed med produktion af salg af kornbaserede produkter, er en af de væsentligste udbydere af mel og kornbaserede produkter på det danske marked. Selskabet havde i 2012 en omsætning på 866 mio. kr., hvilket var en stigning på ca. 4 pct. i forhold til året før. Resultatet blev et underskud på 43 mio. kr., hvilket er næsten en fordobling af underskuddet fra året før.

For 2013 forventes der en afsætning på niveau med 2012 men med et væsentligt pres på indtjeningen på grund af stor konkurrence på markedet.

Valsemøllen, som er den anden store mel-industrivirksomhed i Danmark, har en noget mere stabil udvikling m.h.t. både omsætning og indtjening. I 2012 faldt omsætningen fra 533 til 519 mio. kr., mens resultatet faldet fra 15,4 mio. kr. til 12,0 mio. kr. For 2013 forventes der et lidt mindre aktivitetsniveau, omsætning og resultat af primær drift end i 2012.

Kelsen Group, som er verdens førende producent af "butter cookies", opnåede igen i 2012 betydelig vækst i både omsætning og indtjening. Resultatet, som af virksomheden betragtes som særdeles tilfredsstillende, blev et overskud på 74 mio. kr. ud af en omsætning på 1.051 mio. kr. Udviklingen forklares ud fra afsætnings- og indtjeningsfremgang på markederne i Fjernøsten samt resultater af en række forbedrings- og effektivitetstiltag. Selskabet bemærker, at prognosen for 2013 er usikker på grund af kraftige udsving i priserne på en række væsentlige råvarer, emballage og valutaer.

Bisca, som er blandt de markedsledende i Norden inden for biscuits, småkager og convenience kager, blev i 2011 overtaget af den norske fødevarekoncern, Scandza AS. Selskabet gennemgik i 2012 en betydelig omstrukturering med henblik på strategitilpasning i kølvandet på overtagelsen.

Selskabet fik i 2012 et overskud på 10 mio. kr. ud af en omsætning på 496 mio. kr. Det bemærkes, at 2012 bød på væsentlige udfordringer i form af afgifter og råvarepriser: Fedtafgiften vurderes at have medført en reduktion i afsætningen og lagt et yderligere pres på indtjeningen. Derudover har det ikke fuldt ud været muligt at overvælte de løbende råvareprisstigninger, hvilket også har påvirket resultatet negativt.

Dan Cake producerer kager og andre bagerivarer efter ordre, som sælges primært i de nordiske lande og Vesteuropa. I 2012 blev nettoomsætningen 620 mio. kr. hvilket var et fald på 9 mio. kr. i forhold til året før. Resultatet blev 9,3 mio. kr. mod 19,8 mio. kr. i 2011, og det betragtes som tilfredsstillende. Udviklingen forklares ved stigende råvarepriser og skærpet konkurrence.

Tabel 2.7. Omsætning og resultat for virksomheder i den danske brødsektor (mio. kr.)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Nettoomsætning									
Brød									
Lantmännen Unibake DK*	1.222	1.201	1.259	1.376	1.520	1.409	1.273	1.198	965
Lantmännen Schulstad	697	1.019	982	1.033	1.087	1.013	959	966	956
Kohberg Brød	697	746	820	868	988	833	807	867	836
Mel									
Lantmännen Cerealia	631	623	623	808	1034	837	783	902	866
Valsemøllen	312	301	319	420	559	451	428	533	519
Kager m.m.									
Kelsen Group	872	871	898	835	847	755	882	989	1051
Bisca A/S**	612	557	711	715	533	523	508	513	496
Dan Cake	319	373	396	436	514	531	581	630	620
Resultat efter skat									
Brød									
Lantmännen Unibake DK*	76	76	73	52	-31	-4	-20	-49	-21
Lantmännen Schulstad	29	33	31	28	2	32	31	-12	48
Kohberg Brød	27	41	18	33	29	26	33	3	-4
Mel									
Lantmännen Cerealia	0	-7	5	-5	-1	-11	-142	-22	-43
Valsemøllen	3	20	5	8	12	14	17	15	13
Kager m.m.									
Kelsen Group	1	-15	-31	-12	12	23	54	71	74
Bisca A/S**	-13	-35	-32	-9	5	20	12	-12	10
Dan Cake	0	-4	11	17	22	29	29	20	9

* Tallene for 2011 er ikke direkte sammenlignelig med foregående år p.g.a. omstrukturering af selskabet

** Databrud mellem 2007 og 2008

Kilde: Årsregnskaber fra virksomhederne

Sukkerindustri

I 2009 blev Danisco Sugar overtaget af det tyske selskab Nordzucker. Samtidig skiftede Danisco Sugar navn til Nordic Sugar. Nordic Sugar består i dag af dels sukkeraktiviteter i Danmark, dels ejerskab af en række udenlandske dattervirksomheder med sukkeraktiviteter.

Nordic Sugar havde i 2012/13 en omsætning på 3,5 mia. kr. og et resultat blev på 490 mio. kr. Resultatet blev forbedret med 73 mio. kr. i 2012/13. Den positive udvikling skyldes primært højere salgspriser, der delvist modsvares af højere omkostninger til roer og importeret sukker, samt mindre afsætning. Årets resultat svarede til forventningerne.

Nordic Sugar forventer i 2013/14 et resultat (EBIT), der ligger under niveauet for 2012/13.

Tabel 2.8 Økonomiske nøgletal for Nordic Sugar (mio. kr.)

	2006/07	2007/08	2008/09*	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13
Nettoomsætning	3.005	3.047	3.076	2.947	3.354	3.527	3.499
EBIT	213	385	157	18	172	492	619
Årets resultat	818	202	76	705	234	417	490
Aktiver	6.212	5.165	4.516	4.194	3.940	3.975	3.895
Egenkapital	1.971	1.373	1.172	1.889	1.673	2.101	2.351

* 10 mdr.

Kilde: Årsregnskaber fra selskabet

Det skal bemærkes, at det store resultat i 2009/10 primært skyldtes engangsindtægter af kapitalandele i datterselskaber.

Grovvaresektoren

Efter et par årtier med indenlandsk strukturtilpasning og konsolidering består grovvaresektoren i dag af 2 væsentlige virksomheder, DLG og Danish Agro, jf. tabel 2.9.

Tabel 2.9. Omsætning og resultat for en række danske grovvarevirksomheder (mio. kr.)

Nettoomsætning										
Omsætning	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
DLG	14.568	13.796	15.053	17.325	24.631	37.589	34.138	39.364	40.842	48.532
Danish Agro	1.673	1.247	1.226	1.335	2.868	3.468	2.980	13.347	15.833	17.600
Brdr. Ewers										
A/S	479	480	470	440	585	854	757	836	1.072	1.117
Aller Mølle										
A/S	559	553	553	618	330	388	236	222		
NAG*	90	86	97	107	147	144	128	164	158	203
Resultat										
efter skat	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
DLG	72	80	111	118	166	176	180	282	292	304
Danish Agro	21	4	18	18	31	72	71	250	237	247
Brdr. Ewers										
A/S	12	14	19	13	2	24	15	22	28	30
Aller Mølle										
A/S	9	10	9	11	-11	-2	-12	-2		
NAG*	1	-2	-	2	1	-3	3	6	5	3

*Driftsårstal: 2012 = 2012/2013 etc.

Kilde: Årsregnskaber fra selskaberne

DLG opnåede i 2012 en rekordstor omsætning på 48,5 mia.kr, hvilket var en stigning på 7,7 mia. kr. (19 pct.) i forhold til 2011. Nettoresultatet blev på 304 mio. kr. mod 292 mio. kr. i 2011. Den stigende omsætning er et resultat af dels vækst på både danske og internationale markeder, dels vækst inden for selskabets hovedforretningsområder. Omsætningsvæksten er således et resultat af generel højere aktivitet, organisk vækst, øgede markedsandele samt en god høst med et relativt højt prisniveau. Dertil kommer, at et tysk datterselskab i 2012 er konsolideret ind i DLG's koncernregnskab.

Under DLG-koncernen er der mere end 60 associerede selskaber og datterselskaber, hvorfor koncernregnskabet er summen af mange større eller mindre virksomheders resultater.

DLG forventer en mindre stigning i koncernens samlede aktivitetsniveau og indtjening i 2013. Dette skal også ses i lyset af den strategi 2016, som selskabet vedtog i 2013.

I Strategi 2016 er målet nå en omsætning på 60 mia. kr. ved udgangen af 2015. Samtidig skal der ske en tilsvarende relativ stigning i indtjeningen. Væksten skal komme via organisk vækst og via nye opkøb og investeringer.

DLG vil især vokse på de i forvejen største udenlandske markeder, nemlig Sverige og Tyskland, og herunder vil der blive satset på blandt andet den sydlige og østlige del af Tyskland. Derudover ønsker man at gøre sin entre på det engelske marked. Uden for Europa er det Kina, som vil være i fokus.

Væksten skal hentes på grovvarer, vitaminer og mineraler, men også på butikshandlen. Især er ambitionerne store på vitamin- og mineralområdet, hvor ønsket er at fordoble omsætningen inden for de kommende tre til fem år.

Som led i vækststrategien valgte DLG i 2013 at udstede virksomhedsobligationer på 1 mia. kr. Der er tale om femårige variabelt forrentede obligationer med et rentespænd på 425 basis point. Dermed er der skabt et kapitalgrundlag til fremtidige opkøb.

Også i 2013 foretog DLG en række danske og udenlandske opkøb. Et bemærkelsesværdigt opkøb var i Danæg, hvor DLG købte en ejerandel på 30 pct. med en option på at købe yderligere 15 pct.

Danæg, som er et andelsselskab med 85 andelshavere, er Nordens største spiller inden for ægbranchen. I selskabet indgår to pakkerier, Danæg A/S i Danmark og Kroneägg AB i Sverige. Danæg havde et dårligt regnskab i 2012, hvor resultatet blev et underskud på 5,3 mio. kr. Samtidig steg omsætningen fra 978 til 1.134 mio. kr. (16%).

DLG begrundet deres investering med, at ægbranchen i Danmark og Sverige i de kommende år sandsynligvis vil gennemgå en konsolideringsfase, hvor DLG-koncernen ønsker at spille en aktiv rolle. Her ser DLG Danæg-koncernen som en stærk samarbejdspartner, som har en stærk markedsposition på de to hjemmemarkeder i Danmark og Sverige. DLG betragter Danæg som en god investering, og samtidig bliver det muligt for DLG at udvikle deres salg til ægproducenterne.

DLG er allerede engageret i fjerkræsektoren via delejerskab af rugerivirksomheden DanHatch, men derudover må investeringen i Danæg betragtes som en forretningsudvidelse.

I forbindelse med DLGs medejerskab blev der oprettet et aktieselskab som ejer af Danægs fire nuværende driftsselskaber. Dette aktieselskab får Danæg amba som majoritetsejer, mens DLG får de 30 procent medejerskab.

Den anden store grovvarevirksomhed, Danish Agro, havde også en stor vækst i 2012: Omsætningen steg fra 15,8 til 17,6 mia. kr. (11 pct.), og årets overskud steg fra 237 mio. kr. til 246 mio. kr. (4 pct.). Selskabet betegner 2012 som det bedste år nogensinde.

Koncernens soliditet udgør nu 25,3 pct. mod 22,7 pct. året før. Der forventes en soliditet pr. ultimo 2013 i niveauet 26 pct. Dermed vil selskabets soliditet være steget med næsten 10 pct. point på 10 år.

I en årrække har Danish Agro ikke været i stand til at deklare overskudsbetaling til deres medlemmer. Fra 2012 blev der for første gang i flere år overført 24 mio. kr. i overskudsudlodning til medlemmerne.

Danish Agro foretog flere store udenlandske investeringer i 2012 - herunder bl.a. opkøb af Finlands 3. største grovvareselskab, Hankkija Maatalous Oy, et nyt joint- venture med tyske Agravis Raiffeisen AG, med henblik på udvikling af grovvare- og maskinaktiviteter i Baltikum og Østeuropa samt etablering af Swedish Agro. I 2013 har der været færre udenlandske investeringer, hvilket har været helt planlagt. Målet i 2013 og 2014 er således at have maksimalt fokus på at trække alle synergier ud af den noget større enhed, der nu er skabt. De næste par år bliver konsolideringsår med fokus på bundlinjen.

Overordnet set vil der ske en fortsat internationalisering af Danish Agro. Danish Agro betragter landene i Skandinavien og rundt om Østersøen som deres udvidede hjemmemarked, og her er målet at øge markedsandelene yderligere. Dette skal ske gennem integration af aktiviteter i Estland og Letland, ved etablering af maskinhandel til landbruget i Baltikum og ved udnyttelse af synergier og koordinering på tværs af koncernens selskaber.

Danish Agro forventer i 2013 at have en koncernomsætning i niveauet 25-26 mia. kr.

Brdr. Ewers øgede både omsætning og indtjening i 2012. Resultatet blev betegnet som meget tilfredsstillende og betydeligt bedre end forventet. Selskabets basisindtjening faldt i 2012, men på grund af færre tab på debitorer og samt en gunstig udvikling på de finansielle poster blev resultatet forbedret. På grund af den intensive konkurrencesituation i grovvaresektoren forventer selskabet en fortsat ringere basisindtjening i 2013.

Markfrøvirksomheder

DLF-TRIFOLIUM, som er Danmarks største kløver- og græsfirma med 88 pct. af den indenlandske produktion, ca. 50 pct. af det europæiske marked og 20 pct. af det globale marked, fik i 2012/13 en rekordomsætning på 2,6 mia. kr. mod 2,3 mia. kr. året før (14 pct.). Den organiske vækst var på 11 pct. Resultatet blev 80 mio. kr. mod 140 kr. året før, hvor der var tale om et ekstraordinært stort overskud.

Bestyrelsen betegner årets resultat som meget tilfredsstillende.

For 2013/14 forventes der en indtjening i underkanten af niveauet for 2012/13, og omsætningen forventes at blive på mindst 3 mia. kr.

DLF-TRIFOLIUM begrundet den positive prisudvikling med rekordhøje priser i kombination med omkostningstilpasninger.

Væksten skyldes især koncernens tilstedeværelse på markederne uden for det europæiske kerne-marked. Afsætningen på det nordamerikanske kontinent samt lande som Rusland og Kina viser god vækst og bidrager betydeligt til driftsresultat. Koncernomsætningen uden for Europa er steget med 38 pct. i 2012/13 og bidrager med omkring en halv mia. kr. til omsætningen. Til sammenligning er koncernens europæiske omsætning steget med ni pct.

Af overskuddet på 80 mio. kr. blev 5 mio. kr. ført tilbage til andelshaverne, mens de resterende 75 mio. kr. blev overført til egenkapitalen. Egenkapitalen er nu på 786 mio. kr., og soliditetsgraden er 47 pct., hvilket er meget højt inden for agro- og fødevarersektoren.

DLF-TRIFOLIUM påpeger, at de har et finansielt beredskab til at foretage yderligere opkøb, der kan styrke især deres distributionsplatform. Selskabet er ligeledes interesseret i aktivt at deltage i en fortsat konsolidering af græsfrøindustrien i Vesteuropa. Den manglende markedsudvikling over de senere år har betydet, at den vesteuropæiske græsbranche i dag er kendetegnet af overkapacitet. Med de store overskud i de senere år bliver muligheden for yderligere udenlandske opkøb forstærket.

I august 2012 købte DLF-TRIFOLIUM 50 pct. af aktierne i Jensen Seed, som opformerer havefrø, herunder især spinatfrø, hos frøavlere i Danmark. Dermed spreder DLF-TRIFOLIUM yderligere sine aktiviteter til havefrø, som ellers hidtil været domineret af Vikima Seed, Dæhnfeldt og Jensen Seeds. Købet er således også et led i frøkoncernens strategiske mål om at deltage i havefrøproduktionen i Danmark

Den danske spinatfrøavl udgør 70-80 pct. af verdens produktion, og Jensen Seeds A/S har en markedsandel på godt 50 pct. af den samlede danske produktion. En stor del af havefrøavlen sker hos avlere, der i forvejen dyrker græsfrø til DLF-TRIFOLIUM. Derfor ser man gode muligheder for synergier mellem de to virksomheder omkring specialviden og teknologi samt en øget berøringsflade til de dygtigste planteavlere i Danmark.

I juli 2013 indgik DLF-TRIFOLIUM aftale om overtagelse af Pickseed Canada og Pickseed USA, herunder Seed Research i Oregon. Pickseed er nordamerikansk markedsleder inden for forædling,

produktion, salg og distribution af frø af plænegræs og foderafgrøder. Pickseed beskæftiger 150 medarbejdere og omsætter for 600 millioner danske kr.

Baggrunden for opkøbet var nogle oplagte synergimuligheder, som skal give virksomheden en platform til at fremme deres kløver- og fodergræsprogram på det canadiske marked, og som skal medvirke til at videreudvikle og styrke deres frøforretning på det nordamerikanske marked.

DLF-TRIFOLIUM påpeger selv, at de er på udkig efter nye forretningsområder i bl.a. Holland, og det understreges, at alle datterselskaber i koncernen er åbne for ekstra forretningsmuligheder ud over kerneområderne, græs- og kløverfrø. Vækst kan således også forventes at ske via diversifikation.

DSV Frø Danmark (tidligere Hunsballe Frø A/S) blev i december 2012 overtaget af Deutsche Saatveredelung AG (DSV). DSV Frø Danmark øgede i 2012/13 omsætningen med 20 procent, mens resultatet steg fra 0,5 til 1 mio. kr. Selskabet understreger, at både salgspriser og afregningspriser til avlerne har været på et historisk højt niveau. Eksportsalget har været på et lavt niveau på grund af små lagre.

Resultatet betragtes som tilfredsstillende

Tabel 2.10. Omsætning og resultat for danske markfrøvirksomheder (mio. kr.)

Nettoomsætning									
	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13
DLF-TRIFOLIUM	2.001	2.008	2.230	2.252	2.061	2.001	2.146	2.290	2.601
DSV Frø DK	118	131	172	160	151	146	175	133	160
Resultat efter skat									
	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13
DLF-TRIFOLIUM	44	32	146	42	35	31	44	140	80
DSV Frø DK	10	2	-	5	1	-6	7	1	1

* Tidligere Hunsballe Frø A/S

Kilde: Årsregnskaber fra selskaberne

Fødevareingrediens- og biotekindustrien

Fødevare- og ingrediensindustrien domineres af nogle få store og meget internationalt orienterede selskaber.

Tabel 2.11. Omsætning og resultat for danske fødevareingrediens- og biotekvirksomheder (mio. kr.)

Omsætning	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Novozymes	5988	6281	6802	7438	8146	8448	9724	10.510	11.234
Chr. Hansen	1.323	1.399	1.505	1.728	2.053	2.271	2.642	3.011	3.387
CP Kelco	1044	1119	1159	1139	1.118	1.417	1.200	2.447	1.307
Årets resultat efter skat									
Novozymes	775	861	911	1.042	1.062	1.194	1.614	1.828	2.016
Chr. Hansen	123	95	118	118	606	465	542	872	817
Dupont Nutrition Bioscience*				2.361	818	1.631	579	4.951	1.151
CP Kelco	973	-8	108	-88	-449	-24	-34	161	336

* 2011: 9 måneder

Novozymes betegner selv 2012 som et blandet år: Selskabet leverede en solid indtjening og fortsatte med at øge afsætningen, men de var ikke i stand til at realisere deres langsigtede mål for salgsvækst.

Selv om de overordnede vækstsmål ikke blev indfriet i 2012, var der dog tale om en positiv udvikling: Omsætningen steg fra 10,5 mia. kr. til 11,2 mia. kr. (+7 pct.). Den organiske salgsvækst steg med 4 pct. mod et langsigtet mål om 10 pct.

Resultatet steg fra 1,8 mia. kr. til 2,0 mia. kr. (+10 pct.). Overskudsgraden blev på 24 pct., hvilket er højt og over selskabets egne forventninger.

Den relativt lave omsætningsvækst forklares med dels afmatningen i den globale BNP-vækst, dels uroen på det amerikanske bioenergimarked.

For 2013 forventes der er organisk vækst på 5-8 pct., mens man forventer at kunne levere tocifret vækst fra 2015. Der forventes et afkast af investeret kapital på ca. 20 pct.

CP Kelco producerer pektin, som sælges over hele verden. Selskabet ejes af J.M. Huber, som er en amerikansk familieejet koncern.

CP Kelco har over 1.500 kunder i mere end 100 lande, og produkterne bruges som fødevaringredienser eller som ingredienser i industrielle og farmaceutiske produkter. Virksomheden ejer og driver 6 fabrikker i Europa, Sydamerika og Asien.

Nettoomsætningen steg i 2012 med 5 pct. fra 1.247 mio. kr. til 1.307 mio. kr. Årets resultat steg med pct. til 336 mio. kr., hvilket selskabet anser for tilfredsstillende og på niveau med forventningerne.

Selskabet forventer et overskud i 2013 på niveau med overskuddet i 2012.

Dupont Nutrition Bioscience (tidligere Danisco) markedsfører biobaserede ingredienser til føde- og drikkevarer samt industrielle enzymer til en lang række industrier. Størstedelen af selskabets omsætning sælges på det europæiske marked og er produkter inden for Nutrition & Health divisionen. På selskabets fabrikker i Grindsted og Haderslev produceres primært emulgatorer, stabilisatorer, kulturer, medicinalvarer og enzymer (primært til melproduktion og bageri)

Selskabets havde i 2012 en omsætning på 3,3 mia. kr. og et resultat på 1,2 mia. kr. Resultat er påvirket af salg af virksomheder. Regnskabet i det foregående år var på kun 9 måneder, hvorfor det ikke er sammenligneligt med regnskabet for 2012.

Chr. Hansen er en global bioscience-virksomhed, som udvikler naturlige ingredienser til fødevarer og kosttilskudsbranchen, den farmaceutiske industri og landbrugssektoren. Chr. Hansen udvikler og producerer kulturer, enzymer, probiotika og naturlige farver. Alle løsninger er baseret på stærke forsknings- og udviklingskompetencer kombineret med betydelige investeringer i teknologi.

Chr. Hansen A/S har gennem de senere år haft en betydelig vækst i både omsætning og indtjening. Der forventes således en årlig organisk omsætningsvækst på 7-9 pct. i 2013/14.

Stivelsesindustri

Den danske stivelsesindustri domineres af de to andelsselskaber, KMC og AKV-Langholt.

Tabel 2.12. Omsætning og resultat for danske kartoffelmelsvirksomheder (mio. kr.)

Nettoomsætning												
	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09	09/10	10/11	11/12	12/13
KMC	600	456	556	542	609	560	665	661	677	883	944	936
AKV												
Langholt					110	92	114	127	111	105	127	150
Resultat efter skat												
	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09	09/10	10/11	11/12	12/13
KMC	120	31	35	-8	-14	40	74	16	-35	103	140	90
AKV												
Langholt	26	27	21	20	10	16	27	19	4	26	42	41

Kilde: Årsregnskaber fra selskaberne

KMC er primært et salgsselskab, der sørger for at afsætte kartoffelstivelse fra de tre andelsejede kartoffelmelsfabrikker i Karup, Brande og Toftlund. KMC har dog også selv fabrikker, dels en fabrik der producerer kartoffelpulver til for eksempel chips, dels en fabrik der producerer modificeret stivelse og andre ingredienser til fødevarerindustrien baseret på kartoffelmel. KMC er Europas fjerdestørste producent af kartoffelstivelse.

KMC fik i 2012/13 et overskud på 90 mio. kr. sammenlignet med et overskud på 140 mio. kr. året før. Omsætningen faldt fra 944 mio. kr. til 935 mio. kr. (0,8 pct.)

Selskabet pointerer, at regnskabsåret 2012/13 var det første år efter afskaffelsen af EU's støtte- og kvoteordning. Siden juli 2012 er kartoffelstivelsesmarkedet nu frit og uden produktionsbegrænsninger, hvilket i sagens natur har skabt en del usikkerhed om branchens fremtid. Derfor er regnskabet i det første år efter liberaliseringen en indikation af virksomhedens fremtidige muligheder i et frit marked. På den baggrund finder selskabet det positivt at den gunstige udvikling fra de senere år er fortsat ind i regnskabsåret 2012/13.

Samlet set har selskabets aktiviteter inden for kartoffelstivelse oplevet en afsætningsmæssig fremgang. Årets resultat er betydeligt bedre end budgetteret, og ledelsen betegner det som tilfredsstillende

Selskabet forklarer den positive udvikling med stor efterspørgsel efter kartoffelstivelse ved indgangen til regnskabsåret, da der var en meget lille majshøst og dermed faldende produktion af majsstivelse i USA. Dertil kommer, at selskabets strategi med henblik på værdikædesammenhæng samt udvikling og afsætning af forædlede ingrediensprodukter har bidraget positivt til årets resultat.

Generelt ser KMC positivt på fremtiden, og der forventes vækst i de kommende år. Man forudser, at der kan komme midlertidige tilbagefald, og derfor har virksomheden gennem de seneste år hensat 75 mio. kr. i en markedstilpasningsfond. På den måde gives der mulighed for en vis konjunkturudligning.

KMC forventer et resultat i 2013/14 på niveau med i 2012/13.

AKV-Langholt - som er den anden kartoffelmelsvirksomhed i Danmark - fik i 2011/12 et resultat på 40,6 mio. kr. mod budgettet 20,3 mio. kr. og mod 41,9 mio. kr. året før. Ledelsen vurderer, at resultatet er meget tilfredsstillende. Det positive resultat forklares med en stor produktion i kampagnen 2012 samt en tilfredsstillende drift.

Afsætningen af specialstivelser til papirindustrien samt stivelse til fødevareindustrien sker gennem den 50 pct. ejede selskab, Cargill-AKV I/S. Her har der i regnskabsåret været tale om et stort volumen og stabile priser.

Handel med pelsskind

Pelsdyravlernes skindprodukter bliver næsten fuldt ud afsat via København Fur. København Fur aftager ca. 98 pct. af de danske pelsskind, men derudover afsættes også skind fra en række andre lande.

Selskabet tiltrækker 600 internationale købere til hver af de fem auktioner i løbet af sæsonen. 98 pct. af produktionen går til eksport.

København Furs økonomiske udvikling har generelt været meget positiv i de senere år. De internationale priser på minkskind - som er selskabets hovedprodukt - har været høje gennem flere år, og det slår direkte igennem på omsætningen, og til dels også på årets resultat, jf. tabel 2.13.

Tabel 2.13. Nøgletal for København Fur (mio. kr.)

	2001/ 02	2002/ 03	2003/ 04	2004/ 05	2005/ 06	2006/ 07	2007/ 08	2008/ 09	2009/ 10	2010/ 11	2011/ 12	2012/ 13
Totalomsætning	3.019	2.613	3.273	3.902	5.345	4.238	5.029	4.025	7.117	8.082	10.570	13.322
Auktions-omsætning	3.019	2.613	3.273	3.539	4.887	3.843	4.574	3.637	6.521	7.445	9.778	12.312
Netto- omsætning	598	621	633	363	458	395	455	398	596	641	810	1.010
Årets resultat	70	58	118	93	160	100	133	81	252	269	371	
Eksport	2.991	2.592	3.261	3.754	5.226	4.115	4.906	3.902	6.945	7.921	10.418	
Egenkapital	454	456	506	512	592	578	623	592	756	829	993	
Soliditet (%)	48	49	49	55	67	69	68	59	71	58	48	
Antal solgte skind (mio. stk.)	13,9	14,1	14,5	15,2	16,0	16,5	18,6	18,8	20,3	19,7	21	
Eksportomsætning, pct. (auktion)	99,1	99,2	99,6	96,2	97,8	97,1	97,5	96,9	99,3	99,4	99,0	
Eksportomsætning, pct. (koncern)	99,1	99,2	99,6	96,2	97,8	97,1	97,5	96,9	97,6	98,0	98,0	
Medarbejdere	326	296	301	294	296	292	298	300	297			
Antal årsværk					324	328	340	337	339	340	354	

Kilde: Årsregnskaber fra selskabet

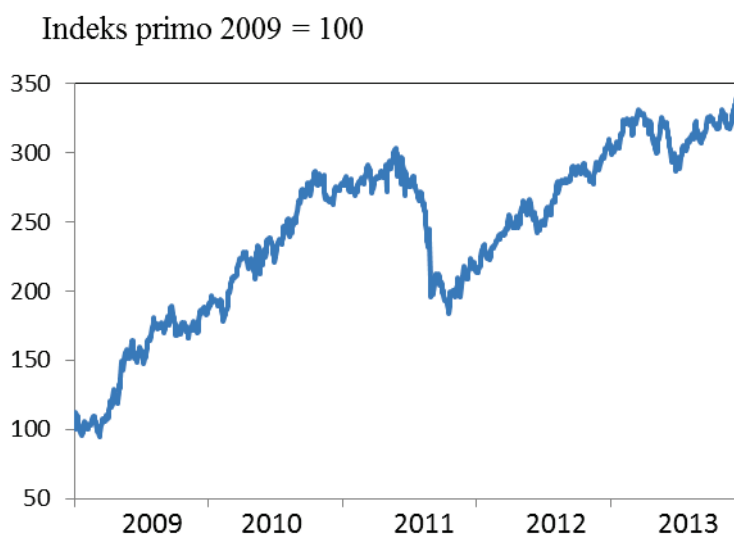
I løbet af regnskabsåret 2012/13 har København Fur holdt 5 pelsauktioner. Der blev omsat omkring 20 mio. minkskind, som gav en samlet omsætning på 13,3 mia. kr. mod 10,6 mia. kr. året før. København Fur har gennem hele året oplevet en massiv efterspørgsel, som har givet høje priser på pelsskind. Det er især vækstøkonomierne i Fjernøsten samt Rusland, der har drevet efterspørgslen.

2.2 Aktiekursudvikling på børsnoterede agro- og fødevarevirksomheder

Aktiekursudviklingen afspejler investorers tillid til virksomhedernes fremtidige konkurrence- og indtjeningsevne. En væsentlig del af kursudviklingen blandt agro- og fødevarevirksomheder kan forklares ud fra de generelle konjunkturer, mens en anden del skyldes specielle forhold vedr. sektoren og virksomhederne.

Fra primo december 2012 til primo december 2013 steg aktiekurserne på børsnoterede agro- og fødevarevirksomheder med knap 11 pct., jf. figur 2.1.

Figur 2.1. Aktiekursudvikling på børsnoterede danske virksomheder i agro- og fødevareindustrien, januar 2009 - primo december 2013.

Anm: Sammenvejet i forhold til størrelsen på virksomhedens omsætning

Kilde: Egne beregninger på grundlag af dagskurserne

Carlsberg er den dominerende virksomhed blandt de børsnoterede agro- og fødevare-virksomheder, hvorfor kursudviklingen på Carlsberg-aktier påvirker den vægtede kursudvikling meget. Chr. Hansen og Novozymes er andre væsentlige selskaber, som indgår i indekset.

I løbet af det seneste år er især aktiekurserne på Royal Unibrew og Novozymes steget, mens Harboe bryggeri har tabt kursværdi. De to relativt mindre bryggerier har således udviklet sig vidt forskelligt, mens Carlsberg med en kursstigning på 6 pct. i perioden har haft en noget mere stabil udvikling.

2.3 Skøn for udviklingen i 2014

Udviklingen i 2014 er meget afhængig af en række ydre faktorer.

For kødindustrien er især størrelsen på den danske råvareproduktion - svine- og fjerkræproduktionen - afgørende. Spørgsmålet om eksport af smågrise spiller også en væsentlig rolle i den sammenhæng. For slagtesvineproduktionen er det ligeledes afgørende, i hvor høj grad det enkelte slagteri er i stand til at tiltrække råvarer, så bl.a. kapacitetsudnyttelsen bliver stor.

Når det gælder grovvare- og markfrøvirksomheder, sukkerindustri, kartoffelmelsfabrikker m.m. er der også en klar afhængighed af den danske landbrugsproduktion. Det gælder både forsynings- og forarbejdningsvirksomheder.

Andre fødevarerindustri-virksomheder er ikke på samme måde afhængig af den danske landbrugsproduktion. Det gælder bryggerier, fødevarer ingrediensvirksomheder, brødisindustri m.m.

For de mere konjunkturfølsomme sektorer er det også af betydning, hvorledes den økonomiske vækst, efterspørgslen og beskæftigelsen vil udvikle sig - både internationalt og i Danmark.

Endeligt er der også for nogle sektorer en klar udvikling i retning af udflytning af løntunge arbejdsprocesser, og det påvirke den indenlandske omsætning og beskæftigelse. Her vil udvikling i lønkonkurrenceevne samt evt. aftaler med medarbejderne om løntilbageholdenhed, investering af en del af lønnen i øget svineproduktion m.m. være af betydning.

De senere års udvikling i virksomhedernes indtjening viser tegn på, at den økonomiske nedtur i agro- og fødevarerindustrien er aftagende. Den mere positive udvikling kan dog skyldes flere forhold, og kortvarige gevinster i form af midlertidige engangsbesparelser, midlertidige prisstigninger og udskudte investeringer har haft en vis betydning. Det er imidlertid vanskeligt at vurdere, i hvilket omfang den lidt mere positive udvikling skyldes en grundlæggende bedre konkurrenceevne.

Når det gælder den seneste udvikling blandt de større børsnoterede drikke- og fødevarerrelaterede virksomheder, er der tale om en noget forskellig udvikling. Carlsberg og Harboes Bryggeri har fremvist en betydelig indtjeningsnedgang i det seneste kvartal med offentliggjorte nøgletal - i forhold til samme kvartal året før. Chr. Hansen og især Novozymes kan derimod fremvise stigende indtjening. jfr. tabel 2.14.

Tabel 2.14. Resultatet i 3. kvartal for udvalgte børsnoterede fødevarerrelaterede virksomheder (mio. kr.)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Carlsberg 1)	3.054	3.304	4.156	3.284	3.596	3.426
Novozymes	272	316	439	519	520	568
Harboes Bryggeri 2)	4	8	16	19	13	8
Chr. Hansen 1+3)	-	-	295	324	385	393

1) Resultat af primær drift før særlige poster

2) Maj-juli

3) Marts-maj

Kilde: Børsmeddelelser

Agro- og fødevarerindustrien består af meget forskellige virksomheder, og derfor er både fremtiden, udfordringerne og de mulige løsninger på både kort og lang sigt vidt forskellige fra branche til branche.

Nogle virksomheder er meget teknologi- og innovationsbaserede, og her er markedsvæksten høj. Her er forskning og udvikling vigtige drivkræfter og konkurrenceparametre, og virksomhederne er i mange tilfælde verdensledende. Koblingen til landbruget er beskeden.

Andre virksomheder er mere forædlingsvirksomheder baseret på den danske landbrugsproduktion. Her er den indenlandske konsolidering næsten fuldstændt, den indenlandske råvareforsyning vokser kun svagt, og derfor sker væksten via internationale opkøb og fusioner og via anvendelse af udenlandske landbrugsråvarer.

Andre virksomheder oplever også en begrænset – eller endog negativ – markedsvækst, og her sker væksten også via diversifikation og tværbrancheaktiviteter.

En fjerde gruppe virksomheder ligger relativt langt fremme i værdikæden, og de er relativt uafhængige af lokale råvareforsyninger. Markedsvæksten er lav, og markedet er præget af et stort pres fra detailhandlen i form af lave priser og private labels.

Generelt kan det forventes, at markeds- og prisvolatiliteten forbliver høj fremover. Ustabiliteten er kommet i takt med liberaliseringen af EU's landbrugspolitik og i takt med et stigende pres på de internationale landbrugsmarkeder. Denne ustabilitet vil i vid udstrækning blive overført til agro- og fødevarerindustrien, selv om landbrugsråvarerne udgør en stadig faldende andel af de samlede omkostninger, og selv om især andelsvirksomhederne kan videreføre udsvingene til deres andelshavere.

For agro- og fødevarerindustrien under ét ser udviklingen ind i 2014 ud til at være relativt stabil. De fleste virksomheder forudser en indtjening på niveau med det foregående år - flere dog med forventninger om en marginal stigning. Der er dog flere usikkerheder forbundet med konjunkturudviklingen i 2014:

Flere virksomheder nævner råvareomkostningerne som en væsentlig usikkerhed i deres skøn for den fremtidige indtjening. Også adgangen til landbrugsråvarer - og dermed landbrugsproduktionens størrelse - er en væsentlig usikkerhedsfaktor for flere virksomheder

Dertil kommer, at det er meget vanskeligt at forudse varigheden af den nuværende lavkonjunktur. Selv om virksomheder inden for agro- og fødevarerindustrien generelt er relativt ufølsomme over for konjunkturudviklingen, er der ingen tvivl om, at afsætningen og dermed også indtjeningen er hæmmet af den nuværende økonomiske krise, som vi ser på mange af eksportmarkederne. Flere af virksomhederne nævner også de økonomiske konjunkturer og den forringede købekraft som væsentlige forklaringer på de dårlige afsætnings- og indtjeningsvilkår.

2.4 Perspektiver for den fremtidige udvikling

Adgang til råvarer ser ud til at være strategiske mål for flere vigtige fødevarerindustri sektorer. Det gælder ikke mindst i kødindustrien, hvor leverancerne af slagtesvin til det danske marked har været vigende gennem en længere periode. Også blandt fjerkræslagterierne spille råvareleverancerne en vigtig rolle. For de enkelte kødindustrivirksomheder betyder det, at det bliver sværere at udnytte stordriftsfordele, og at vækstmålsætningerne bliver vanskeligere at nå. Især når den indenlandske konsolidering er så fremtrædende, som den generelt er i den danske agro- og fødevarerindustri, er resultatet, at mulighederne for både organisk vækst og vækst via fusioner og opkøb i Danmark er meget beskedne. Vækst via større forædling og flere aktiviteter længere fremme i værdikæden kan bidrage til større værdiskabelse og vækst. Disse initiativer indgår i alle virksomheders strategiske tiltag, men de er i sig selv næppe tilstrækkelige til at generere den nødvendige vækst.

Flere virksomheder forsøger at stimulere den indenlandske primærproduktion via finansieringsstøtte til opstarts- og udvidelsesinvesteringer i landbruget m.v., men det virker i højere grad som en symptombehandling, end som en egentlig styrkelse af konkurrenceevnen.

Leveringspligt er et centralt element i andelsejerskabet, men i takt med leveringspligtens udvanding – af hensyn til konkurrencelovgivningen – er forsyningssikkerheden i andelsvirksomhederne blevet reduceret. Dertil kommer, at de senere års økonomiske og finansielle problemer i landbruget i sig selv har begrænset væksten i den primære landbrugsproduktion og dermed også i leverancerne til forædlingsvirksomhederne.

Konsekvenserne i form af øget internationalisering, fabrikslukninger og udflytning er derfor ret forudsigelige. Det viser også, at væsentlige dele af agro- og fødevarerindustri sektoren er meget afhængig af den indenlandske landbrugsproduktion.

I mejeriindustrien er det værd at bemærke, at Arla Foods forventer en væsentlig stigning i deres mælkeleverancer, når mælkekvoterne ophører. Mens mælkekvoterne – i sammenhæng med en højprispolitik – blev indført for både at begrænse EU's bugetomkostninger og sikre mælkeproducenterne en høj mælkepris – kan de således have hæmmet mejeriernes udvikling og udnyttelse af stordriftsfordele på lang sigt.

Et andet væsentligt træk i agro- og fødevarerindustriens udvikling er det markante pres fra detailhandlen i retning af lavere priser og flere private labels (detailhandlens egne mærker). Flere virksomheder bemærker, at supermarkedskæderne har haft meget fokus på deres indkøbspriser i de årlige handelsaftaler. Som konkrete eksempler ses, at Coop gennem 2013 har nedprioriteret deres salg af både Arla- og Carlsberg-produkter på grund af uenighed om priser og vilkår.

På grund af uenighed om priser og samhandelsvilkår har flere af Arlas mærkevarer således slet ikke været på hylderne i Coops butikker. Ultimo 2013 nåede Arla og Coop dog frem til en aftale om le-

verancer i 2014, og det vil ifølge Coop betyde, at samhandlen stiger med et betydeligt trecifret millionbeløb. Aftalen medfører flere Arla-produkter i butikkerne og i tilbudsaviserne, om end ikke hele sortimentet får adgang. Coop vil således fortsætte samarbejde med Thise, når det gælder økologisk mælk. Derudover genoptager Coop og Arla samarbejdet om udvikling af nye produkter, konsulentbesøg i butikkerne og markedsføring.

Carlsberg har også haft forringet adgang til Coops butikker. Da de to parter ikke kunne blive enige om priser og vilkår i en samhandelsaftale for 2013, blev en stor del af Carlsbergs sortiment udelukket fra Coops butikker og tilbudsaviser. Carlsbergs markedsandel i Danmark faldt med 3,2 pct.point i de første 9 måneder af 2013, og her er den begrænsede adgang til Coops hylder sandsynligvis en væsentlig forklaring. Til gengæld har det betydet en væsentlig større markedsandel for andre bryggerier, herunder især Unibrew.

Når det gælder private labels, har det også været nævnt som en alvorlig trussel for flere fødevarer-virksomheder. Private labels er produkter, som er markedsført af detailhandlen i modsætning til mærkevarer, hvor produkterne udvikles og sælges i producentens (fødevarerindustriens) navn.

Detailhandlen udvikler og sælger private label-produkter for at gøre deres udvalg mere attraktivt til forbrugerne, ved at øge valgmulighederne og ved at bruge private label-produkter som discountvarer.

Der er en klar tendens til, at private labels vinder frem på bekostning af fødevarerindustriens mærkevarer. Markedsandelen for private labels er således vokset støt i de seneste årtier. I EU har private labels en andel på 23 pct. af dagligvaremarkedet, og private label-salg vokser i gennemsnit med 4 pct. om året, jf. European Commission (2011).

I Danmark udgør private labels omkring 22 pct. af dagligvaresalget, men deres markedsandel er stigende. Hos Coop er markedsandelen for private labels steget fra 18 til 22 pct. fra 2008 til 2012.

Det er også påfaldende, at private labels netop er mest udbredt i de lande i EU, hvor detailhandlen er mest koncentreret. Det viser, at jo stærkere detailhandlen er, desto mere har den mulighed for at bruge egne mærker.

Der kan være flere andre forklaringer på, at private labels vinder så kraftigt frem.

For det *første* har detailledet fået en betydeligt større markedsmagt i de seneste årtier. Den større markedsmagt i den vertikale kæde samtidig med en stærk horisontal konkurrence (konkurrence mellem virksomheder på samme sted i værdikæden) gør det naturligt for detailkæderne at udvikle nye konkurrenceparametre. Private labels er således et middel til både at styrke forhandlingssituationen over for producenterne og til at konkurrere med andre detailkæder.

På fødevarerområdet er der eksempler på, at supermarkeds kæderne udvikler egne mærker på mejeriprodukter. Når disse egne mærker er etableret, kan supermarkederne i vid udstrækning frit vælge leverandører til private label-produktionen, og det styrker forhandlingspositionen betydeligt i forhold til at skulle forhandle med en mærkevareproducent af mejeriprodukter.

For det **andet** har detaileddet nu større muligheder for at indbygge kundeorienterede værdier. En høj grad af service og oplevelse i supermarkederne suppleret med forskellige bonusordninger gør det muligt at opbygge en kundeloyalitet til det pågældende supermarked. Samme loyalitet over for butikken kan ikke nødvendigvis opbygges til et enkelt bestemt produkt, selv om det markedsføres som en mærkevare.

For det **trede** har detaileddet fået en meget værdifuld placering tæt på forbrugeren. Producenten er placeret flere led tidligere i processen og har dermed en svagere fornemmelse af forbrugersammensætning og -reaktioner m.m. Dette vil også relativt gavne private labels. Detaileddet kan via denne tætte placering ved kunden indsamle eksakte markedsoplysninger, som kan bruges i markedsføringen af private labels.

Nogle fødevarer virksomheder kan have en fordel ved at satse på at producere private labels i detailkædens navn. Man ser ofte et længerevarende samarbejde mellem fødevarer virksomheder og detailkæder, hvor man i fællesskab definerer produktudformning, koncept, produktudvikling m.m.

Samarbejdet kan baseres på detailkædens meget tætte kontakt til forbrugerne, som giver en værdifuld viden om efterspørgslen. Samtidig har fødevarer virksomhederne en unik viden om produktionsforholdene. Denne kombination af markeds- og produktkompetence kan således udnyttes til fælles fordel.

Især for mindre virksomheder eller mindre forretningsområder kan etablering af egne mærkevarer på et i forvejen mærkevaredomineret marked være en umulig opgave, hvorved produktion af private labels kan være et relevant alternativ.

Et privat label-samarbejde mellem en producent og en detailkæde medfører, at der opstår et gensidigt afhængighedsforhold, som kan være både en styrke og en svaghed. Styrken ligger i at udnytte begge parter forskellige kompetencer, mens svagheden opstår, hvis parterne på længere sigt kan misbruge aftalen til skade for den anden part. Såfremt detailkæden opsiger samarbejdet, taber virksomheden både en stor afsætning og måske også betydelige udviklingsinvesteringer, som er bundet i produktet.

Referencer

Arla Foods (2013): www.arlafoods.com

Carlsberg (flere årgange): Børsmeddelelser

European Commission (2011): The impact of private labels on the competitiveness of the European food supply chain

http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/food/files/study_privlab04042011_en.pdf

3. Egenkontrol – mellem bureaukrati og øget dyrevelfærd?

Den 1. juli 2010 trådte bekendtgørelse nr. 763 om egenkontrol med dyrevelfærd (Justitsministeriet, 2010) i kraft. Bekendtgørelsen var en opfølgning på det første veterinærforlig fra 2008 (Ministeriet for Fødevarer, Landbrug & Fiskeri, 2008), der introducerede egenkontrol af dyrevelfærd som et supplement til den almindelige velfærdskontrol og er først og fremmest tænkt som en måde at optimere kontrollen med dyrevelfærden i danske husdyrbesætninger over en vis størrelse. Med indførelsen af egenkontrol fulgte husdyrområdet tendensen fra flere andre sektorer, hvor kontrolansvaret – i dette tilfælde for dyrevelfærden – i højere grad placeres hos den enkelte producent. Der er således omfattende brug af egenkontrol af miljø og sikkerhedsmæssige forhold inden for eksempelvis fødevarerindustri, detailhandelen og restauranter. De hidtidige erfaringer med brug af egenkontrol i landbruget er imidlertid forholdsvis begrænset – og handler om eksempelvis HACCP-baserede kontrolforanstaltninger af miljøforhold på biogasanlæg.

Med indførelsen af egenkontrol med dyrevelfærd i 2010 fik landmændene selv ansvar for at udarbejde et kontrolprogram i form af en oversigt over relevante måleparametre. I princippet fik landmanden frie hænder til at udvælge hvilke parametre der skulle indgå i kontrolprogrammet, dog skulle programmet leve op til en række minimumskrav fastsat i egenkontrolbekendtgørelsen (Justitsministeriet, 2010), ligesom det skal godkendes af dyrlægen. Som hjælp til udarbejdelsen af kontrolprogrammer har brancheorganisationerne udarbejdet såkaldte branchekoder, som er generiske kontrolprogrammer er godkendt af Fødevarestyrelsen. Landmanden er således sikret at han overholder egenkontrolbekendtgørelsens minimumsbestemmelser, hvis egenkontrolprogrammet følger branchekoden.

Udover indførelsen af egenkontrol, rummede det første veterinærforlig også en beslutning om at ændre den eksisterende 5%-kontrol af dyrevelfærd, således at en del af kontrollen målrettes risikobesætninger, hvor der eksempelvis tidligere har været højere dødelighed, indskærpelser, bøder eller domme. En følge af denne delvise risikobasering af 5%-kontrollen var således at besætninger udenfor risikozonen, ville få relativt mindre kontrol. Med udgangspunkt i et projekt finansieret af Videncenter for Dyrevelfærd, ViD²³, præsenterer det efterfølgende kapitel resultaterne af et studie af landmænds og forbrugernes modtagelse af den ny måde at kontrollere dyrevelfærd på.

---

²³ Projektet *Egenkontrol af dyrevelfærd* er finansieret af Videncenter for Dyrevelfærd og udført af Jesper Lassen, Cecilie Thorslund og Karsten K. Jensen fra Institut for Fødevarer og Ressourceøkonomi (IFRO) under ledelse af Björn Forkman fra Institut for Produktionsdyr og Heste på Københavns Universitet.

3.1 Baggrund, erfaringer og udfordringer

Da Folketinget i 2008 besluttede at implementere egenkontrol med dyrevelfærd i husdyrproduktionen med virkning fra 2010, skete det på baggrund af flere års erfaringer som først og fremmest stammede fra andre dele af fødevaresektoren, hvor f.eks. fødevareproducerende virksomheder, detailhandelen og restaurationer allerede i en årrække havde været underlagt egenkontrol.

Udviklingen af egenkontrol kan formentlig ses som en understregning af, at ansvaret for fødevaresikkerheden ikke ligger hos den offentlige kontrol, men netop at den enkelte virksomhed bære være motiveret for selv at påtage sig dette ansvar, og at det også retligt påhviler virksomheden selv. Dette kan igen ses som et led i ambitionen om at skabe en slanket og mere markedskonform offentlig regulering, som har gjort sig gældende i de seneste årtier.

I 2006 gennemførte Fødevarestyrelsen en evaluering af den del af egenkontrollen, der var rettet imod detailledet, med henblik på at kortlægge myndighedernes og branchens erfaringer med egenkontrollen (Fødevarestyrelsen, 2006).

Evalueringen pegede på at Fødevarekontrollen oplever egenkontrol er et godt og effektivt supplement til den offentlige kontrol, og det noteres med tilfredshed, at egenkontrollen har været med til at synliggøre og fastholde, at det er virksomhedernes ansvar, at fødevarelovgivningen overholdes. Den største effekt af egenkontrol blev fundet hos større virksomheder, der dog i mange tilfælde allerede inden egenkontrollens indførelse havde godt styr på hygiejne og fødevaresikkerhed.

Rapporten peger ligeledes på, at større virksomheder har lettere ved at finde kompetencer, tid og ressourcer til at prioritere egenkontrollen, hvorimod mindre virksomheder kan have problemer på disse områder. Alt i alt er der således en restgruppe på 10-15 % af detailvirksomhederne, som ikke kan se noget behov for egenkontrollen og enten ikke udfører den eller udfører den på skråmt. Hertil kommer en gruppe (typisk mindre) virksomheder, hvor evalueringen konstaterer en manglende forståelse for egenkontrollens principper. Det konkluderes tillige, at egenkontrollen fungerer bedst i de virksomheder, hvor hele personalet (i modsætning til en eller få nøglepersoner) er involveret i kontrolprocessen.

Generelt peger evalueringen på en tendens til at jo større virksomheder og jo flere og mere komplekse arbejdsgange, desto større forståelse for nødvendigheden af egenkontrollen, og jo mere effektiv opleves den at være. Men i mange mindre virksomheder findes en mental og holdningsmæssig barriere som den største forhindring for gennemførelsen af egenkontrol, om end der også over tid opleves forbedringer heraf. Der er således en del virksomheder i undersøgelsen, der har svært ved at forstå, hvorfor de skal udføre egenkontrol, og som finder det unødvendigt at skulle dokumentere egenkontrollen, noget de typisk kun gør for kontrollens skyld. Nye krav om dokumentation vækker derfor bekymring, fordi virksomhederne har begrænsede ressourcer og ikke så nogen sammenhæng mellem den øgede dokumentation og fødevaresikkerheden. I disse virksomheder er det i

det hele taget vanskeligt at se en effekt af egenkontrollen, og den opleves derfor som en unødvendig byrde.

De såkaldte branchekoder, som er brancheforeningernes forslag til hvad der kan inkluderes i et egenkontrolprogram, opleves som et godt værktøj, der letter virksomhedernes arbejde. Visse virksomheder finder dog branchekoderne for omfattende og svært tilgængelige.

Når det kommer til forvaltningen af egenkontrollen, viser evalueringen, at virksomhederne oplever en uensartet fortolkning og administration af reglerne om egenkontrol. Det opleves bl.a., at virksomheder med omfattende egenkontrolprogrammer kontrolleres og sanktioneres hårdere end virksomheder, der kun opfylder minimumskravene eller måske slet ikke udfører egenkontrol. Denne forskelsbehandling virker demotiverende for virksomhederne, som efterlyser mere dialog med kontrolmyndighederne.

Med hensyn til tillid har der været en del målinger, der har afdækket stigende og meget stort kendskab til smileyordningen og generelt meget høj forbrugertillid til ordningen. Denne har formentlig fået et knæk med de store kødskandaler i 2009, der har fået Forbrugerrådet til at undsige ordningen. Men om noget tilsvarende gælder tilliden blandt forbrugerne, er vist ikke blevet dokumenteret.

Selvom indførelsen af egenkontrol således ser ud til fungerer uden de store problemer indenfor andre dele af fødevarsektoren, er det imidlertid ikke en selvfølge, at de gode erfaringer umiddelbart lader sig overføre til landbruget. For det første er der indenfor landbruget netop mange mindre virksomheder, som erfaringerne peger på er virksomhedstyper, hvor der er en negativ indstilling overfor indførelsen af egenkontrol. For det andet må en introduktion af nye kontrolregimer må altid ses i den konkrete kontekst. Det betyder at en vurdering af hvorvidt egenkontrol af dyrevelfærd vil blive implementeret med succes, må bero på en analyse af de særlige kulturelle, sociale, teknologiske og økonomiske forhold der gælder i landbruget. For det tredje er det et åbent spørgsmål om indførslen af egenkontrol vil have negative konsekvenser for befolkningens tillid til at danske animalske produkter produceres under forsvarlige hensyn til dyrenes velfærd. Et system, hvor den enkelte landmand i højere grad har ansvar både for design og udførelse af kontrollen kunne meget vel tænkes at påvirke befolkningens tillid til de animalske fødevarer.

Det er disse spørgsmål vedrørende landmænds og forbrugeres modtagelse af det nye kontrolregime, der er omdrejningspunktet for diskussionen i dette kapitel. Kapitlet er baseret på et kvalitativt, sociologisk studie, der udover en mindre litteraturgennemgang omfattede individuelle interviews med 8 landmænd og fire fokusgruppeinterviews med 5-8 forbrugere i hver gruppe. De deltagende landmænd kom fra produktioner af slagtesvin, kødkvæg eller malkekvæg, mens de i alt 26 deltagende lægpersoner repræsenterede forskelle i køn, alder, uddannelsesniveau samt geografisk tilknytning (hhv. Vendsyssel og københavnsområdet). Begge typer interviews blev gennemført med udgangspunkt i interviewguides, der sikrede at væsentlige områder i forhold til projektets forsknings spørgsmål blev dækket. Det skal særligt bemærkes at undersøgelsen var af kvalitativ (indholdsmæs-

sig) karakter med fokus på en kortlægning af forskellige typer af argumenter og holdninger og *ikke* en kvantitativ undersøgelse af forskellige argumenters udbredelse. Ved rekrutteringen blev der derfor lagt vægt på forskellighed blandt deltagerne og ikke repræsentativitet. En detaljeret præsentation af projektets resultater kan finde i den afsluttende projektrapport (Lassen et al, 2012).

3.2 Forskellige forståelser af dyrevelfærd

Interviewene viste en slående forskel på landmænd og forbruger, når det kom til opfattelsen af hvilke elementer der er relevante i forhold til en vurdering af dyrevelfærd. Landmændene forbandt således først og fremmest dyrevelfærd med dyrets fysiske tilstand; hvor forbrugerne også interesserer sig for f.eks. spørgsmål om dyrenes bevægelsesfrihed, naturlig adfærd og integritet.

Blandt landmændene er der en generel enighed om, at man skal være god mod dyrene og at de ikke må mishandles. Når de i den forbindelse uddyber hvad de betragtede som dyrevelfærd, handlede det for flertallet om synlige skader som skuldersår, klovskader eller om fravær af sygdom.

For landmændene er dyrevelfærd typisk noget der anses for vigtigt fordi det har betydning for produktiviteten og økonomien, men sekundært også fordi de selv som personer ikke bryder sig om at dyr lider.. Der argumenteres sjældent eller aldrig for velfærd alene ud fra dyrets interesse, integritet eller hvad der opfattes som naturlig adfærd. Et godt eksempel på landmændenes tilgang til dyrevelfærd er Hans, som her uddyber, hvorfor han ville prioritere mere plads, hvis han skulle gøre noget ekstra for grisenes velfærd:

Punkt et, så er det fordi det giver bedre rentabilitet. Pressede grise de vokser ikke nær så godt som en gris, der har masser af plads og har det ... ja, hvordan skal man sige, har den plads som de skal have, og mere til. Så vokser de hurtigere, det giver lavere foderforbrug. Ergo så tjener jeg en bedre pris. Og så er der jo selvfølgelig også noget dyreetisk oppe i hovedet på mig. [...] det giver også en tilfredsstillelse for mig at dyrene har det ... altså, jeg er jo ikke landmand kun for pengenes skyld. Jeg er jo også landmand, fordi jeg godt kan lide at gå sammen med dyrene.

Den grundopfattelse som genfindes hos flere af landmændene, er at produktionsdyr skal behandles ordentligt, men netop fordi der er tale om produktionsdyr må vi også acceptere, at det er nok at gøre det så godt man kan og indenfor de økonomiske rammer der er givet. Der er tale om en balance mellem velfærd og økonomi, der er anderledes end hvis der var tale om kæledyr – eller som en anden deltager formulerer det: ... *vi skal værre gode ved dyrene, det er slet, slet ikke det, og det tror jeg heller ikke du er i tvivl om. Men vi skal stadigvæk også huske, det er produktionsdyr, og vi snakker om, hvad er lønsomt.*

Ligesom landmændene argumenterede forbrugerne for dyrevelfærd ud fra egne eller generelle menneskelige interesser, men i modsætning til landmændene balancerer flere af deltagerne dette med hensyn, der handler om at varetage dyrets egne interesser. Udover at forbinde dyrevelfærd med fravær af sygdom og fysiske skader, interesserer forbrugerne sig således også for dyrenes integritet og

om de har mulighed for at udfolde naturligt – noget der typisk begrundes med udgangspunkt i hensyn til dyret selv og ikke menneskets interesser. Sådanne overvejelser udtrykkes eksempelvis i forbindelse med diskussioner af halekuperede grise, næbtrimmede kyllinger eller afbrænding af horn på kalve. Det ses som et tegn på krænkelse af dyrets integritet, fordi dyret er født med hele halen, næbbet eller hornet, og det opfattes som unaturligt at ændre på dette. En kvindelig deltager i Nordjylland udtrykker hensynet til dyrets integritet samtidig med at hun antyder at der er en grund til at dyrene ser ud som de gør, og at grisehalerne, som der her er tale om, har en funktion: *Den er jo en del af grisen, ikke? Og hvis den ikke var en del af grisen, så havde den været forsvundet for mange århundreder siden.*

Opfattelsen af at dyrevelfærd skal prioriteres af hensyn til dyret, optræder dog, som nævnt parallelt med at dyrevelfærd tillægges betydning af hensyn til mennesket. I nogle tilfælde handler dette om at der etableres en kobling mellem velfærden og kødets (spise)kvalitet. Logikken er her, at jo bedre vi behandler dyrene, jo bedre er kødets spisekvalitet – der er altså gode grunde til at sikre høj velfærd begrundet i hensynet til vores ønske om velsmagende kød. I andre tilfælde er der tale om, at hensynet til dyrenes velfærd begrundes i det ubehag man føler ved at se eller høre om dyr der lider eller mistrives – her er det altså ikke (kun) dyrenes lidelse i sig selv, der er problemet, men snarere de emotionelle reaktioner dette vækker hos den enkelte. Nogle deltagere tager dog afstand fra det synspunkt at hensyn til dyrenes velfærd begrundes egne følelsesmæssige reaktioner, og ligger dermed tættere på tættere på landmændenes synspunkt, som beskrevet ovenfor. Bag dette syn ligger typisk en anerkendelse af at landmanden ved bedst og at forbrugernes følelser ikke bør komme i vejen for faglige og produktionsmæssige beslutninger. Her formuleret af en deltager i Nordjylland:

Det skal ikke være mig, der sidder her og synes, det er synd for en lille gris. Altså, [landmændene] skal gøre det, de synes, der er bedst. Hvis det er bedst for den produktionsgris, at man klipper halen af den, og så bliver der mere ro i stalden og ikke så meget slagsmål, jamen så er det måske det, man skal.

Gennemgående tegner der sig et billede blandt de interviewede forbrugere af et grundsyn på dyrevelfærd, hvor det understreges at hvis man vælger at holde dyr fanget – uanset om det er som produktionsdyr, kæledyr eller i anden sammenhæng så har man også en indiskutabel moralsk forpligtelse til at værne om dyret. Hvad der til gengæld diskuteres ivrigt, er hvorvidt der er forskel på graden af denne moralske forpligtelse, afhængigt af typen af dyr og baggrunden for fangenskab.

I den ene ende har vi deltagere, der betragter forpligtelse til at værne som absolut, og fastholder at vi altid har et udstrakt ansvar uanset hvilke dyr der er på tale, som formuleret af en Nordjysk deltager: *Det er fuldstændig ligegyldigt hvilke dyr det er, man må respektere den adfærd, som de dyr har i det opdræt, man vil have, så langt, som det overhovedet er muligt.* Flere af de interviewede repræsenterer imidlertid en mere menneskecentreret ansvarsdiskurs, hvor produkternes anvendelighed for mennesker betragtes som afgørende for hvilke hensyn vi skal tage. En deltager udtrykker den mest radikale version af dette synspunkt, som et krav om at dyr skal være nyttige for at vi skal tage vare

om dem:

Jeg er måske lidt ligeglad med, om pytonslanger er i bur eller ej, for jeg skal hverken ned og se dem eller noget. Altså, de siger mig ikke rigtig noget. Jeg er måske også lidt ligeglad med, om der er en dag, hvor der ikke er flere pytonslanger, fordi jeg går ud fra, at vi godt kan leve uden pytonslanger. Jeg ved ikke, hvad de gør godt. Spiser de et eller andet?

Opsummeret er spørgsmålet om dyrevelfærd vigtigt for forbrugerne der, trods enkelte afvigere, typisk mente at der skal balanceres mellem hensynet til dyrenes behov og nytten i form af erhvervets produktionsbetingelser og forbrugerne – som en deltager i København formulere det:

På den ene side, så vil jeg mene, at [fordi] vi har domesticeret dem og gjort dem til produktionsdyr, så har vi også et ansvar for, at de har det godt. På den anden side, så kan man jo ikke gøre det alt for dyrt, så man ikke har råd til at købe oksekød eller svinekød eller mælk, så et eller andet sted midt imellem er der en eller anden balance.

3.3 Landmændenes syn på egenkontrol.

De interviewede landmænds syn på den ændring af det kontrolregime, som egenkontrollen er en del af, er på den ene side baseret på deres egne konkrete oplevelser og på den anden side nogle mere principielle overvejelser. Deltagerne var ikke enige i den samlede vurdering af egenkontrollen, men holdningerne spændte sig fra det meget kritiske, til det mere imødekommende og accepterende. Argumenterne imod egenkontrollen, gik især på den øgede arbejdsindsats samt mere principielle overvejelser om kontrol i det hele taget. Når der argumenteredes for egenkontrollen, handlede det om at den muliggør en anderledes systematisk af overvågningen af dyrevelfærden ligesom den vurderes at have betydning for de såkaldt brodne kar.

Det er karakteristisk, at ingen af de interviewede landmænd var særligt optagede af den måde, egenkontrollen var implementeret på i deres bedrift. Selve udarbejdelsen af egenkontrolplanen er typisk overladt til dyrlægen, der i flere tilfælde kommer med en færdig pakke baseret på branchekoderne, som en af deltagerne forklarer: ... *det var sådan set dyrlægen, der styrede det løb der, må jeg sige. Det tog en halv time, tror jeg.* Enkelte afveg dog fra dette generelle billede og var bevidste om såvel grundlag som indhold af kontrolplanen og havde deltaget i udarbejdelse af planen. Selvom der således er enkelte undtagelser, er hovedindtrykket at egenkontrolplanerne er opbygget omkring branchekoderne og i høj grad styret af input i form af det, der i forvejen registreres. På den måde bliver egenkontrollen for mange en slags resume af eksisterende kontrol, som man ikke tillagde særlig praktisk betydning – og dermed noget de færreste anså for særlig nyttigt.

Dette viser sig også ved at flere af de interviewede reagerer umiddelbart negativt, når interviewet berører spørgsmålet om egenkontrol. Hans reagerede f.eks. på denne måde, da han første gang hørte om egenkontrollen:

Jeg tænkte, at det var fuldstændig hul i hovedet. Og hvorfor gjorde jeg det? Fordi, det er at tjekke noget, som vi tjekker hver evige eneste dag. Altså f.eks. den der med halebid, jamen jeg går jo ikke kun ud en gang hver anden måned og tjekker, har vi egentlig taget halebid. Det tjekker jeg hver dag. Så gør vi jo noget med det samme. Så jeg synes den er meget overflødig. Men sådan er det jo.

Nogle ser egenkontrollen som en unødigt formalisering af noget, de opfatter som en naturlig del af deres produktion – her er opfattelsen at det simpelthen hører med til godt landmandsskab at kontrollere disse ting. De fleste begrundet dog den negative holdning med oplevelsen af egenkontrol som et krav om registrering og kontrol af forhold, der allerede kræves kontrolleret i anden sammenhæng. Flere peger således på at mange af de forhold der registreres som en del af egenkontrollen allerede er dækket af andre kontrolsystemer som 'Arlagården' eller 'Dansk Kalv'. Der er således tale om noget, der betragtes som overflødigt og unyttigt dobbeltarbejde – her eksempelvis formuleret af Christian, der både har slagtekvæg og –kyllinger, og som ikke mener at egenkontrollen har haft betydning for dyrevelfærden på hans bedrift:

Ikke for mit vedkommende, fordi jeg har dataene i forvejen. Vi har alt skidtet, vi har alverdens ting. Vi har alle de registreringer; vi har dokumentation for hvad som helst til Dansk Kalv. (...). Jamen, det flytter intet for mig, det giver mig bare sådan lige lidt mere i den administrative ende. Og det kommer ikke ud til dyrene på nogen måde.

For fuldstændighedens skyld skal det imidlertid pointes at enkelte deltagere havde oplevet en vis forbedring efter indførslen af egenkontrol idet de nu kontrollerer og registrerer aspekter, de ikke dækkede tidligere. Det er imidlertid karakteristisk, at flere af de interviewede deler det synspunkt, at egenkontrollen ikke vil komme til at gøre nogen særlig forskel for dyrene på deres bedrifter: det vil hverken forbedre velfærden eller føre til færre døde.

Den udbredte afvisning af egenkontrollen som hverken nyttig eller særlig relevant for de interviewede landmænd og deres produktion afspejler imidlertid at de interviewede landmænd i det store hele har styr på deres produktion gennem systematisk planlægning og overvågning. De anerkender dog samtidig, at det ikke gælder alle dele af landbruget, og at der findes landmænd, der ikke har tilsvarende systematisk tilgang til produktionen og dermed en ringere velfærd – og her kan egenkontrollen være relevant – alene fordi de tvinges til at sætte deres produktion mere i system – her Ivan: *Så jeg synes egentlig ikke, for vores vedkommende har [egenkontrollen] ikke gjort en kæmpe forskel, men jeg tror det kan være med til at hjælpe mange andre, som måske ikke [har faste procedurer].* Men, som han opfølgende bemærker, så kommer den gode velfærd ikke automatisk med egenkontrollen, den forudsætter på den ene side at man faktisk gennemfører sin egenkontrol og på den anden side bruger den aktivt som redskab til at forbedre velfærden. Samtidig er der ikke de store forventninger til at de såkaldt 'brodne kar' indenfor husdyrproduktionen vil være synderligt påvirket af at skulle gennemføre egenkontrol.

Samlet set giver de interviewede landmænd ikke udtryk for, at det er en overvældende forandring af deres daglige praksis, eller at egenkontrollen, når den er indført, udgør en stor arbejdsbyrde. Det opleves imidlertid irriterende, at den tid, den trods alt beslaglægger, flytter arbejdsindsatsen fra stalden til skrivebordet og dermed kan gå ud over dyrene og deres velfærd - egenkontrollen opleves mest som en akademisk øvelse, som Christian formulerer det:

Altså, egenkontrol: Det bliver sådan nogle faste procedurer, fordi vi skal kunne dokumentere, hvad der er gjort. Hvis der er lavet noget lort, så skal det i hvert fald være sådan, at andre kan dokumentere, at det ER noget lort. Sådan er det i mange henseender, synes jeg, så det væsentlige forsvinder lidt i egenkontrol.

Forbrugerne ses naturligvis som en vigtig brik i dette politiske spil omkring landbruget og dets produktionsvilkår. På den ene side tillægger flere af de interviewede landmænd forbrugerne stor betydning, som en faktor der må og skal tages hensyn til. Flere betragter imidlertid forbrugerne som uvidende og forkælede aktører, der blot stiller krav, men ikke vil betale. Såvel egenkontrollen som den øvrige regulering af landbruget anses i dette perspektiv mest som et resultat af manglende viden om landbruget og landmændene: Forbrugerne er simpelthen ikke klar over, at ingen bønder er interesseret i, at deres produkter ikke er i orden.

På den anden side mener flere af landmændene ikke, at man uden videre kan tillægge forbrugerne hele ansvaret. Det fremhæves at forbrugerne er generelt uvidende om landbrugsproduktion, men der er dog en vis forståelse for at dette i vid udstrækning er landmandens ansvar. Selvom forbrugerne har en vis magt gennem deres indkøb, påtager flere af de interviewede sig således ansvaret for at den viden forbrugerne har at forvalte dette ansvar ud fra opfattes som mangelfuld. En rimelig tolkning af dette er at dyrevelfærd, ligesom andre produktionsrelaterede parametre, først og fremmest opfattes som landmandens ansvar. Helt i tråd med dette gav interviewene et billede af at de fleste deltagende landmænd så forbrugerne som en aktør med indirekte betydning i forhold til egenkontrollen: En faktor, der blev taget hensyn til i den politiske proces, men ikke en aktør, der i det daglige ville være påvirket af, at der er blevet indført egenkontrol i landbruget. Som Knud formulerer det på et direkte spørgsmål om egenkontrollen gør en forskel i forhold til forbrugernes tillid:

Det må jeg godt nok sige, det har jeg svært ved at få øje på, ha ha. Det har jeg godt nok svært ved at få øje på. Det minder mest af alt om en eller anden politisk handel, det må jeg sige.

3.5 Forbrugernes syn på egenkontrol

Hvor landmændene alle var rede til at diskutere kontrol og regulering af landbruget – og oftest gjorde dette på et oplyst grundlag og med henvisning til egne erfaringer; var kontrol med dyrevelfærd i almindelighed ikke særlig højt på forbrugernes dagsorden. Selvom forbrugerne hverken havde lange eller særligt detaljerede diskussioner af kontrol tegnede der sig alligevel et ret tydeligt billede af deres opfattelser. Kontrol blev på den ene side blev anset for nødvendig og på den anden side var den

almindelige opfattelse at den skulle være funderet på et fornuftigt grundlag. Det var naturligvis også i den kontekst forbrugerne forholdt sig til egenkontrollen af dyrevelfærd – et fænomen kun et par af deltagerne overhovedet havde hørt om før interviewene.

Selvom forbrugerne på mange måder var en mere inhomogen gruppe end landmændene, var de alligevel på mange punkter enige med landmændenes vurderinger, når de blev oplyst om de centrale elementer i egenkontrollen og de medfølgende ændringer i kontrollen med dyrevelfærd. Ligesom landmændene var mange forbrugere skeptiske over for, om det nye kontrolregime ville blive for bureaukratiske og dermed tager tid fra vigtigere aktiviteter – først og fremmest omsorgen for dyrene, som eksempelvis formuleret af Line:

Spørgsmålet er ... al den tid, landmanden bruger på egenkontrol og på planer, og al den tid, dyrlægen bruger på at overvåge landmanden osv., spørgsmålet er, om den kunne være brugt lidt bedre ved, at landmanden gik ud og passede på sine dyr, og dyrlægen rådgav landmanden. Det bliver meget bureaukratisk, ikke?

Også landmændenes bekymring for om egenkontrollen overhovedet vil gøre nogen forskel, var en skepsis, flere delte. Argumentet, som her fremføres af Mikkel, er, at da der altid vil være brodne kar, kan man ikke forvente at opsnappe alle dem, der snyder, og derfor er det måske ikke besværet værd:

Jeg synes, at ideen er god, at der bliver mere kontrol (...) På den anden side (...) det giver stadigvæk mulighed for, at folk kan snyde ... worst case scenario det er jo, at en ond bondemand snyder og fupper sig til et bedre omdømme, end han har; og det straffer så dem, der gør en indsats for at blive en god bondemand (...) det ændrer ikke på den situation.

På den ene side anses egenkontrollen for at være en god ide, der kan resultere i at de rette, det vil sige landmænd med dårlig dyrevelfærd, rammes. På den anden side er der en opfattelse af at egenkontrollen rammer skævt og derfor er uretfærdig. Begrundelsen er dels at alle bedrifter med produktionsdyr skal betale ekstra for eksempelvis mere dyrlægekontrol, og dels at bogligt svage landmænd vil rammes ekstra hårdt. I nogle diskussioner blev der eksempelvis draget paralleller til andre områder med egenkontrol og peget på det uretfærdige i, at landmanden skal betale for mer-kontrol, når man ikke skal det i visse andre erhverv: Hanne: *Det er ikke fair (...) Det synes jeg ikke, fordi jeg synes da, at det er i orden, at de kommer og tjekker børnehaverne [køleskab og fødevarehåndtering], og at de heller ikke skal betale. Det synes jeg er fint, men så synes jeg heller ikke, at landmanden skal betale.* Andre, som Poul, ser merudgiften som uundgåelig og forventelig i det samfund vi lever i: *Jeg synes måske, det lyder unfair, at dem, der klarer sig godt, de også skal straffes, men nogen skal jo betale [for de ekstra dyrlægebesøg]. Så kunne det selvfølgelig være dem, der klarer sig dårligst, men jeg synes, det er forventeligt, at det er det, der sker, fordi den landmand... når det starter med, at myndighederne tager et gebyr, når det starter deroppe med det, at de tager pengene igennem dyrlægen, så giver det mening, at det er landmanden, der kommer til at betale det hele.*

Et hovedargument for, at egenkontrol kunne udvikle sig til at blive en succes, er, at den tvinger landmanden til at fokusere og systematisere sin indsats. Hvor nogle dog er skeptiske, fordi dette kan tage tid væk fra dyrene, argumenterer andre med, at egenkontrollen ikke tager tid fra dyrene, fordi det går ud på at dokumentere ting, man i forvejen skulle gøre. Den systematik, egenkontrollen kræver, vil derfor gøre livet lettere for landmanden i det lange løb, fordi systematik og rutiner kan lette arbejdspresset, som Jacob forklarer:

Man kan jo også sige, at hvis det er skruet godt sammen, og det er godt håndværk den lovgivning, så kan det være, at dyrlægen i sin overvågning af egenkontrollen faktisk bare går ind og laver det, han hele tiden har lavet. Nu kommer der bare lidt mere struktur på det, end der har været før. Frem for at han selv skal gå rundt og finde ud af, hvordan dyrene har det, så har landmanden allerede et bedre overblik over det, end han havde før, og så kan de udnytte dyrlægens tid hos landmanden bedre.

Indførelsen af risikobaseret kontrol er en anden positiv ting, der fremhæves som en følgeeffekt af indførelsen af egenkontrol. Når der kommer mere fokus på og kontrol med de dårligste bedrifter, tvinger det disse landmænd til at tage større ansvar for dyrevelfærden, er argumentationen.

Enkelte tager diskussionen videre til et spørgsmål om, hvorvidt egenkontrollen primært skal opfattes som en straf eller som en hjælp. Som følgende dialog viser, har nogle den opfattelse, at den risikobaserede kontrol kan ses som en form for specialpædagogisk hjælp, der skal medvirke til, at landmændene får situationen på ret køl igen:

Jørgen: Men dem, der får flere besøg, de er jo valgt ud fra en eller anden liste (...) og de bedrifter med problemer, det var så dem, der får pædagogisk hjælp. Og nogen får så specialpædagogisk hjælp. Det koster selvfølgelig dyrt.

Følgende udtalelse fra Jacob i København opsummerer fint den kontrastfyldte og afventende position, som prægede diskussionerne blandt forbrugerne:

Jeg tænker, at det kan gå to veje: Enten kan det være smukt og perfekt, at landmanden pludselig finder ud af, at med noget mere struktur i hans produktion, også på dyrevelfærden, så kan han måske også begynde at rationalisere på andre områder og måske endda spare penge i produktionen med færre udgifter til medicin, og hvad ved jeg. Omvendt kan det også være den samme historie, som man har hørt så mange gange efterhånden, at han lige pludselig synes, han bruger en masse tid bag skrivebordet, og det var nok ikke meningen.

En tilbagevendende diskussion er også, hvorvidt forbrugerne i sidste ende skal og bør betale landmandens merudgift i form af forøgede kødpriser. Flere udtrykker, at de gerne vil støtte landmanden med øget betaling, men at det ikke er sandsynligt, at de rent faktisk vil ændre forbrugsvaner eller vil vælge dyrere dansk kød frem for billigere udenlandsk. Ganske få foreslår skattefinansieret egenkontrol, men langt de fleste argumenterer for, at det vil være uretfærdigt, fordi mange andre former for

egenkontrol er producentfinansieret, og fordi regningen bør gå til de rigtige; nemlig kødspiserne, som Poul siger:

”Jeg synes, at det er rimeligt, at det er forbrugeren, der spiser kød, der får regningen [for egenkontrollen] i forhold til folk, der ikke spiser kød (...). Så er det vel OK.”

Der er forholdsvis stor enighed om at implementeringen af egenkontrol ikke umiddelbart ændrer tilliden til dyrevelfærden. Det begrundes først og fremmest i at reglerne tilsyneladende ikke gør den store forskel for landmandens praksis, og tingene derfor vil fortsætte som de altid har gjort. Tilliden er af mange udtrykt som noget relativt robust og stabilt, og de nye egenkontrolregler rykker ikke særligt ved dette. En deltager konkluderer på denne måde:

[jeg vil] da umiddelbart have en ret stor tillid til, at de der forskellige ting bliver overholdt, men så samtidig, det er så bare lige indtil man får sådan en eller anden skandalehistorie i medierne.. så varer det lige et stykke tid, men så begynder man jo bare at købe det samme igen alligevel.

I modsætning til dette påpeger enkelte forbrugere, at egenkontrollen kan være med til at øge tilliden, fordi der er mindre risiko for snyd, når der er større risiko for at blive opdaget – som Susanne eksempelvis siger:

Jeg synes, det giver mere tillid (...) Det er helt fint, man laver den der egenkontrol, fordi, selvfølgelig kan man snyde, men man prøver nok ikke at snyde alt for bevidst, når man ved, der kommer ekstra oveni.

Som afrunding på denne diskussion skal det understreges, at selvom regulering og kontrol af dyrevelfærd ikke står særlig højt på forbrugernes dagsorden, er det en udbredt holdning, at regulering og kontrol er en vigtig sag, der skal være i orden, og man accepterer ikke at dyr lider. Ansvar for dyrenes ve og vel er delt mellem flere aktører, men det allersidste ansvar ligger hos staten, og derfor er kontrol et vigtigt og uundværligt element i dansk husdyrproduktion. Tanken om at overlade større dele af kontrollen til landmændene – i form af egenkontrol – ser ikke ud til at skræmme folk. Det anses som en rimelig udvikling og sammenlignes med de egenkontrol- og smileyordninger, der findes i andre brancher. På den anden side er der, at dømme ud fra forbrugernes diskussioner, ikke meget der tyder på at indførelsen af egenkontrol påvirker tillid til dyrevelfærden i den danske husdyrproduktion. Den bliver hverken større eller mindre. Her er det dog vigtigt at erindre at der er tale om et kvalitativt studie, og at sådanne mere generelle spørgsmål vedrørende udbredelsen af synet på egenkontrollen, må bero på fremtidige kvantitative studier.

Jacob, en deltager i København, får det sidste ord. I en diskussion om hvorvidt de nye regler om egenkontrol kan gøre en forskel for dyrevelfærden, understreger han en ideologisk tilgang på et andet niveau end de andre deltagere og udtrykker på mange måder essensen i de nye regler om egenkontrol. Der blev dog ikke kommenteret yderligere på hans udtalelse, hvilket kendetegner den generelle tone i debatten, hvor sådanne forestillinger om at ændre landmandspraksis på et dybere niveau via egenkontrol, anses som grænsende til utopisk:

Jeg synes bare, at hvis der gennem kontrollen, at man så tilskynder landmanden til at få nogle andre vaner, altså han får nogle rutiner, han skal igennem i løbet af dagen, altså jeg forestiller mig, at der i det ligger håb om, at han pludselig begynder at anskue sit arbejde fra en anden vinkel. Altså, at han begynder at gøre noget anderledes og også begynder at tænke anderledes, og det derfor ikke egentlig er så meget kontrollen i sig selv, men mere at han skal udføre den, der kommer til at gøre forskellen. Og så handler det lige pludselig ikke så meget om tillid og alt muligt, så er det mere at prøve at udvide hans horisont eller, hvad man nu vil kalde det.

3.6 Perspektiver for egenkontrol

I forhold til egenkontrollen er forskellen mellem landmændenes og forbrugernes opfattelse af dyrevelfærd betydningsfyld, idet det er op til landmanden at fastlægge de velfærdsrelaterede aspekter, der skal indgå i egenkontrolprogrammet. Til forskel fra tidligere, hvor kontrolparametrene blev fastsat fra centralt hold, fik landmanden med egenkontrollen en mulighed for at selv at præge indholdet af overvågning og kontrol. Selvom kontrolprogrammet naturligvis skal overholde egenkontrolbekendtgørelsens minimumsbestemmelser og dyrlægen i sidste ende skal godkende den, har landmanden både formelt og reelt mulighed for at påvirke indholdet. En mulighed, landmanden ideelt set kunne udnytte til at sikre større grad af overensstemmelse mellem det forbrugernes er optaget af og det landmanden rent faktisk måler. Her peger det gennemførte studie på to udfordringer: *For det første* er der ikke meget der tyder på at landmændene er motiveret for at være aktive i forhold til at sætte deres præg på indholdet af kontrolplanen, som dermed risikerer blot at blive en tillempet udgave af branchekoderne, oversat til den konkrete husdyrproduktion af dyrlægen – og dermed et godt stykke hen ad vejen i overensstemmelse med den relativt fysiske opfattelse af dyrevelfærd. I den forbindelse kan branchekoderne måske endda være ligefrem demotiverende, idet de bliver en nem løsning der implementeres uden videre overvejelser om de burde suppleres med yderligere kontrolpunkter. På den måde er der en vis risiko for at branchekoderne medvirker til at blokere for at landmanden føler ejerskab i forhold til egenkontrollen.

For det andet er det overvejende sandsynligt at landmanden – hvis han skulle gøre aktivt brug af muligheden for at præge kontrolprogrammer – ville basere denne på sin egen opfattelse af relevante aspekter af dyrevelfærd. Da vores undersøgelse tydeligt viser at der er markante forskelle mellem forbrugere og producenters opfattelse af dyrevelfærd, er der en vis risiko for, at der vil opstå uoverensstemmelse mellem de faktiske kontrolprogrammer og forbrugernes ønsker til dyrenes velfærd.

Vores undersøgelse peger på, at i hvert fald nogle landmænd faktisk påtager sig ansvaret for dyrevelfærden – spørgsmålet er imidlertid hvilken forståelse af dyrevelfærd, de påtager sig ansvaret for: forbrugernes eller deres egen? I den udstrækning kontrolplanerne ikke afspejler forbrugernes opfattelse af dyrevelfærd mister landmanden et vigtigt instrument, der kunne bringe hans praksis i højere grad af overensstemmelse med det omgivende samfunds ønsker. Dette kan være problematisk idet

der vil være en uforløst modsætning mellem landbrugsmæssig praksis og befolkningen, her forbrugernes, krav og ønsker – og dermed en latent konflikt over dyrenes velfærd.

På den ene side kan det naturligvis diskuteres om landmanden nødvendigvis skal stå til regnskab overfor forbrugernes og deres opfattelse af hvad dyrevelfærd er. På den anden side må det også konstateres, at forbrugere og landmænd er forbundet via markedet – og det er netop her landmændene vil kunne komme til at føle konsekvenserne af konflikter som følge af at produktionen, der er ude af trit med forbrugernes krav og ønsker. I det omfang landmændene producerer til hjemmemarkedet, har de således en oplagt interesse i at der er en rimelig overensstemmelse mellem deres praksis og de danske forbrugeres holdninger.

Interessant nok var opfattelsen af ansvarsfordelingen blandt de interviewede forbrugere en anelse mere nuanceret, idet den generelle holdning var, at ansvaret er delt. Både landmænd, forbrugere, myndigheder, detailhandelen samt medier, banker og landbrugsorganisationer nævnes som ansvarlige. En mandlig forbruger i København opsummerer den udbredte holdning at det er komplekst, men hvor forbrugeren, landmanden og staten spiller en betydelig rolle: *... det ultimative ansvar her, det er landmandens (...) bortset fra, at jeg jo går ned og køber ti af de der koteletter til hundrede, så det var måske mit ansvar, eller politikernes. På en eller anden måde tror jeg, man skulle begynde at sige, at der er en ansvarspulje af mange forskellige typer af ansvar omkring det her (...) Jeg kan jo ikke ligesom sørge for, at den enkelte ko har det rigtigt godt, men jeg kan jo godt købe godt kød. Det kunne være en del af mit ansvar. Jeg vil helst ikke sige, hvem har det yderste ansvar, fordi der er så mange ansvar i samspil.*

Med hensyn til spørgsmålet om hvorvidt implementeringen af egenkontrol har betydet noget for forbrugernes tillid til dyrevelfærden i dansk produktion, er svaret et ret klart NEJ. At dømme ud fra vore interviews er det kun de allerfærreste forbrugere, der overhovedet har hørt om egenkontrol – og informeret om indholdet, er det ikke noget der for alvor påvirker deres tillid til kødet hverken positivt eller negativt. Dette begrundes først og fremmest i at det er svært at se, at egenkontrollen skulle få konsekvenser for landmændenes praksis og dermed dyrevelfærden. Dette betyder selvsagt ikke, at det behøver at forholde sig sådan i fremtiden. Skulle der opstå større konflikter om dyrevelfærd og i den forbindelse oprulning af dyrevelfærdsrelaterede skandaler i medierne, vil den overdragelse af ansvaret for kontrollen til landmanden, egenkontrollen repræsenterer være en let skydeskive for kritik.

Forbrugerne og landmændene er enige om, at egenkontrollen ikke har nogen særlig betydning for dyrevelfærden hos flertallet af husdyrproducenterne, da de allerede gør deres bedste for at sikre at dyrene har det godt. Samtidig deler de to parter også en opfattelse af at egenkontrollen kan være en kærkommen lejlighed til at tvinge de landmænd, der har problemer med dyrevelfærden til mere systematisk at fokusere på problemerne og deres årsager. Blandt disse er der dog en gruppe landmænd, der oftest omtales som de brodne kar, og som i almindelighed betragtes om udenfor række-

vidde. Tilbage er altså en forholdsvis lille gruppe landmænd hvor egenkontrollen anses for at have potentialer. Der er tale om landmænd som populært sagt mangler et sidste lille skub for arbejde mere målrettet med velfærd. Når gavnligheden af egenkontrollen skal vurderes, er det et åbent spørgsmål, om det er en rimelig fremgangsmåde at pålægge de mange, hvor velfærden vurderes at være i orden, en bureaukratisk byrde, der tydeligvis er dem til stor irritation, for at løfte velfærden på de besætninger, hvor den ikke er i orden.

Referencer

- Fødevarestyrelsen (2006): *Rapport om evaluering af egenkontrol i detailledet*. Fødevarestyrelsen.
- Justitsministeriet (2010): *Bekendtgørelse nr. 763 af 24/06/2010 om egenkontrol med dyrevelfærd*.
- Lassen J, Jensen KK & Thorslund C (2012): *Egenkontrol af dyrevelfærd. Bureaukrati og dobbelt arbejde eller nye veje til dyrevelfærd?* Rapport nr. 215. Fødevareøkonomisk Institut, København. http://curis.ku.dk/ws/files/44214003/FOI_rapport_215.pdf
- Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri (2008): *Forlig om Veterinærområdet*. 22. august 2008.

4. Omkostninger ved reduktion af drivhusgasudledninger på landbrugsområdet

4.1 Baggrund

Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi (IFRO) har bidraget til de økonomiske undersøgelser bag regeringens klimaplan, der blev offentliggjort i august 2013. Formålet med IFROs analyse var at identificere tiltag inden for landbrugsområdet, der kan levere omkostningseffektive bidrag til reduktion af de danske drivhusgasudledninger. I regeringens klimaplan sammenlignes de samfundsøkonomiske reduktionsomkostninger for landbruget med andre tiltag, der kan reducere udledningen af drivhusgasser inden for transport- og boligområdet. Beregningerne indgår i beslutningsgrundlaget for den politiske udvælgelse af tiltag i de forskellige sektorer til realisering af samfundets reduktionsmål for drivhusgasser. Dette kapitel giver en oversigt over IFROs analyser af de samfundsøkonomiske omkostninger ved drivhusgasreducerende tiltag inden for landbrugsområdet. En detaljeret gennemgang af beregningerne findes IFROs rapport: "[Analyse af omkostningseffektiviteten ved drivhusgasreducerende tiltag i relation til landbruget](#)" (se Dubgaard et al., 2013).

4.2 Beregningsforudsætninger

Beregningerne viser reduktionsomkostningerne for det danske samfund ved implementering af de enkelte drivhusgasreducerende tiltag. De samfundsøkonomiske reduktionsomkostninger opgøres i kroner pr. ton CO₂-ækvivalent – også betegnet som den samfundsmæssige CO₂-skyggepris. Analysen er gennemført i overensstemmelse med fælles beregningsprincipper for undersøgelse af tiltag til realisering af regeringens klimaplan (Energistyrelsen, 2012). Analyseperioden er 2013-2042. Alle omkostnings- og benefitstrømme diskonteres til nutidsværdi ved anvendelse af en diskonteringsrate på 4,00 %. Da der er tale om samfundsøkonomiske beregninger, skal faktorpriserne forøges med en nettoafgiftsfaktor (NAF) på 1,325 (op. cit.). Beregningerne er i 2012-priser, men for energiprodukter fremskrives realpriserne ved anvendelse af Energistyrelsens forudsætninger. For landbrugsprodukter (primært korn og raps) er der foretaget en realprisfremskrivning baseret på EU-landbrugsmodellen AGMEMOD samt prisfremskrivninger fra OECD og FAO. De anvendte afgrødepriser er 122-123 kr./hkg for hvede og byg og 281 kr./hkg for raps. Omkostningerne ved udtagning eller ændret anvendelse af landbrugsjord opgøres som reduktion i jordrenten. Principielt svarer jordrenten til den forpagtningsafgift, der kan betales for jord af en given dyrkningsværdi.

En del af de drivhusgasrelaterede tiltag har sideeffekter i form af mindre belastning af vandmiljøet med kvælstof og reduceret ammoniakfordampning. Den samfundsmæssige værdi af disse sideeffekter indgår (som en reduktion) i nettoomkostninger ved drivhusgasreduktioner med følgende enheds- eller skyggepriser: reduceret N-udvaskningen fra rodzonen = 40 kr./kg N opgjort budgetøkonomisk svarende til 53 kr./kg N inkl. NAF; reduceret ammoniakfordampning = 41 kr./kg NH₃-N opgjort budgetøkonomisk svarende til 54 kr./N inkl. NAF. I de samfundsøkonomiske analyser udelades tilskud fra den danske statskasse samt EU-støtte til implementering af forskellige tiltag. Da ingen af de analyserede tiltag forventes at påvirke udbetalingen af enkeltbetalingsstøtte fra EU, indgår dette

tilskud ikke i beregningerne af de samfundsmæssige CO₂-skyggepriser. De samfundsøkonomiske omkostningsberegninger medtager forvriddingstab ifm. skatte- og afgiftsforhøjelser samt pristillæg. Ved en skatte- eller afgiftsforøgelse beregnes et arbejdsudbudsforvriddingstab på 20 % af provenuet (Energistyrelsen, 2012). Tiltag, som øger omkostningerne i landbruget, tilskrives et forvriddingstab på 18 % af omkostningsforøgelsen (op. cit.).

4.3 Samfundsøkonomiske reduktionsomkostninger

De landbrugsrelaterede tiltag, der indgår i analysen, er udvalgt i samarbejde med Det Jordbrugsvidenskabelige Fakultet (DJF) ved Aarhus Universitet (Olesen et al., 2013). Et tiltags forudsatte reduktionspotentialer er opgjort som summen af tiltagets effekter på udledningen af drivhusgasserne metan, lattergas og kuldioxid, herunder ændringer i landbrugsjordens kulstofindhold. Tabel 1 (til sidst i dette kapitel) viser de analyserede tiltags forudsatte reduktionspotentialer og samfundsmæssige reduktionsomkostninger pr. ton CO₂-ækvivalent. Det skal bemærkes, at de angivne reduktionspotentialer er drivhusgasreduktioner ud over de forventede effekter af politiske beslutninger, som allerede er truffet på klimaområdet, herunder Grøn Vækst-programmet. Grøn Vækst forudsætter fx, at 50 % den producerede gyllemængde i Danmark bliver inddraget i biogasproduktion frem til 2020. Når der i tabel 1 indgår biogasproduktion fra 10 % af gyllemængden, er der tale om en forøgelse ud over de 50 %, der forudsættes i Grøn Vækst. Dvs. en forøgelse af den afgassede gyllemængde fra 50 til 60 % af den samlede gylleproduktion. I de følgende gennemgås de beregnede CO₂-reduktionsomkostninger for de tiltag, der er vist i tabel 1. CO₂-reduktionsomkostningerne varierer betydeligt fra tiltag til tiltag. I nogle tilfælde er der tale om negative reduktionsomkostninger, hvilket betyder, at det ville kunne betale sig for samfundet at implementere tiltaget, selvom drivhusgaseffekten ikke blev medregnet. I den mere almindelige situation, hvor de beregnede CO₂-reduktionsomkostninger er positive, er der tale om nettoomkostninger for samfundet ved implementering af tiltaget. Beregningerne for samtlige sektorer, der indgår i udredningerne til regeringens klimaplan, viser, at målsætningen om en drivhusgasreduktion på 40 % i 2020 kan realiseres ved marginale CO₂-reduktionsomkostninger på omkring 800 kr. pr. ton CO₂-ækvivalent. Dette beløb kan bruges som grundlag for at vurdere, om reduktionsomkostningerne for de forskellige landbrugs-tiltag i tabel 1 kan betragte som relativt høje eller lave.

Biogas af husdyrgødning/gylle

Tiltaget forudsætter, at yderligere 10 % af gyllemængden anvendes i biogasproduktion udover de forudsatte mængder i Grøn Vækst-målsætningen. Den samfundsmæssige værdi af biogasproduktionen opgøres som værdien af den mængde naturgas, der fortrænges, samt husdyrgødningens øgede gødningsværdi efter afgasning. Endvidere indgår den samfundsmæssige værdi af sideeffekter i form af reduceret kvælstofudvaskning. Tiltaget har samfundsmæssige reduktionsomkostninger på 598 kr./ton CO₂-ækv. uden kulstoflagring i jorden, men inklusive sideeffekter. Tages der hensyn til reduktion af jordens kulstofindhold som følge af bioafgasning af gyllen, stiger reduktionsomkostningerne til 625 kr./ton CO₂-ækv. ligeledes inklusive værdien af sideeffekter. Uden værdien af sideeffekter er skyggepriserne hhv. 757 og 791 kr./ton CO₂-ækv.

Biogas af gylle tilsat majsensilage

Majsensilage har både et væsentligt højere tørstofindhold end gylle og et betydeligt større biogaspotential pr. ton tørstof. Det relativt høje biogasudbytte pr. ton biomasse gør majs til et potentielt interessant råvareinput i biogasproduktion. Denne fordel skal dog afvejes mod de omkostninger, der er forbundet med dyrkning af energimajs i forhold til omkostningerne ved anvendelse af husdyrgødning i biogasproduktionen. Ved tilsætning af 10 % majsensilage stiger CO₂-reduktionsomkostningerne i forhold til standardscenariet. Tiltaget har således samfundsmæssige reduktionsomkostninger på 1.160 kr./ton CO₂-ækv. uden kulstoflagring i jorden, men med sideeffekter. Tages der hensyn til reduktion af jordens kulstofindhold, stiger reduktionsomkostningerne til 1.195 kr./ton CO₂-ækv., ligeledes med værdien af sideeffekter. Uden værdien af sideeffekter er skyggepriserne hhv. 1.247 og 1.285 kr./ton CO₂-ækv. Ved sammenligning med reduktionsomkostningerne for biogas af ren husdyrgødning kan det konkluderes, at brug af en energiafgrøde som majs i biogasproduktion er samfundsøkonomisk mindre fordelagtigt end husdyrgødning alene.

Biogas af økologisk kløvergræs

Dyrkning af økologisk kløvergræs til biogas må primært ses som et middel til at skaffe en større kvælstofforsyning (gennem bælgeplanter kvælstoffiksering) på økologiske planteavlsbrug uden noget større husdyrhold og uden adgang til husdyrgødning fra andre bedrifter. Tiltaget omfatter 20.000 ha kløvergræs, hvor udbyttet anvendes til biogas. Det forudsættes, at der anvendes økologisk græsensilage i biogasproduktionen uden iblanding af husdyrgødning. Under denne forudsætning vil det være muligt at benytte det afgassede materiale som gødning på økologisk dyrkede arealer også i tilfælde af en udfasning af adgangen til anvendelse af konventionelt produceret husdyrgødning på økologiske arealer. De samfundsmæssige reduktionsomkostninger for biogasproduktion på basis af økologisk kløvergræs ligger inkl. sideeffekter på 1.989 og 1.239 kr./ton CO₂-ækv. hhv. uden og med kulstoflagring. Årsagen til den høje skyggepris i forhold til basisscenariet skal findes i omkostningerne ved dyrkning af økologisk kløvergræs, som kun delvist opvejes af værdien af øget kvælstoffiksering.

Forsuring af gylle i stalden

Ved forsuring af gylle på kvægbedrifter er der beregnet en samfundsøkonomisk gevinst på 350 kr./ton CO₂-ækv., når værdien af sideeffekter i form af reduceret ammoniakfordampning medregnes. Uden værdien af reduceret ammoniakfordampning udgør reduktionsomkostningerne knap 1.469 kr./ton CO₂-ækv. Sammenlignet med kvæggylle giver forsuring af svinegylle en væsentlig større reduktion af ammoniakfordampning pr. ton gylle. Dette betyder, at virkemidlet giver en samfundsøkonomisk gevinst på ca. 483 kr./ton CO₂-ækv., når værdien af ammoniakreduktionen medregnes. Indregnes værdien af denne sideeffekt ikke, vil reduktionsomkostningerne udgøre knap 1.134 kr. pr. ton CO₂-ækv. Resultaterne af de samfundsøkonomiske beregninger understreger, at gylleforsuring primært skal ses som et miljøpolitisk tiltag til reduktion af ammoniakforureningen – med drivhusgasreduktion som en sideeffekt.

Køling af gylle i svinestalde

Køling af gylle i svinestalde reducerer emissionerne af metan og ammoniak fra gyllekanalerne. Ved anvendelse af en varmepumpe kan der samtidig produceres varme til anvendelse i fare- og klimastalde i smågriseproduktionen. Beregningerne viser en samfundsmæssig gevinst ved tiltaget på ikke mindre end 16.083 kr./ton CO₂-ækv. Denne gevinst kan dog kun opnås, hvis der er mulighed for at anvende den indvundne varme. Det vil i praksis sige, at tiltaget kun er relevant i fare- og klimastalde i smågriseproduktionen.

Overdækning af gyllebeholdere

Ved overdækning af gyllebeholdere er det muligt at reducere metanudledningen og ammoniakfordampningen. Skyggeprisen med sideeffekter i form af reduceret ammoniakfordampning er for svinegylle 1.652 kr./ton CO₂-ækv. pr. år og for kvæggyllen 2.989 kr./ton CO₂-ækv. pr. år. Hvis man udelader sideeffekterne, vil der for svinegyllen være en samfundsmæssig omkostning på 2.060 kr./ton CO₂-ækv. pr. år og for kvæggyllen en omkostning på 3.727 kr./ton CO₂-ækv. pr. år.

Nitrifikationshæmmere

Der er ikke identificeret sideeffekter ved tiltaget, der har et stort reduktionspotentiale. De tilgængelige oplysninger viser en markedspris på nitrifikationshæmmere svarende til 2,18 kr./kg N. Ved denne pris viser beregningerne samfundsøkonomiske reduktionsomkostninger på 1.844 kr./ton CO₂-ækv., hvilket må betegnes som højt. Vurdering af markedsprisen på nitrifikationshæmmere er dog forbundet med stor usikkerhed, da markedet for disse produkter er meget lille. Prisen på nitrifikationshæmmere kan således tænkes at falde, såfremt anvendelse af nitrifikationshæmmere vinder større udbredelse.

Ændret fodring til malkekøer

Ved ændringer i fodersammensætningen med bl.a. mere vegetabilsk fedt til malkekøer kan metanudledningen fra dyrenes vom reduceres. Der er ingen identificerede sideeffekter ved dette tiltag. De samfundsøkonomiske reduktionsomkostninger ligger på 1.036 kr./ton CO₂-ækv. Reduktionsomkostninger falder til 414 kr./ton CO₂-ækv., hvis tiltaget udelukkende gennemføres for den konventionelle malkekobestand. Der knytter sig dog en del usikkerhed til effekterne af ændret fodersammensætning til malkekøer.

Ændret foder til andet kvæg

Ved ændringer i fodersammensætning til andet kvæg er de samfundsøkonomiske reduktionsomkostninger beregnet til 3.646 kr./ton CO₂-ækv., hvilket betyder, at dette tiltag må betegnes som irrelevant.

Forlænget laktation hos malkekøer

Ved at forlænge kælvningsintervallet for malkekøer fra de praktiserede 13 måneder til 18 måneder kan metanudledningen reduceres. Der er ingen sideeffekter ved dette tiltag. Tiltaget har en vel-

færdsøkonomisk gevinst på 25 kr./ton CO₂-ækv. Også her knytter der sig en del usikkerhed til effekterne tiltaget.

Halm til brændsel i kraftvarme

Tiltaget forudsætter, at halmanvendelsen til brændsel i kraftvarmesektoren øges med halmudbyttet fra 100.000 ha kornarealer frem til 2020. Det forudsættes, at halmen fortrænger andre energikilder hvoraf størstedelen er kul, mens resten er biomasse og naturgas. Halmfjernelse indebærer reduceret kulstoflagring i landbrugsjorden. De samfundsøkonomiske reduktionsomkostninger er beregnet til 624 kr./ton CO₂-ækv., hvis reduceret kulstoflagring medtages.

Pileflis til brændsel

Tiltaget omfatter dyrkning af energipil på i alt 100.000 ha, heraf 80 % sandjord, 10 % lerjord og 10 % organogen jord. Den medregnede drivhusgasreduktionen omfatter alene ændringer i jordens kulstoflager, reducerede metanemissioner og reduceret brændstofforbrug. Derimod medtages fortrængning af fossil energi i kraftvarmesektoren ikke, da et øget udbud af pileflis forudsættes at fortrænge importeret træflis og træpiller. Sideeffekterne ved tiltaget omfatter reduceret kvælstofudvaskning og reduceret ammoniakudledning. For sandjord viser beregningerne en samfundsøkonomisk gevinst på 194 kr./ton CO₂-ækv. med værdien af sideeffekter og en omkostning på 561 kr./ton CO₂-ækv. uden sidegevinster, hvor begge tal er med kulstoflagring. Skyggepriserne for dyrkning af energipil på lerjord er hhv. 119 kr./ton CO₂-ækv. og 516 kr./ton CO₂-ækv. med og uden sideeffekter, hvor tallene er angivet med kulstoflagring. Skyggeprisen for organogen jord er 153 kr./ton CO₂-ækv. med sideeffekter og 905 kr./ton CO₂-ækv. uden sideeffekter.

Efterafgrøder

Efterafgrøders klimaeffekt er stort set begrænset til øget kulstoflagring i jorden. Tiltaget har derfor kun klimapolitisk relevans, hvis kulstoflagring i jord kan medtages i Danmark drivhusgasopgørelser. Af samme grund er CO₂-skyggeprisen kun beregnet inkl. kulstoflagring. På lerjord, hvor omkostningerne er størst, er der en samfundsmæssig gevinst på 1.094 kr./ton CO₂-ækv. med sideeffekter og en samfundsmæssig omkostning på 560 kr./ton CO₂-ækv. uden sideeffekt i form af reduceret kvælstofudvaskning. På sandjord er der en samfundsøkonomisk gevinst på 3.375 kr./ton CO₂-ækv., når man medregner sideeffekten. Medregnes denne sideeffekt ikke, er reduktionsomkostningen 658 kr./ton CO₂-ækv. Efterafgrøder er derfor primært et miljøpolitisk tiltag til reduktion af kvælstofudvaskningen.

Mellemafgrøder

Som for efterafgrøder gælder det, at mellemafgrøder kun er klimapolitisk relevant, hvis kulstoflagring i jord kan medtages. På sandjord er der beregnet en gevinst på 978 kr./ton CO₂-ækv. med kulstoflagring og sideeffekter. Uden sideeffekter er den samfundsmæssige omkostning 841 kr./ton CO₂-ækv. På lerjord er der en samfundsøkonomisk gevinst på 25 kr./ton CO₂-ækv., når man medregner sideeffekter og kulstoflagring. Uden sideeffekter bliver skyggeprisen 810 kr./ton CO₂-ækv.

Grunden hertil er den lavere reduktion i kvælstofudvaskningen fra lerjord samt højere driftsomkostninger.

Udtagning af højbundsjord i omdrift til vedvarende græs

Der er beregnet en samfundsøkonomisk omkostning ved udtagning af højbund på sandjord på 181 kr./ton CO₂-ækv., når sideeffekter (i form af reduceret kvælstofudvaskning og reduceret ammoniakfordampning) medregnes. Uden sideeffekter findes en omkostning på 1.323 kr./ton CO₂-ækv. Begge skyggepriser er angivet med kulstoflagring. På lerjord er reduktionsomkostningerne 2.404 kr./ton CO₂-ækv., når værdien af sideeffekter medregnes. Uden sideeffekter stiger reduktionsomkostningerne til 3.074 kr./ton CO₂-ækv. Begge tal er med kulstof lagring i jorden. Den store forskel på reduktionsomkostningerne for sand- og lerjord skyldes dels det væsentligt højere jordrentetab ved udtagning af lerjord, dels betydeligt større positive sideeffekter for sandjord i form af reduceret kvælstofudvaskning. For lerjord er det usandsynligt, at tiltaget vil være samfundsøkonomisk relevant, mens relevansen for sandjord i betydeligt omfang har med reduktion af kvælstofudvaskningen at gøre.

Udtagning af organogene jorde til græs med ophør af dræning

Ophør med dyrkning af organogene jorde vil give anledning til en væsentlig nedgang i drivhusgasudledningen – primært på grund af reduceret omsætning af jordens kulstofpulje. Der er samtidig betydelige sideeffekter i form af reduceret kvælstofudvaskning og ammoniakfordampning. Beregningerne viser en samfundsøkonomisk omkostning ved tiltaget på 150 kr./ton CO₂-ækv. inkl. kulstoflagring og sideeffekter. Hvis sideeffekter ikke medregnes, vil den samfundsøkonomiske skyggepris inkl. kulstoflagring udgøre 603 kr./ton CO₂-ækv. Hvis kulstoflagring ikke medregnes, stiger skyggeprisen til 628 kr./ton CO₂-ækv. inkl. sideeffekter og 2.522 kr./ton CO₂-ækv. uden sideeffekter.

Udtagning af højbund til skov

Drivhusgasreduktionen ved skovrejsning stammer primært fra kulstofbinding i jorden. Derudover medfører skovrejsning sidegevinster i form af (bl.a.) reduceret kvælstofudvaskning. Beregninger viser, at der er stor forskel på lerjord og sandjord. Med kulstoflagring er der på sandjord en samfundsøkonomisk omkostning på 153 kr./ton CO₂-ækv., når man medregner sideeffekten i form af reduceret kvælstofudvaskning. Indregnes denne sideeffekt ikke, stiger omkostningen til 305 kr./ton CO₂-ækv. Ved skovrejsning på lerjord er CO₂-skyggeprisen højere. Med kulstoflagring og indregning af sideeffekter er CO₂-skyggeprisen 1.188 kr./ton CO₂-ækvivalent. Uden sideeffekter øges CO₂-skyggeprisen til 1.424 kr./ton CO₂-ækv. Ud fra de beregnede CO₂-skyggepriser kan skovrejsning betragtes som et klimapolitisk relevant tiltag – især på sandjord. Disse skyggepriser forudsætter, at kulstoflagring i jorden medregnes. Hvis kulstoflagring ikke medregnes, vil tiltaget ikke kunne betragtes som klimapolitisk relevant. Beregningerne for skovrejsning er dog uden kvantificering af rekreative goder. Ligeledes vil skovrejsning i vandindvindingsområder kunne give væsentligt større velfærdsøkonomiske gevinster, end det har været muligt at beregne her.

Tabel 1. Samfundsøkonomiske reduktionsomkostninger for analyserede tiltag

Tiltag	Drivhusgas-reduktion 2020, 1.000 ton CO ₂ -ækv.		Samfundsøkonomiske reduktionsomkostninger, kr./ton CO ₂ -ækv.			
	Med kulstoflagring	Uden kulstoflagring	Med kulstoflagring, inkl. sideeffekter	Med kulstoflagring, ekskl. sideeffekter	Uden kulstoflagring, inkl. sideeffekter	Uden kulstoflagring, ekskl. sideeffekter
Biogasproduktion fra 10 % af gyllemængden	132	138	625	791	598	757
Biogasproduktion fra 10 % af gyllemængden med 10 % majsensilage	187	181	1.195	1.285	1.160	1.247
Biogasproduktion på basis af 20.000 ha økologisk kløvergræs	102	64	1.239	1.204	1.989	1.932
Forsuring af 10 % af gyllemængden i stalden	i.r.	97	i.r.	i.r.	-417	1.302
- 10 % af kvæggyllen	i.r.	32	i.r.	i.r.	-350	1.469
- 10 % af svinegyllen	i.r.	65	i.r.	i.r.	-483	1.134
Køling af 10 % af svinegyllen i stalden	i.r.	6	i.r.	i.r.	-16.083	i.r.
Overdækning af gyllebeholdere, 40 % af gyllemængden	i.r.	78	i.r.	i.r.	2.321	2.894
- Svinegyлле	i.r.	53	i.r.	i.r.	1.652	2.060
- Kvæggyлле	i.r.	25	i.r.	i.r.	2.989	3.727
Nitrifikationshæmmere i al N-holdig handelsgødning	i.r.	335	i.r.	i.r.	i.r.	1.844
Ændret foder til malkekvæg, samlet	i.r.	141	i.r.	i.r.	i.r.	1.036
- Konventionelle malkekøer, 80 % af bestand	i.r.	128	i.r.	i.r.	i.r.	414
- Økologiske malkekøer, 25 % af bestand	i.r.	12	i.r.	i.r.	i.r.	5.413
Ændret foder til andet kvæg, 25 % af bestand	i.r.	11	i.r.	i.r.	i.r.	3.646
Forlænget laktationsperiode for malkekøer, 10 % af bestand	i.r.	17	i.r.	i.r.	i.r.	-25
Halm til brændsel fra 100.000 ha	151	225	i.r.	624	i.r.	590
Etablering af energipil med øget tilskud, 100.00 ha i alt	181	61	26	661	85	1.983
- Sandjord	145	49	-194	561	-572	1.651
- Lerjord	18	6	119	516	377	1.632
- Organogen jord	18	6	153	905	449	2.666
Efterafgrøder, 240.000 ha i alt	156	i.r.	-2.235	609	i.r.	i.r.
- Sandjord	110	i.r.	-3.375	658	i.r.	i.r.
- Lerjord	46	i.r.	-1.094	560	i.r.	i.r.

Tiltag	Drivhusgas-reduktion 2020, 1.000 ton CO ₂ -ækv.		Samfundsøkonomiske reduktionsomkostninger, kr./ton CO ₂ -ækv.			
	Med kulstoflagring	Uden kulstoflagring	Med kulstoflagring, inkl. sideeffekter	Med kulstoflagring, ekskl. sideeffekter	Uden kulstoflagring, inkl. sideeffekter	Uden kulstoflagring, ekskl. sideeffekter
Mellemafgroeder, 240.000 ha i alt	167	i.r.	-532	826	i.r.	i.r.
- Sandjord	89	i.r.	-978	841	i.r.	i.r.
- Lerjord	78	i.r.	-25	810	i.r.	i.r.
Højbundsarealer i omdrift til vedv. græs, 100.000 ha i alt	295	112	1.292	2.199	3.472	5.853
- Sandjord	149	58	181	1.323	469	3.424
- Lerjord	146	54	2.404	3.074	6.476	8.282
Organogene jorde i omdrift til vedv. græs, dræningsophør	481	115	150	603	628	2.522
Skovrejsning på højbund i omdrift, 50.000 ha i alt	474	50	682	877	6.408	8.239
- Sandjord	232	18	153	305	2.019	4.016
- Lerjord	242	33	1.188	1.424	8.756	10.499

Note: i.r. = ikke relevant.

Kilde: Egne beregninger. Reduktionspotentialer i 2020 stammer fra Olesen et al. (2013).

Referencer

[Dubgaard, A., Laugesen, F. M., Ståhl, L., Bang, J. R., Schou, E., Jacobsen, B. H., Ørum, J. E. & Jensen, J. D. \(2013\): Analyse af omkostningseffektiviteten ved drivhusgasreducerende tiltag i relation til landbruget, Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet. 305 s. \(IFRO Rapport; Nr. 221\), aug. 2013 Frederiksberg.](#)

Energistyrelsen (2012): Beregningsmetode til samfundsøkonomiske omkostninger ved virkemidler i klimaplan 2012.

Olesen, Jørgen E., Uffe Jørgensen, John E. Hermansen, Søren O. Petersen, Jørgen Eriksen, Karen Søgaard, Finn P. Vinther, Lars Elsgaard, Peter Lund, Jan V. Nørgaard, Henrik B. Møller (2013): Effekter af tiltag til reduktion af landbrugets udledninger af drivhusgasser, Aarhus Universitet, 1. maj 2013.